

RAKENTAVAA VUOROVAIKUTUSTA

Opas demokraattisen osallisuuden vahvistamiseen,
vihapuheen ja väkivaltaisen radikalismien ennaltaehkäisyyn

Toim.
Satu Elo
Kristina Kaihari
Paula Mattila
Leena Nissilä

2. muutettu painos

© Opetushallitus

Oppaat ja käsikirjat 2017:1a

ISBN 978-952-13-6415-0 (pdf)

ISSN-L 1798-8950

ISSN 1798-8969 (pdf)

Taitto: Grano Oy

Käännös: Lingsoft Language Services Oy

www.oph.fi

SISÄLTÖ

ESIPUHE	5
SUOMI VUONNA 2025	6
Maria Edel	
RAKENTAVA VIESTINTÄ KOULUSSA JA YHTEISKUNNASSA	11
Severi Hämäri ja Markus Neuvonen	
OSALLISUUS JA DEMOKRATIA KOULUSSA.	17
Matti Rautiainen	
VÄKIVALTAISEN RADIKALISOITUMISEN JA EKSTREMISMIN EHKÄISY.	21
Tarja Mankkinen	
TURVALLISUUSTYÖTÄ YHDESSÄ	26
Katja Nissinen	
MITEN TORJUA VIHAPUHETTA SOSIAALISEN MEDIAN PALVELUISSA?	29
Tuula Nousiainen	
KIELIKASVATUS RAKENTAA, SOVITTELU KORJAA VUOROVAIKUTUSTA.	34
Paula Mattila	
EUROOPAN NEUVOSTON EDUCATION FOR DEMOCRATIC CITIZENSHIP AND HUMAN RIGHTS EDUCATION (EDC/HRE) -OHJELMA	38
Kristina Kaihari	
NUORI NÄKÖKULMA RADIKALISAATIOON	40
Matias Salo	
TÄRKEITÄ LINKKEJÄ	43
KIRJOITTAJAT	45
LIITTEET	47
Demokratiakulttuurin edellyttämä osaaminen (Tiivistelmä)	48
Opettajan opas väkivaltaisen ääriliikkeen torjuntaan	55

ESIPUHE

Maailma on suurten muutosten keskellä. Siltä ainakin tuntuu mediaa ja ihmisten puheita seuratessa. Ihmiset ovat liikkeellä siinä määrin, että puhutaan uusista kansainvaelluksista. Kansainvälinen terrorismi on jatkuva huolenaihe Euroopassakin. Ilmaston lämpeneminen muuttaa ekosysteemejä eri tavoin ja lisää osaltaan ihmisten levottomuutta. Eurooppalaisena perusarvona pidetty demokratia muuttuu pahimmillaan jopa valtiotasolla populistisiksi kannanotoiksi. Levottomuus vaikuttaa koteihin, lapsiin ja nuoriin koetellen sekä kasvattajien että lasten kykyä ja tahtoa ilmaista myötätuntoa. Kasvokkaisen ja kouriintuntuvan levottomuuden lisäksi sosiaalinen media mahdollistaa melkein ajatusta nopeammat, laajalle näkyvät reaktiot, joilla repiä rajaa meidän ja muiden välille.

Perusopetuksen ja lukiokoulutuksen uudet opetussuunnitelman perusteet ovat valmistuneet ja koulut ovat toimineet elokuusta 2016 alkaen suurelta osin niiden pohjalta. Ensimmäiset Opetushallituksen antamat normimuotoiset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet annettiin lokakuussa 2016 ja niihin perustuvat varhaiskasvatussuunnitelmat tulevat käyttöön syksyllä 2017. Perusteasiakirjojen linjaukset tuovat mukanaan kestävään tulevaisuuteen valmistavia laaja-alaisen osaamisen teemoja, joihin pohjaavien taitojen opetus ja oppiminen kulkevat läpi koko kasvatuksen ja koulutuksen jatkumon. Varhaiskasvatuksen sekä koko yleissivistävän koulutuksen opettajien ja ennen kaikkea oppijoiden tehtävänä on omaksua ajattelun ja oppimisen, vuorovaikutuksen ja ilmaisun, itsestä huolehtimisen ja arjenhallinnan, monilukutaidon sekä osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja. Samoja ihmisarvon kunnioituksen ja ihmisten ja koko ekosysteemin kanssa elämisen reunaehtoja heijastavat myös kunkin perusteasiakirjan arvopohja ja toimintakulttuurille määritellyt ominaispiirteet. Normit ovat kunnossa, mutta keskeistä on, että opetus ja koulun muun toiminta ohjaavat näihin arvoihin ja toimintatapoihin. Omaan ajatteluun ja vastuullisuuteen pystyvät oppijat kyllä omaksuvat ne.

Suomen opetussuunnitelmatyön rinnalla ja taustalla tehdään laajaa kansainvälistä yhteistyötä ihmisarvoisen arjen ja kestävän vuorovaikutuksen tueksi. Euroopan neuvosto, Euroopan unioni ja UNESCO ovat osaltaan nostaneet ajankohtaisten tehtävien listalle kasvatuksen yhteisöllisyyteen, demokraattiseen ja osallistavaan kulttuuriin sekä väkivaltaisen syrjäytymiskehityksen torjuntaan.

Kansainvälisten ohjeistojen ja perusteasiakirjojen lukemista tärkeämpää on luonnollisesti, että koulujen ja päiväkotien kasvatuksessa otetaan keskusteluun ajan haasteet, huolestuttavaan toimintaan puututaan ja puuttumiseen on avoimet ja kaikkien yhteisön jäsenten tiedossa olevat rakenteet.

Tämä julkaisu tarjoaa opettajan tueksi ajatuksia etiikasta, ihmisoikeuksista, demokratiakompetensseista, osallisuuden vahvistamisesta, sovittelusta sekä koulun ja poliisin yhteistyöstä. Keskeisenä on ajatus siitä, että koulussa tulee oppia keskustelemaan rakentavasti, kriittisesti ja toisia kunnioittaen myös vaikeista ja kiistanalaisista kysymyksistä. Koulun tulee olla turvallinen paikka, jossa jokainen kouluyhteisön jäsen kokee olevansa arvostettu ja kykenevänsä vaikuttamaan yhteisiin asioihin. Koulu ei suvaitse vihapuhetta tai kiusaamista. Oppilaita tukeva kouluyhteisö ehkäisee syrjäytymistä ja liukumista ääriliikkeiden kannattajiksi. Välittävä kouluyhteisö osaa auttaa lapsia ja nuoria vaikeuksissa sekä puuttua kaikenlaiseen huolestuttavaan kehitykseen.

Kiitän lämpimästi kaikkia tämän julkaisun valmisteluun osallistuneita. Toivon, että aineisto innostaa pohtimaan oman koulun toimia kestävän vuorovaikutuksen rakentamiseksi.

Helsingissä 1.3.2017

Jorma Kauppinen

SUOMI VUONNA 2025

Maria Edel

Hallituksen tavoitteena on, että Suomi on vuonna 2025 avoin ja kansainvälinen, kieliltään ja kulttuuriltaan rikas, hyvä maa, jossa positiivinen asenne toisiimme sekä ympäröivään maailmaan tekee Suomesta ainutlaatuisen. Vaikea taloudellinen tilanne, yhteiskunnan nopeaan muutokseen liittyvät epävarmuudet ja pakolaiskriisi ovat kuitenkin luoneet Suomessa ja muualla Euroopassa kasvualustaa vihamieliselle kielenkäytölle, ääriasteille ja jyrkille vastakkainasetteluille. Vihapuhe kohdistuu erilaisiin kansalaisryhmiin, vähemmistöihin ja yksilöihin. Se horjuttaa luottamuksen ja turvallisuuden tunteen perusteita. Vihapuhe ja uhan kokeminen ovat jo johtaneet kielteiseen käyttäytymiseen maahanmuuttajia ja yleisemminkin erilaisuutta kohtaan.

Julkisen vallan tehtävänä on turvata oikeusvaltion, demokratian ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Luottamus ja kansalaisten keskinäinen kunnioitus ja niitä ylläpitävät instituutiot ovat olleet Suomen hyvinvoinnin perustekijöitä. Vihapuhe ja rasismi merkitsevät, että tietyt ihmisryhmät joutuvat elämään ilmapiirissä, jossa avoimesti kiistetään ryhmän jäsenten asema tasavertaisina yhteisön jäseninä. Jokaiselle taattava ihmisarvoinen elämä edellyttää, ettei kenenkään tarvitse kohdata väkivaltaa, uhkaa tai vihamielisyyttä.

Suomeen on lyhyellä aikavälillä tullut suuri määrä maahanmuuttajia. Useimmilla suomalaisilla on vain vähän kokemusta vuorovaikutuksesta maahanmuuttajien kanssa. Vihapuheiden ja rasistisen käytöksen taustalla voi olla myös epäoikeudenmukaisuuden, ulkopuolisuuden, merkityksettömyyden ja joskus kiusaamisen kokemuksia ja tunteita. Sen vuoksi on tärkeää lisätä osallistumista ja vuorovaikutusta, vahvistaa tietopohjaa ja kykyä asettua toisen asemaan. Vihapuheeseen ja rasismiin on puuttettava sekä nopeasti vaikuttavin toimin että toimin, joilla vaikutetaan ennaltaehkäisevästi kielteisten ilmiöiden syntyyn.

Oikeusministeriö julkaisi maaliskuussa 2016 selvityksen eri vähemmistöryhmiin kohdistuvasta vihapuheesta. Selvityksen mukaan toimenpiteiden häirinnän ja vihapuheen ennaltaehkäisemiseksi ja puuttumiseksi tulee näkyä kansalaisten tasolla ja arjen toiminnassa. Tämä vaatii kansalaisten aktiivisuuden ja tietoisuuden lisäämistä ja rohkeutta puuttua asiaan esimerkiksi erilaisin kampanjoin. Järjestösektorin roolin tulee olla vahva ihmisoikeuksien puolustamisen ja matalan kynnyksen palveluiden tuottamisessa. Ihmisoikeuskasvatukseen ja yhdenvertaisuussuunnitteluun tulee panostaa eri organisaatioissa ja sen tulisi sisältyä kaikkien lasten ja nuorten parissa tehtävään työhön.

Osana Merkityksellinen Suomessa -ohjelmaa järjestetään lasten ja nuorten parissa työskenteleville koulutusta, joka antaa uutta osaamista monikulttuurisessa työympäristössä toimimiseen. Opetushenkilöstöä ja muita ammattilaisia valmennetaan käymään hankalia keskusteluja muun muassa vihapuheeseen, rasistiseen käytökseen ja radikalisoitumisen signaaleihin liittyen. Koulutuksella varmistetaan, että lasten ja nuorten parissa työskentelevillä on valmiudet toimia työssään siten, että demokraattiset arvot, tietoisuus ihmisoikeuksista ja osallisuuden tunne lapsilla ja nuorilla vahvistuvat. Järjestämme tilaisuuksia, joissa esitellään kansainvälisiä ja kansallisia hyviä malleja ja metodeja edellä mainittujen tavoitteiden toteuttamiseksi ja annetaan oppilaitoksiin konkreettisia työkaluja. Monilukutaito, mediakriittisyys ja

kriittinen ajattelu ovat muita koulutuksen teemoja. Painotukset otetaan huomioon mm. Opettajankoulutusfoorumissa valmistellessa opettajien perus- ja täydennyskoulutuksen kehittämissuunnitelmassa.

Korkeakoulut uudistavat opettajankoulutuksen opetussuunnitelmia, varmistavat valtakunnallisen yhdenvertaisuuden toteutumista ja kehittävät opettajankoulutuksen toimintakulttuuria. Opettajankoulutusyksiköt tiivistävät yhteistyötä ihmisoikeusasiiantuntijoiden kanssa.

Väkivaltaisen radikalisoitumisen ja ekstremismin ennaltaehkäisy

Väkivaltaisella ekstremismillä tarkoitetaan sitä, että väkivaltaa käytetään, sillä uhataan, siihen kannustetaan tai se oikeutetaan aatemaailmalla tai ideologialla perustellen. Väkivaltaisen radikalisoituminen voi johtaa siihen, että henkilö liittyy väkivaltaisiin ekstremistisiin ryhmiin tai toimintaan. Äärimmillään väkivaltaisen radikalisoituminen voi johtaa terroristisiin tekoihin.

Väkivaltaista radikalisoitumista ja ekstremismiä voidaan parhaiten torjua ennalta ehkäisevällä työllä. Ennaltaehkäisy on aina tehokkaampaa kuin seurausten korjaaminen. Ennaltaehkäisy lisää ihmisten turvallisuutta ja turvallisuuden tunnetta sekä vähentää eri väestöryhmien välistä vastakkainasettelua ja yhteiskunnan polarisaatiota. Suomessa väkivaltaisen radikalisoitumisen ja ekstremismin uhka on edelleen pieni verrattuna moneen muuhun maahan. Se on kuitenkin kasvanut viime vuosina.

Nuorten liittymiselle väkivaltaisiin ääriliikkeisiin ei ole löydettävissä yhtä kattavaa selitystä. Suurin osa maailman nuorista ei koskaan päädy tukemaan väkivaltaa, vaikka lähtökohdat olisivat haasteelliset. Toisaalta täysin tavanomaisista ja vauraistakin lähtökohdista oleva nuori voi kokea turhautumista yhteiskuntaa ja sen epäkohtia kohtaan ja päätyä käyttämään väkivaltaa muutoksen keinona. Näyttää kuitenkin siltä, että sosiaalisella integraatiolla on suuri merkitys ääriliikkeiden ja väkivaltaisen ekstremismin torjunnassa. Syrjäytyneet, vaille ääntä jätetyt nuoret ovat alttiimpia rekrytoijien lupauksille kuin muut. Siksi Suomessakin tulisi kiinnittää entistä enemmän huomioita syrjäytymisen vastaisiin toimenpiteisiin sekä maahanmuuttajien että kantasuomalaisten joukossa.

Nuorten parissa työskentelevien henkilöiden tulee pyrkiä ymmärtämään radikalisoitumismuutoksen syitä ja taustavaikuttimia. Samalla on kuitenkin vältettävä yksittäisten väestöryhmien leimaamista esimerkiksi uskonnon perusteella. Väkivaltaisen ekstremismin torjuminen vaatii laajaa yhteiskunnallista keskustelua. Ryhmään kuulumisen ja muilta saatava arvostus ovat erityisesti nuorille merkityksellisiä ja usein ensisijaisia syitä väkivaltaisesti ekstremistisen ajatusmaailman omaksumiselle tai ryhmään liittymiselle. Vaihtoehdottomuutta voidaan pitää yhtenä radikalisoitumisen suurimpana syynä.

Länsimaissa syrjinnän, rasismien tai ulkopuolisuuden kokemukset edistävät nuorten alttiutta ääriliikkeiden viesteille, ideologioille ja vaikutteille. Ääriliike saattaa olla nuorelle ensimmäinen yhteisö, jossa hän voi tuntea saavansa arvostusta ja asemaa. Ulkopuolisuuden tunne, työttömyys, koulun käynnin keskeyttäminen tai opiskelupohjan puuttuminen kokonaan luovat kasvualustaa radikalisoitumiselle. Länsimaissa painottuvat lisäksi kotoutumisen onnistuminen ja kielitaito. Epäoikeudenmukaisuuden kokemus ruokkii ilmiötä.

Tulee kuitenkin muistaa, että väkivaltainen radikalisoituminen on marginaalinen ilmiö. Suurin osa radikalisoituneistakaan ei koskaan päädy käyttämään väkivaltaa. Radikalisoituminen voi siis oikein kanavoituneena olla myös positiivinen ilmiö.

Miten koulu voi ennaltaehkäistä väkivaltaista radikalisoitumista

Koulut ovat keskeisessä asemassa väkivaltaisen radikalisoitumisen ennaltaehkäisyssä useasta syystä. Perusopetus tavoittaa käytännössä kaikki nuoret. Toisen asteen koulutus tavoittaa suuren määrän nuoria. Koulu on tärkeimpiä yhteiskunnallisen kasvattamisen ja kansalaisuuteen kasvamisen paikkoja. Se voi toimia yhteiskunnallisen keskustelun areenana, jossa myös voidaan kehittää ratkaisuja yhteiskunnallisiin ongelmiin ja ilmiöihin. Yhtenä arvoperustana uusissa perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa on ihmisyyden, sivistyksen, tasa-arvo ja demokratia. Oppilaita ohjataan toimimaan erilaisuutta ymmärtävässä, ihmisoikeuksien ja tasa-arvoa kunnioittavassa moniarvoisessa yhteiskunnassa demokratian arvojen ja periaatteiden mukaan.

Perusopetuksen yhteiskunnallisena tehtävänä on edistää tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta ja oikeudenmukaisuutta. Vuorovaikutteisten oppimisympäristöjen hyödyntäminen sekä koulun ulkopuolella tapahtuva oppiminen nähdään opetustyön resurssina. Kouluilla ja opettajilla on vapaus valita, miten oppimiselle asetetut tavoitteet ja sisällöt saavutetaan ja mitä materiaaleja ja menetelmiä käytetään. Useat ihmisoikeus- ja rauhankasvatusjärjestöt, medialukutaitoa kehittävät järjestöt sekä mm. CMI/Crisis Management Initiative, on tuottanut opetushenkilökunnan käyttöön tukimateriaalia mm. konfliktien ratkaisemiseen, rauhasse elämiseen, empatiakyvyn edistämiseen sekä kriittiseen medialukutaitoon liittyen.

Väkivaltainen radikalisoituminen ja ekstremismi ovat suhteellisen uusia aiheita Suomessa. Kouluissa voidaan kokea, että aiheesta on epämielinen ja vaikea puhua. Puuttuu oikeata tietoa, kokemusta ja hyviä käytänteitä. Jotkut opettajat ja rehtorit kokevat epävarmuutta siitä, miten nuorten esittämiin ääriajatuksiin viittaaviin kommentteihin tulisi reagoida ja vastata. Koulujen henkilökunta saattaa kokea epävarmuutta siitä, milloin jonkun nuoren osalta olisi syytä ottaa yhteyttä esimerkiksi poliisiin. On erittäin tärkeää, ettei ketään nuorta leimata ja ettei väärinymmärryksiä tai ylitulkintoja pääse syntymään. Suomessa opettajille ei haluta antaa sellaista viestiä, että koulun tehtävä olisi erityisesti tarkkailla radikalisoitumassa olevia nuoria.

Kouluun tulee Suomessa tarjota enemmän ja mahdollisimman oikeata tietoa väkivaltaiseen radikalisoitumiseen liittyen. Uusien haasteiden edessä opettajat tarvitsevat tukea ja välineitä hankalien ja kiistävien keskusteluiden käymiseksi nuorten kanssa myös ääriajatuksiin liittyen. Tärkeää on, että nuori kokee olonsa turvalliseksi ja hyväksytyksi kouluympäristössään, ja että hän voi esittää ajatuksiaan vapaasti aikuisten siitä provosoitumatta tai kokematta epävarmuutta. Vuorovaikutuksen tulee olla avointa ja ei-tuomitsevaa. Sen tulee perustua rehellisyyteen ja luottamukseen.

Ratkaisujen kehittämisen lähtökohta on empatian ja vuorovaikutustaitojen vahvistaminen ja yhdessä tekeminen. Nuori, jonka tilanteesta ollaan huolissaan, tulee pitää mukana ja pyrkiä ottamaan mukaan yhteisöön eikä esimerkiksi sulkea uhkana pois. Yhteiset näkemykset ja sellaiset päätökset joiden kanssa kaikki voivat elää syntyvät keskustelun kautta. Usein prosessin aikana huomataan, että valtaosa henkilöistä onkin samaa mieltä ongelmasta ja sen ratkaisusta eikä ristiriitaa olekaan. Myös lapsilta ja nuorilta voi kysyä, miltä me haluamme, että Suomi näyttää esim. viiden vuoden kuluttua.

Kansallinen toimenpideohjelma koordinoi ennalta ehkäisevää työtä

Kansallisella väkivaltaisen radikalisoitumisen ja ekstremismin ennaltaehkäisyn toimenpideohjelmalla sisäministeriö koordinoi valtakunnallisesti tehtävää työtä radikalisoitumisen estämiseksi. Suomessa muun muassa poliisi, opettajat, sosiaalityöntekijät, terveysalan ammattilaiset, nuorisotyöntekijät, järjestöt sekä uskonnolliset ja muut yhteisöt tekevät työtä ruohonjuuritasolla.

Ohjelman kohderyhmänä ovat ryhmät ja yksilöt, jotka ovat vaarassa radikalisoitua. Tavoitteena on varmistaa, että joka puolella Suomea on valmiudet ja pysyvät rakenteet ehkäistä ennakolta väkivaltaista radikalisoitumista ja ekstremismiä. Erityisesti halutaan vahvistaa lasten ja nuorten kykyä tunnistaa ja suojautua väkivaltaan yllyttäviltä viesteiltä ja vaikuttamiselta. Ohjelma on valmisteltu laajassa yhteistyössä viranomaisten, järjestöjen ja yhteisöjen edustajien kesken ja se hyväksyttiin sisäisen turvallisuuden ministeriryhmässä huhtikuussa 2016.

Väkivaltaisen radikalisoitumisen ja ekstremismin ennaltaehkäisyä tehdään paikallisesti, kansallisesti ja kansainvälisesti. Suomi osallistuu aktiivisesti myös kansainväliseen yhteistyöhön. Kansainvälisen toiminnan kautta paitsi vaihdetaan tietoa eri maiden kokemuksista ja hyvistä käytännöistä, myös pohditaan yhteisesti sellaisia toimia, joilla väkivaltaista radikalisoitumista ja ekstremismiä voidaan eri tavoin ennaltaehkäistä.

Kansallinen toimenpideohjelma toteuttaa niitä tavoitteita, jotka kansainvälisestikin on asetettu Euroopan unionissa ja YK:ssa. Pohjoismaisessa yhteistyössä kehitetään tutkimusta ja käytännön toimia väkivaltaisen radikalisoitumisen ja ekstremismin ennalta ehkäisemiseksi.

Keskusteleva koulu

Koulun tulee kiinnittää huomiota siihen, että jokainen nuori tuntee tulevaisuutensa nähdänsä ja kuulluksi. Kaikkien ihmisten keskeinen perustarve on tuntea itsensä merkitykselliseksi. Suomessa ja maailmalla on runsaasti hyviä käytänteitä oppilaita osallistavista toimintatavoista. Opettajille on mm. aluehallintovirastojen kautta tarjolla koulutusta liittyen väkivaltaisen radikalisoitumisen ennaltaehkäisemiseen ja hankalien keskustelujen käymiseen. Myös Opetushallitus tarjoaa mahdollisuuden järjestää täydennyskoulutusta näihin aiheisiin liittyen. Kansainvälisistä yhteistyötahoista mm. Euroopan neuvosto, UNESCO ja Pohjoismaiden ministerineuvosto ovat kehittäneet verkkopohjaista materiaalia.

Runsaasti esimerkkejä hyvistä käytänteistä eri maista löytyy mm. RAN-verkoston (Radicalisation Awareness network) sivuilta.

Muun muassa lapsiasiavaltuutettu on esittänyt huolensa suomalaisten nuorten ääriajattelusta. Nuorten keskuudessa oleva ääriajattelu pitää kohdata ja haastaa. Jos keskustelu puuttuu, yhteiskunnan polarisaatio kasvaa. Ihmisille voi tulla tunne, että oikeusvaltio ei anna heille turvaa eikä vastaa heidän tarpeisiinsa. He alkavat itse etsiä ratkaisuja. Lasten ja nuorten ääriajattelu on kohdattava heidän omassa maailmassaan ennen kuin siitä kehittyy aikuisten maailmassa verkostoja ja liikkeitä.

Edessä on todennäköisesti uusia haasteita, jotka heijastuvat myös lapsiin ja nuoriin. Esimerkiksi ilmastonmuutoksen takia Suomeen luultavasti tulee lisää pakolaisia. Luottamus ja kansalaisten keskinäinen kunnioitus ja niitä ylläpitävät instituutiot ovat olleet Suomen hyvinvoinnin perustekijöitä. Suomi on satavuotias maa, joka aikojen saatossa on kasvanut yhteen. Tämä yhtenäisyys on vahvuutemme, jolla voimme torjua ongelmat. Tätä ylpeyttä tulee herätellä. Jos keskustelemme esimerkiksi maahanmuutosta ja siihen liittyvistä asioista avoimesti, myös oppilaitoksissa, pystymme menemään rakentavampaan suuntaan. Keskustelun kautta syntyy yhteinen näkemys ja päätökset siitä, mihin suuntaan olemme menossa.

Maailmassa on käynnissä useita vaikeita konflikteja, jotka aiheuttavat kärsimyksiä ja joilla on kauaskantoisia seurauksia, kuten pakolaisuutta ja terrorismia. Meillä ei ole varaa uumistaa silmiämme niiltä myöskään Suomessa. Vuonna 2010 sota Syyriassa oli vain muutaman analyttikon päänvaiva, eikä kolme vuotta sitten kukaan kuvitellut, että Ukrainan itäosissa soditaisiin vielä tänään. Jos valmius kompromisseihin olisi luotu ajoissa, olisi säästynyt ihmishenkiä ja roppakaupalla rahaa.

Jotta tulevaisuudessa ihmiset toimisivat viisaammin, on tärkeätä, että jo lapset ja nuoret oppivat kouluissa (opettajien avulla) ymmärtämään erilaisuutta ja samanlaisuutta sekä ennen kaikkea elämään rauhassa yhdessä toinen toista kunnioittaen. Tähän tämä käsissäsi oleva opas on yksi vastaus ja väline.

RAKENTAVA VIESTINTÄ KOULUSSA JA YHTEISKUNNASSA

Severi Hämäri ja Markus Neuvonen

Opettajat ja kasvattajat joutuvat työssään kohtaamaan huomattavia ja usein keskenään ristiriitaisiakin paineita. Samalla kun kansainväliset vertailututkimukset osoittavat, että suomalaisilla nuorilla menee melko hyvin, koulun arjessa joutuu kokemaan myös toisenlaisen todellisuuden. Työssään opettaja voi kaiken muun ohella joutua kasvotusten mm. kroonistuneen ahdistuksen, aggression, mustavalkoisten harhakäsitysten tai vihanlietsonnan kanssa ja kokea huomattavaa avuttomuutta sen kaiken edessä.

Tämän artikkelin tarkoitus on hieman avata näitä ilmiöitä. Yritämme perustella, miksi rakentavan ja järkevän keskustelutavan opettaminen luokahuoneessa on yhtäältä kriittisen tärkeää mutta toisaalta myös mahdollista, helppoa ja hyödyllistä. Aluksi hipaisemme lyhyesti psykologiaa mm. keskustelun ääri-ilmiöiden taustalla. Eli miten tietyt ajattelun perusrakenteet altistavat meidät mm. harhakäsitysten ja vihapuheen mahdollisiksi tuottajiksi ja levittäjiksi? Seuraavaksi pohdimme keskustelutavan merkitystä demokralialle ja esittelemme sen yleisiä esteitä: yksinkertaistavia myyttejä ja harhakäsityksiä siitä, mitä ”järkipuhe” on. Lopuksi keskustelemme sekä tunnetaitojen että luottamuksen rakentamisen välttämättömyydestä sille, että näitä kriittisiä keskustelutaitoja voidaan oppia.

Keskeinen väitteemme on, että järkevälle keskustelulle pitää tietoisesti tehdä tilaa niin luokahuoneessa kuin yhteiskunnassa. Se ei tapahdu itsestään tai tyhjiössä, vaan edellyttää järkipuheelle myönteisiä asenteita sekä opettajalta että oppilailta. Opettamalla keskustelu-, mieli-piteenmuodostus- ja tunnetaitoja kehitetään paitsi viisaampaa yhteiskuntaa myös sujuvampaa luokahuonekulttuuria. Juuri näiden kaikelle elämälle tärkeiden taitojen omaksumiselle kouluilla ja opettajilla on väistämättä suuri merkitys – tiedostaen tai tiedostamatta.

Varmuuteen vinoutunut mieli

Me joudumme käsittelemään enemmän abstraktia, epäselvää informaatiota maailmasta kuin esimerkiksi 30 vuotta sitten, puhumattakaan 50 000 vuodesta. Tämä informaatiotulva on sisäisesti ristiriitaista, moniselitteistä ja epävarmaa, ja ehkä siksi aikaamme tuntuu leimaavan jatkuva epävarmuus, epäselvyys ja epätietoisuus siitä, mikä on totta ja mikä ei. Helpon tiedonsaatavuuden kärjistämien ristiriitojen takia olemme suorastaan kiihkeän epävarmoja – esimerkiksi ruokavalioon, uutisten totuudellisuuteen, maailmanpolitiikkaan, tulevaisuuden työmahdollisuuksiin, terveyteen tai ympäristöön liittyen. Toimivia työkaluja näiden ristiriitojen kanssa sovussa elämiseen ei löydy kovin monilta.

Mikäli haluamme ymmärtää, mistä esimerkiksi yleistyvä ärhäkkä puhekulttuuri ja lietsonta juontuu, voimme yhtä hyvin aloittaa ihmisen esihistoriasta. Kannamme nimittäin mukamme käyttäytymistieteellisiä muinaisjäänteitä, joita tutkimuksessa kutsutaan *vinoumiksi*

ja *heuristiikoiksi*.¹ Ne ovat nopeita tiedonkäsittelyn tapoja, jotka ovat joskus esihistoriassa osoittautuneet elintärkeiksi ja siksi koodautuneet osaksi pysyvää ajattelun ja päätöksenteon biologiaamme. Voimme tulla niistä tietoisemmiksi ja vähentää niiden vaikutusta, mutta eroon emme niistä pääse.

On esimerkiksi vaistonvaraista hakea turvaa ja varmuutta linnoittautumalla yhteen samanmielisten kanssa sen sijaan, että oppisimme uutta ja muuttaisimme mielipiteitämme. Vaisto ajaa myös ratkaisemaan erimielisyydet ja niihin liittyvää epävarmuuden uhkaa aggressiota lisäämällä. Huudamme kovempaa ja puristamme kädet nyrkkiin aivan kuin se muuttaisi väitteiden paikkaansapitävyyttä. Sitä se ei kuitenkaan tee.

Tällöin toiminnassa on esimerkiksi *tiedon tukivinouma* eli taipumus etsiä tukea jo omaksutuille näkemyksille sen sijaan, että muuttaisimme käsityksiämme aina kun ympäristöstä saamamme informaatio muuttuu. Kun ravintoa on niukasti saatavilla ja elämä rajautuu vain konkreettisiin, fyysisiin askareisiin, henki riippuu usein nopeasta päätöksenteosta. Tällöin kaiken turhan jähkailun välttävä piirre ajattelussa on hyödyllinen ominaisuus. Yhtä hyvin ominaisuus ei kuitenkaan sovellu nykyajan abstraktin, monimutkaisen informaation ja eriävien näkökulmien maailmaan. Se pikemminkin tuottaa ongelmia estämällä meitä oppimasta uutta ja kohtaamasta vieraita näkökulmia. Tätä vinoumaa saamme kiittää mm. siitä, miten ”kuplaidumme” netissä omiin todellisuksiimme.

Kyseessä on osa laajempaa taipumusta suosia varmuutta ja karttaa epävarmuutta – jopa järkevämpien vaihtoehtojen kustannuksella. Ahdistava epävarmuuden kokemus on aivoillemme raskas ja kivulias. Kyky olla aidosti utelias ja avoin uuden edessä on varsin rajallinen, vaikka yksilöllisiä eroja siinä onkin.

Sosiaalipsykologiassa tunnetaan hyvin, miten erityisesti uhan tunne saa ihmiset tukeutumaan ns. sisäryhmä/ulkoryhmä -asetelmiin. Epämääräisen uhan edessä tunnemme tarvetta hakea yhteenkuuluvuutta, tiivistää rivejä. Ja myös olla korostuneen valppaita kaikelle, mikä tämän uhan voisi ”aiheuttaa”. ”Aiheuttajaksi” kelpaa lopulta mikä tahansa: hiusten pituus, ihonväri, tietty kulkuneuvo, musiikkimaku ja niin edelleen. Ksenofobia, vieraan pelko, on ominaisuus, jonka kanssa voimme oppia ja opettaa elämään. Ja toiset oppivat paremmin, toiset huonommin. Mutta syvälle biologiaan koodattua epäluuloisuutta emme saa, eikä pidäkään kitkeä millään moralismilla.

Demokratia, epävarmuus ja järkipuheen myytit

Presidentti Martti Ahtisaari ja hänen CMI-organisaationsa ovat neuvotelleet aselevon jopa Angry Birdsien ja näiden vihaamien possujen välille. Tärkein kysymys, jonka Ahtisaari voi rauhanvälittäjänä esittää, on seuraava: ”Oletteko vakavissanne, vai haaskaanko aikaani?” Rakentava, järkevä keskustelu onnistuu nimittäin vain, kun kaikki osapuolet yhdessä sitä haluavat.

”Jaarittelevan”, ”jähkailevan” ja muutenkin ”tehottomalta” vaikuttavan demokraattisen päätöksenteon moraalinen merkityksellisyys ja sen tuoma hyöty eivät ole itsestäänselvyyksiä – edes Suomessa. Demokratialle luontaista on, että osa kansalaisista on aina valmiina luopumaan demokratiasta. Viime aikoina tämä piirre on korostunut: kaippuu ”vahvoille johtajille” jotka ”lait-

¹ Ks. esim. Kahneman, Daniel: Ajattelu hitaasti ja nopeasti. Terra Cognita 2012. Aiheesta laajasti myös teoksessa Neuvonen, Markus: Päätä viisaasti. Talentum 2014.

tavat kaiken kuntoon” on nostanut päätään koko läntisessä maailmassa, erityisesti tavalla joka on kytkeytynyt vihapuheeseen ja vastakkainasetteluiden retoriikkaan. Mietitty, perusteltu, moniääninen ja usein kompromisseihin tyytyvä päätöksenteko vaikuttaa kovin valjulta, kun vaihtoehdoksi lupailaan ”ratkaisuja”, ”suoraa puhetta” ja ”kuntoon laittamista” heti huomenna.

Tapa, jolla reagoimme vaistolla epävarmuuden uhkaan, on erityisen hankala demokraattisen yhteiskunnan kannalta. Demokratia ei ole vain enemmistön mielivaltaa ja äänestyksiä. Demokraattisen järjestelmän toimivuus perustuu siihen, että yhteisistä asioista voidaan keskustella riittävän järkevästi ja avoimesti sekä myös todella tehdään näin. Toimivassa demokratiassa eturistiriitoja voidaan nostaa esille, poliittisia vaihtoehtoja voidaan vapaasti tarjota ja mielipiteiden perusteita voidaan arvioida useista, toisistaan eroavista näkökulmista. Tästä syystä hyvin toimiva demokratia vaatii kansalaisiltaan erityisesti kykyä ja kärsivällisyyttä sietää erimielisyyttä ja siitä seuraavaa epävarmuutta. Kuten historiasta ja nykyisestäkin maailmantilanteesta olemme nähneet, ilman tätä sietokykyä demokraattinen järjestelmä alkaa taantua: ensin yllytys- ja kansankiihotusvallaksi ja lopulta vähin erin despoottiseksi hirmuvallaksi.

Demokratian vaatimukset kohdistuvat ennen kaikkea mielipiteenmuodostukseen ja -ilmaisuun. Nämä keskeiset taidot ovat kuitenkin osoittautuneet huomattavasti monimutkaisemmiksi asioiksi kuin aiemmin on oletettu. Erityisen vahingollisia mielipidetaitojen kypsymselle ovat olleet erilaiset yleiset myytit ”järkipuheesta”. On syytä hylätä myytit ”jämpistä asiapuheesta”, järjen voimasta, ”kovista” faktoista ja siitä, että kaikki mielipiteet ovat yhtä hyviä.

Ei riitä, että kertoo miten asiat ovat. Suomalaisessa keskusteluperinteessä hellitään usein myyttiä vaikeaselkoisesta, vähäsanaisesta ”asiantuntijasta” ja tämän vastakohdasta, sulava ja runsassanaisesta ”tyhjänpuhujasta”. Vaikka suomalaisessa retoriikan perinteessä arvostetaan lyhytsanaisuutta ja suoruutta, ilmaisu- ja argumentaatiotaidottomuus eivät kuitenkaan ole hyveitä. Hiljaisuus, tönkköys tai kyvyttömyys perustella mielipidettä useammalta kantilta voivat olla myös merkki ajattelun puutteesta syvämietteisyyden sijaan. Eroa voi olla vaikea tehdä, jos erityisesti opetetaan arvostamaan tönkköyttä.

Vaikka perustelisi kuinka ”tarpeeksi hyvin”, se ei vielä riitä vakuuttamaan. Jo Aristoteles *Retoriikassaan* kirjoitti, että keskustelu järkiargumentein on mahdollista vain ystävien kesken eli suhteissa, joissa toisen tavoitteita ei tarvitse epäillä. Nykykäsitys viestintätieteissä ja psykologiassa on päätenyt samaan lopputulokseen: vakuuttaminen tapahtuu suurelta osin muutoin kuin pelkällä järkipuheella ja argumenteilla. Toisin sanoen järkevää keskustelua syntyy vain, jos sille luodaan erityiset olosuhteet. Edellytysten luominen myös vaatii keskustelijoilta kykyä tunnistaa, milloin keskustelua ohjaa järkiargumentteja kuumemmat voimat, ja taitoa jäähdyttää ne.

Ei ole kovia faktoja ja pehmeitä arvoja

Yksi keskeinen myytti asettaa faktat ja arvot paremmuusjärjestykseen tavalla, joka ei kestä tarkastelua. Väittämällä jotain faktaksi piilotetaan helposti keskustelun taustalla olevat arvot. Esimerkiksi pelkkä numeroiden tai yksityiskohtien luettelu ei ”kovaa faktaa” yksistään tee (etenkin kun noin 97,4 % numeroin perustelluista väitteistä on hatusta vedettyjä, mm. tämä). Toisaalta jokin niinkin kylmä ja kova fakta kuin raha perustuu instituutiona puhtaasti

niinkin ”pehmeälle arvolle” kuin luottamus. Arvot hiipivät huomaamatta faktoihin myös mm. vertailevien ilmausten (esim. ”enemmän kuin”, ”isompi kuin” merkityksessä ”parempi kuin”) kautta. Kyky tunnistaa arvoja faktaväitteissä ja keskustella niistä järkevästi on yksi tärkeimmistä mielipidetaidoista.

Mielipiteen laadulla on väliä

Eräs myyteistä on, että mielipiteissä olisi kyse ”pelkistä makuasioista”. Toisin sanoen oletetaan, ettei olisi mitään keinoa laittaa mielipiteitä paremmuusjärjestykseen tai että objektiivisuuden nimissä tulisi aina ottaa mielipiteen oletettu ”vastapuoli” yhtä vakavasti ja samalla painoarvolla. Myytti on erityisen haitallinen johtaessaan vääristyneisiin tasapuolisuusharhoihin tai kuvitelmaan, että olettamalla kaksi ”ääripäätä” voimme löytää näiden välistä jonkinlaisen ”totuuden”. Esimerkiksi olettamalla ”ääripäiksi” väkivaltaiset rasistit ja tavalliset, ihmis-oikeuksista ja lain noudattamisesta huolestuneet ihmiset, harhainen ”kultainen keskitie” sijoittuisi jonnekin vain lievästi väkivaltaisen rasismin kohdalle. Tai olettamalla ”tasapuolisuuden” tarkoittavan naiivia, mustavalkoista vastakkainasettelua päädytään esittämään esim. taikauskoon tai valehteluun pohjaavat marginaalinäkemykset samanarvoisina kuin vahva tieteellinen konsensus. Mielipiteissä on laatueroja sekä argumentaation laadun että taustalla olevien moraalisten ja faktaoletusten yleisen hyväksyttävyyden suhteen. On syytä opettaa oppilaat vaatimaan laatuksiteerejä keskustelulta – emme saa myydä julkista keskustelua liian halvalla mm. huutelijoille ja vihanlietsojille.

Tunnetaitojen rooli

Kaikista tärkein mielipiteenmuodostuksen ja keskustelutaidon osa liittyy kuitenkin tunteiden käsittelyyn. Eriävän mielipiteen kohtaaminen aiheuttaa väistämättä epävarmuutta, halusimme tai emme. Mitä perustavampi, minuuttamme määrittelevämpi uskomus on kyseessä, sitä stressaavammaksi siihen kohdistuva epävarmuus tyypillisesti muodostuu. Toisin sanoen: koemme uhkaa, kun oma- ja maailmankuvaamme kyseenalaistetaan.

Tältä stressiltä suojautuminen ei kuitenkaan ole meille hyväksi. Päinvastoin tarvitsemme hallittua altistusta sille oppiaksemme tulemaan erimielisyyden ja epävarmuuden kanssa toimeen. Tätä ristiriitaa voi osuvasti verrata tapaan, jolla liika hygienia voi altistaa allergioiden syntymiseen, kun taas riittävä altistuminen epäpuhtauksille auttaa kehittämään tervettä vastustuskykyä. Sama ilmiö toistuu suhteessa mielipiteisiin, erimielisyyteen ja epävarmuuden kohtaamiseen.

Väistämättä ja vääjäämättä koulu opettaa tunnetaitoja, sekä oppilaille että opettajille. Avainkysymys on siinä, kuinka taitavaa, tietoista, reflektiivistä ja läpinäkyvää tämä oppiminen ja opettaminen on. Tehdäänkö tunnereaktioista kiinnostava puheen- ja tutkimuksen aihe ja edistetäänkö niistä tietoiseksi tulemista – vai lakaistaanko ne maton alle ja teeskennellään, ettei niitä ole olemassakaan? Tunnetaitojen opettaminen on vihdoin saavuttanut merkittävän osan perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa. Niitä ei ole sisällytetty lukion opetussuunnitelman perusteisiin aivan yhtä laajasti (lukuun ottamatta psykologian valinnaista kurssia), mutta niille rinnakkainen ja niihin läheisesti liittyvä argumentaation ja mielipiteenmuodostuksen opetus on saanut aiempaa suuremman painoarvon mm. filosofian pakollisilla kursseilla.

Tunteiden vaikutus on tärkeä huomata ja tehdä tutuksi myös laajemmin kuin vain uhkareaktioiden osalta – kuinka olemme alttiita lupauksille ja mielikuville, riemun tai vihan lietsonnalle, innostamiselle ja lannistamiselle. Näiden tunteiden tiedostaminen, tunnistaminen ja yhdistäminen niitä herättäviin vaikutuskeinoihin on tärkeä analyttinen taito kenelle tahansa keskustelijalle – ja erityisesti riskiryhmään kuuluville lapsille ja nuorille. Tunnetaidot ovat kaiken viestinnän keskiössä, myös järkevän, rakentavan ja argumentatiivisen viestinnän.

Tärkeintä on kuitenkin tiedostaa, että rakentava keskustelu on mahdotonta tilanteessa, jossa vieraat mielipiteet aiheuttavat hallitsemattoman uhkareaktion. Ensimmäinen ja tärkein taito opettaa on taito rauhoittua kuuntelemaan. Järkevää keskustelua ei voi syntyä ilman kykyä jarruttaa kuumia tunteita, olla provosoitumatta ja kuunnella tarkkaavaisesti, mitä toiset keskustelijat tarkoittavat. Rauhoittuminen sekä itsen ja muiden kuuntelu on avain rakentavaan keskustelukulttuuriin, ja se on systemaattisesti opetettavissa oleva taito.

Keskustelutaitojen suuri lupaus

On koulun, demokraattisen yhteiskunnan ja oppilaan oman edun voitto, kun lapsi tai nuori oppii ajattelemaan, että: a) mielipiteen laadulla on väliä, b) arvoista voi ja pitää keskustella järkevästi, c) vakuuttamisen eteen tulee nähdä vaivaa ja d) että asiat (etenkään totuus) eivät puhu omasta puolestaan. Itsenäisen ajattelun ja huolellisen mielipiteenmuodostuksen lahja on arvokkain, minkä koulu voi antaa. Tämän lahjan tarjoamisessa voi parantaa opettamalla tunne- ja kuuntelutaitoja, oikomalla väärinkäsityksiä viestinnästä sekä tarjoamalla turvallisia tilaisuuksia hioa sekä erimielisyyden kohtaamisen että mielipiteenmuodostuksen taitoja.

Tärkeintä on, ettei näiden taitojen oppimista erikseen estetä ja ehkäistä. Opettajan itse ei tule pelätä konflikteja ja tiedollisen auktoriteettinsa menettämistä, esimerkiksi sen vuoksi estää tai vaientaa vaikeiden kysymysten esittämistä kun oppilaan oma opiskelumotivaatio on hukassa. Opettaja voi tarjota turvallisen tilan erimielisyydelle, kyseenalaistamisella ja toisinajattelulle, jossa viljelekään ajatusleikkejä ei tukahduteta, kunhan ne noudattavat hyvän mielipiteenmuodostuksen sääntöjä ja ovat avoimia keskustelulle. Näin luodaan rakentavaa, avointa keskustelukulttuuria.

Tunne-, keskustelu- ja mielipidetaidot sopivat suoraan kaikkeen sisällölliseen opetukseen sovellettaviksi, ja niiden kautta voi opettaa ihmisiksi olemista, myötätuntoa, sinnikkyyttä, ongelmanratkaisua ja yhteistyötä. Mitä suuremman roolin argumentoiva, järkevään keskusteluun ja yhdessä reflektointiin nojaava puhetapa saa oppilas-opettaja -suhteessa, sitä myönteisempää luokkahuonekulttuuria viljellään.

Uhman, pelleilyn, torjunnan, sulkeutumisen, uhkailun ja kaiken muun häiriökäyttäytymisen takaa löytyy kuitenkin perustarve ymmärtää ja tulla itse ymmärretyksi, vaikka usein toki syväälle haudattuna. Ääriryhmittymiin samaistumisen ja lietsonnan takaa löytyy usein tuhoisasti kanavoitua häväistykseksi tulemisen tai osattomuuden pelkoa, yleistä elämönhallinnan tunteen puutetta ja epävarmuutta tulevaisuudesta tai itsestä. Olisiko näitä ilmiöitä, jos oppilaille olisi välineitä reflektoida ja käsitellä epävarmuuden tunnetta, keskustella ristiriitaisista tosiasioista lähinnä jaetun uteliaisuuden hengessä ja peloton suhtautuminen siihen, että omat käsitykset eivät välttämättä pidä paikkaansa?

Rakentavan keskustelun taitojen suurin lupaus on, että niistä voi löytää toteutumis- ja ilmaisuväylän edellä mainituille tarpeille ja peloille ilman, että itse tai muut joutuvat jollain tavalla kärsimään. Keskustelulle tilaa etsivällä, tunteiden roolin huomioivalla ja yhteistä luottamusta rakentavalla asenteella voidaan luokkahuoneessa tehdä paljon lasten, nuorten ja tulevaisuuden aikuisten henkisen turvallisuuden hyväksi. Epävarmuutta emme tästä maailmasta voi kasvatuksella poistaa, mutta siihen kohdistuvaan tarpeettomaan uhan tunteeseen voimme vaikuttaa.

OSALLISUUS JA DEMOKRATIA KOULUSSA

Matti Rautiainen

Johdanto

Osallisuus- ja demokratiakasvatuksen perimmäinen tavoite on sitouttaa lapset ja nuoret demokraattiseen yhteiskuntaan. Tiet siihen voivat olla moninaiset, mutta ilman lasten mukaan ottamista aktiivisiksi ja valtaa omaaviksi toimijoiksi se ei ole mahdollista.

Kysymys siitä, kuinka paljon koulun tulisi mallintaa omassa toiminnassaan yhteiskuntaa, on koulutuksen ja kasvatuksen peruskysymyksiä. Suomessa ja laajalti länsimaissa on omaksettua John Deweyn (1859–1952) ajatus koulusta pienoisyhteiskuntana. Deweyn mukaan koulun tulisi tarjota lapsille mahdollisuus kansalaiseksi kasvamiseen mahdollisimman autenttisesti. Toisin sanoen koulussa tulisi pyrkiä harjoittamaan demokraattista elämäntapaa, jotta lapsista kasvaisi demokratiaan sitoutuneita ja sitä kehittäviä kansalaisia. Demokraattisten toimintatapojen lisäksi elämäntavan ylläpitämiseen liittyvät vahvasti myös demokratian taustalla olevat arvot sekä luottamus, jota voidaan sanoa demokratian sidosaineeksi. Ilman luottamusta ei ole todellista demokratiaa.

Ravistelua demokratian muotoihin

Demokratian ydinajatus on kysyä ja pohtia sitä, kuinka me järjestämme yhteisen elämämme, jotta arvot, joihin uskomme, voivat toteutua ja että kaikilla olisi mahdollisuus hyvään ja onnelliseen elämään.

Suomalaisessa kulttuurissa demokratia on rakentunut ennen muuta edustuksellisten muotojen ympärille, myös koulussa. Oppilaiden laissa taattu toimielin koulussa on oppilaskunnan hallitus, johon useimmissa kouluissa oppilaat valitaan luokittain. Oppilaskunnan hallitus on oppilaiden äänitorvi koulussa, mutta sen asema on riippuvainen koulun johtajasta, joka voi ottaa sen mukaan päätöksentekoon tai antaa pysyä pienempien asioiden, kuten joidenkin koulun juhlien suunnittelijana.

Suomalaiset koulut ovat varsin vahvasti kallellaan valmiiksi luotuihin demokratian muotoihin, jotka yleisesti otetaan kouluissa käyttöön mallin mukaisesti. Uuden opetussuunnitelman nostaessa osallisuuden ja oppilaan aktiivisen roolin koulu yhteisössä keskiöön, koulujen on pohdittava toimintakulttuuriaan uudestaan. Koulu yhteisön tulisi käydä asiaan liittyvä arvokeskustelu, jossa määritellään osallisuuskasvatuksen merkitys koulu yhteisölle, ja tämän jälkeen ratkaista, kuinka edetään. Kun oppilaat otetaan mukaan tähän prosessiin alusta alkaen, ollaan demokraattisen elämäntavan ytimessä.

Muutosta voisi kutsua jopa eräänlaiseksi koulutuksen kolmanneksi reformiksi. Kun ensimmäisessä koulureformissa annettiin mahdollisuus koulutukseen (1860-luku ja kansakoulu-uudistus), toisessa reformissa koulutus tasa-arvoistettiin (peruskoulu, 1970-luku). Kolmannessa, vuodesta 2016 alkaen toteutettavassa reformissa tasa-arvo viedään askel

eteenpäin niin, että osallisuuskulttuuria vahvistamalla oppilaista tulee tasa-arvoisempia kouluyhteisön jäseniä, mikä edellyttää toimintakulttuurin muutosta.

Demokratia ja sen vaaliminen vaatii kouluyhteisöltä ajan antamista yhteisille keskusteluille, yhteiselle kehittämiselle ja näiden myötä syntyville toimintatavoille. Tämä ei tarkoita eduskullisen demokratian hylkäämistä vaan sen rinnalle nousevia, kouluyhteisöstä syntyviä muotoja, jotka eivät ole erillisiä toimintoja vaan osa koulun normaalia arkea.

Muutoksen kolme peruskiveä

”To think what we are doing” on filosofi Hannah Arendtin (1906-1975) esittämä perusajatus ja uteliaisuuden (tutkimisen) ydin hänen teoksessaan *The Human Condition* (suom. *Vita Activa*), jossa hän tarkastelee ihmisyhteisöjen elämää. Miksei tämä Arendtin esittämä ihmiselämää koskeva perusajatus voisi olla yksi kouluyhteisön perustehtävistä? Jotta tämä toteutuisi kouluyhteisön on kiinnitettävä huomiota seuraaviin asioihin.

1. Kouluyhteisön jäsenten välillä tulee vallita luottamus ja arvostus toisia kohtaan. Vaikka koulussa valtasuhteet opettajien ja oppilaiden välillä ovat epätasa-arvoiset, luottamus on eri asia. Se on muun muassa sitä, että oppilas kokee, että hänen kokemuksensa, näkemyksensä ja perustellut mielipiteensä ovat arvokkaita, vaikka ne olisivat vastakkaisia päätöksen kanssa. Demokratiaan kasvaminen on myös kasvamista pettymyksiin ja kompromisseihin. Lapset ja nuoret hyväksyvät tämän, jos he saavat kokemuksen kuulluksi tulemisesta ja ymmärtävät tehtyjen päätösten perustelut. Luottamuksen saamiseen ei ole muuta tietä kuin oppilaiden ottaminen mukaan yhteisön kehittämiseen antamalla heille vastuuta.

2. Vastuun antaminen johtaa kokeilemiseen ja sitä kautta sekä onnistumisiin että epäonnistumisiin. Demokratian ydin perustuu kokeiluille, joissa haetaan ihmisten kesken parasta mahdollista toimintamallia yhdessä elämiseen ja päätöksenteosta sopimiseen. Paras mahdollinen tapa on aina suhteessa siihen, ketkä yhteisön muodostavat ja mihin yhteisö pyrkii.

Osallisuuden ja demokratian muodot määrittyvät näin kokeilujen kautta uudestaan, tai ainakin niiden tulisi määrittyä niin. Demokratian kehittäminen ja vaaliminen sekä laajemman osallisuuskulttuurin luominen ovat lähtökohtaisesti vaikeita, koska kyse on koko yhteisön asioista ja niistä päättämisestä. Tämän osoittaa demokratian historia. Niinpä meidän tulee olla armollisia myös epäonnistumisille, sillä ne ovat demokraattisen elämäntavan ydintä – demokratian elämistä todeksi.

3. Keskustelu on demokratian perusilmentymä. Demokraattiset perusoikeudet eli sanan ja mielipiteen ilmaisemisen vapaus ovat länsimaisen yhteiskunnan ”pyhimpiä” oikeuksia, sillä ne mahdollistavat eri näkemysten esiin tulemisen eli keskustelun ja näin yksilöiden yhteiskunnallisen vapauden. Demokratia muodostuu sopimuksista, joita ovat muun muassa lait, tavat ja normit. Sopimuksia edeltää aina keskustelu, joko eduskunnassa, julkisella foorumilla tai eri yhteisöissä. Keskustelun myötä ihmiset muodostavat yhteisöjä ja siksi aktiivisen ja vaikuttamaan pyrkivän keskustelun harjoittelu on yhtä tärkeää kuin toista arvostavan, kunnioittavan ja kuuntelevan asenteen harjoittaminen. Mikäli koulu ei tätä tee, se ei edistä oppilaiden kykyä toimia itse aktiivisena yhteiskunnallisena keskustelijana, eikä tarjoa työkaluja ymmärtää muiden ihmisten välistä keskustelua. Tällöin yksilön kasvu yhteisönsä jäseneksi hankaloituu, koska hän saattaa kokea sitoutumisen sijaan jäävänsä ulkopuoliseksi.

Digidemokratia

Pienessä yhteisössä demokratian alkumuoto eli yhteen tilaan kokoontuminen on edelleen toimiva muoto, eikä sen lumo ole kadonnut mihinkään. Muut demokratian muodot mallintavat sen ideaa eli yhteen kokoontumista, keskustelua ja kykyä päätöksentekoon koskien yhteisiä asioita. Viime vuosien aikana myös digitaalinen maailma on tullut yhdeksi demokratian ympäristöksi. Se tarjoaa monenlaisia ylhäältä alas ja erityisesti alhaalta ylös toimivia demokratian muotoja.

Koska rehtorin asema koulun kehittämisessä on korostunut, hänen roolinsa demokratian henkeä luovana toimijana on niin ikään merkittävä. Se tarkoittaa myös oppilaiden aseman parantamista koulun rakenteissa ja päätöksenteossa. Oppilaskunnan kuulemisen lisäksi nykyiset digitaaliset ratkaisut mahdollistavat hyvin nopeasti toteutettavia kyselyjä, joiden avulla saadaan selville oppilaiden kanta asioihin, mikäli se halutaan kuulla.

Yhtä lailla digitaalinen ympäristö tarjoaa mahdollisuuden muodostaa demokraattinen yhteisö, jossa sen kaikilla jäsenillä on mahdollisuus olla aktiivinen, tehdä aloitteita, jatkaa keskustelua tai opiskella, mitä demokratia on. Demokratia ja osallisuus ovat toimintaa ja yhteisen maailmamme jäsentämistä ja tutkimista, mutta ne ovat myös opiskeltavia asioita, oppisisältöjä, jotka syventävät laajempaa ymmärrystä osallisuudesta ja demokratiasta sekä niiden merkityksestä.

Luokkahuonearki ratkaisee

John Dewey korosti omassa ajattelussaan demokraattisen elämäntavan jokapäiväisyyttä ja arkisuutta. Oppilailta tulisi olla mahdollisuus harjoitella osallistuvan ja aktiivisen kansalaisen elämäntapaa koko ajan, jolloin luokkahuoneen käytännöt ovat avainasemassa, erityisesti se, kuinka opiskelu luokassa rakentuu. Kun tulevaisuuden koulun kehittämisessä kiinnitetään huomiota osallisuuden näkökulmaan, luokkahuonearki on merkittävin asia koko yhteisön yhteiselön rakentamisessa.

Edellä kuvatut muutoksen kolme peruskiveä muodostavat suuntaviivat myös arjen kehittämiseksi luokkahuoneissa. Suomalaista demokratiaa on joskus kuvattu ilottomaksi ja vakavamieliseksi. Yhteisen maailman rakentaminen on toki vakavaa, mutta iloisuuttakaan ei saisi unohtaa. Vakavuutta luo malleihin ja vakiintuneisiin toimintatapoihin tarttumisen, kun taas uusien ideoiden ja käytännön luominen tuovat niin uusia oivalluksia kuin elämän moninaisuutta. Demokratia- ja osallisuuskasvatus pyrkivät luomaan lapsille ja nuorille tunteen yhteisöön kuulumisesta. Se tapahtuu yhteisten ilojen, surujen, onnistumisten, epäonnistumisten ja muiden tunteiden myötä. Tärkeintä on luoda luokkahuone ja koulu sellaiseksi, että tämä moninaisuus voi tulla mahdolliseksi. Tällöin voimme ratkaista yhdessä, kuinka niiden kanssa elämme. Demokratia ja osallisuus ovat sekä henkeä että rakenteita. Molempia tarvitaan.

Luettavaa

Alhanen, K. 2016. Dialogi demokratiassa. Gaudeamus: Helsinki.

Arendt, H. 2002. Vita activa. Ihmisenä olemisen ehdot. (Suom. R. Oittinen ja työryhmä). Vastapaino: Tampere.

Dewey, J. 1966. Democracy and Education. New York: The Free Press. (Huom! teos ilmestyy suomeksi käännettynä vuoden 2017 aikana.)

hooks, b. 2007. Vapauttava kasvatus. (Suom. J. Vainonen.). Kansanvalistusseura: Helsinki.

Raiker, A. & Rautiainen, M. (toim.) 2017. Educating for Democracy in England and Finland. Principles and Culture, 140-153. Lontoo: Routledge.

Suoninen, A., Kupari, P. & Törmäkangas, K. 2010. Nuorten yhteiskunnalliset tiedot, osallistuminen ja asenteet. Kansainvälinen ICCS 2009 -tutkimuksen ensituloksia. Koulutuksen tutkimuslaitos: Jyväskylän yliopisto.

VÄKIVALTAISEN RADIKALISOITUMISEN JA EKSTREMISMIN EHKÄISY

Tarja Mankkinen

Eräässä seminaarissa vieressäni istuva nainen halusi näyttää minulle valokuvan. Kuvassa kaksi suloista taaperoa istui vierekkäin viltillä. Nainen kysyi, haluanko tietää, keitä kuvan lapset ovat ja mitä heistä on myöhemmin tullut. Sitten hän kertoi, että toinen oli hänen poikansa, joka oli lähtenyt Syyriaan taistelemaan Daeshin² riveissä ja kuollut siellä. Toinen pikkupoika oli yksi niistä nuorista miehistä, jotka tekivät terrori-iskuja Pariisissa marraskuussa 2015. Vastaavia esimerkkejä nuorista, jotka käyttävät väkivaltaa aatteidensa ja ideologioidensa toteuttamiseksi, löytyy myös Suomesta. Jo aikaa sitten eräällä luokalla oli kaksi skinioporukoissa liikkuvaa nuorta. Kukaan ei puuttunut asiaan, sillä skinejä ei ole paljon ja heihin on totuttu. Toinen näistä nuorista teki itsemurhan parikymppisenä, toinen liittyi väkivaltaiseen äärioikeistolaiseen ryhmään ja kohosi sen johtoon. Kummassakin tapauksessa nousee mieleen kysymys, miksi näille pojille kävi niin kuin kävi. Olisiko heidän elämänsä voinut mennä toisin, paremmin?

Väkivaltaista radikalisoitumista ja ekstremismia, väkivaltaisia ääri liikkeitä ja poliittista väkivaltaa on ollut kautta historian. Aina löytyy ihmisiä ja ihmisryhmiä, jotka ovat niin varmoja oman aatteensa oikeellisuudesta, että he ovat valmiita johtamaan joukkoja ja edistämään aatemaailmaansa jopa väkivallan keinoin. Aina on myös ihmisiä, jotka ovat valmiita seuraamaan johtohahmoja, jotka vakuuttavat, että väkivaltaa voidaan käyttää ja se voidaan oikeuttaa omilla aatteilla. Seuraajien motiivit ovat moninaiset: yhtä voi kiehtoa väkivalta, toinen etsii yhteisöä, jossa voi olla arvostettu jäsen, ja kolmas voi liittyä ryhmään kavereiden mukana.

Kukaan ei ole väkivaltainen ekstremisti syntyessään

Ruotsissa väkivaltaista ekstremismia ehkäisevän toiminnan motto on ”kukaan ei ole ekstremisti syntyessään”. Tämä on hyvä lähtökohta myös meillä tehtävälle työlle.

Väkivaltaisesta radikalisoitumisesta ja ekstremismistä mieleen nousee helposti kuvia väkivallan verenpunaudessa hurmiossa olevista nuorista miehistä, joiden julmat teot ja tekojen motiivit ovat tavallisen ihmisen ymmärryksen ulkopuolella. Viime vuosina erityisesti Syyrian ja Irakin tapahtumat ovat vahvistaneet näitä mielikuvia. Joudumme uutisissa ja netissä näkemään päivittäin niin paljon julmaa väkivaltaa, sekä fiktiivistä että todellista, että ihmiset kehittävät suojamuureja väkivaltaa ja sen herättämää ahdistusta vastaan. Yksi keino on ajatella, että kaikki paha tulee jostain ulkopuolelta. Ulkopuolella voi tarkoittaa oman yhteisön ulkopuolella olevaa tai asiaa, joka tulee oman maan rajojen ulkopuolelta. Silloin kun joku omasta joukosta syyllistyy vakavaan väkivaltaan, tekoa helposti selitetään mielenterveyteen tai syrjäytymiseen liittyvillä syillä, jotka tekevät käsittämättömästä teosta jollain tavalla käsitettävän. Ulkopuolelta tuleva väkivallan tekijä määritellään helposti terroristiksi, jonka väkivaltaisuus menee kaiken ymmärryksen yli eikä sen taustalla vaikuttavia tekijöitä haluta tarkastella.

2 Daesh on Syyrian ja Irakin alueella toimiva terroristinen järjestö. Siitä käytetään myös nimiä ISIS ja ISIL.

Edellä esitettyjen seikkojen pohtiminen on tärkeää. Nämä kysymykset vaikuttavat siihen, miten toimimme henkilöiden kanssa, jotka ovat radikalisoituneet tai ovat radikalisoitumassa väkivaltaisesti.

Mitä väkivaltaisella radikalisoitumisella ja ekstremismillä tarkoitetaan?

Väkivaltainen radikalisoituminen ja ekstremismi määritellään hieman eri tavoin eri maissa. 2000-luvun alusta aina Norjassa tapahtuneisiin terroristi-iskuihin asti väkivaltainen radikalisoituminen liitettiin lähes aina väkivaltaiseen jihadismiin ja ennen kaikkea Al-Qaidan harjoittamaan terrorismiin. Norjan iskujen jälkeen huomiota on saanut yhä enemmän väkivaltaiseen äärioikeistoon ja -vasemmistoon liittyvä väkivaltainen ekstremismi. Nykyisin lähes kaikki Euroopan unionin maat torjuvat kaikkia väkivaltaisen ekstremismin muotoja, väkivaltaisen äärioikeiston ja -vasemmiston toimintaa, uskonnolla perusteltua väkivaltaista ekstremismia sekä yksittäisiä toimijoita. Suomessa tapahtuneita koulusurmia vuosina 2007 ja 2008 voidaan pitää esimerkkinä yksittäisten toimijoiden teoista. Ennaltaehkäisyn painotukset vaihtelevat hieman maasta toiseen.

Kun puhutaan uskonnolla perustellusta ekstremismistä, tarkoitetaan yleensä jihadistitakfiristiryhmiin liittyvää väkivaltaa ja terrorismia. Tämän aatteen kannattajien väkivallan kohteiksi valikoituvat uskonnosta riippumatta sellaiset valtiot, yhteisöt ja ihmiset, joiden he katsovat loukanneen heidän tulkintaansa islamista, islamilaisesta maailmasta tai jotakin muslimiryhmää. Tulkinta siitä, mikä katsotaan väkivallan oikeuttavaksi loukkaukseksi, vaihtelee suuresti eri ryhmien välillä. Yksilöiden välillä erot ovat vielä suurempia. Esimerkiksi sotilaallinen yhteistyö, ulkopolitiikka, koettu muslimien syrjintä tai pilakuvakriisit voivat yksin tai yhdessä olla tällaisia asioita.

Suomessa väkivaltaisella ekstremismillä tarkoitetaan sitä, että väkivaltaa käytetään, sillä uhataan, siihen kannustetaan tai se oikeutetaan aatemaailmalla tai ideologialla perustellen. Väkivaltainen radikalisoituminen on yksilöllinen prosessi, joka voi johtaa siihen, että yksilö liittyy väkivaltaisiin ekstremistisiin ryhmiin tai toimintaan. Äärimmillään väkivaltainen radikalisoituminen voi johtaa terroristisiin tekoihin. Väkivaltaisen ekstremismin ennaltaehkäisy on tärkeää yhteiskuntarauhan sekä yhteisöjen ja yksilöiden turvallisuuden ja turvallisuuden tunteen kannalta. Väkivaltaisen ekstremismin näkyvä lisääntyminen yhteiskunnassa voi johtaa suoran väkivallan uhkan lisäksi siihen, että ihmiset eivät uskalla käyttää perustuslaillisia oikeuksiaan kuten sanan- ja ilmaisuvapautta tai liikkumisen vapautta. Väkivaltainen ekstremismi voi kohdistua myös omaisuuteen, mutta kansallisesti tehtävässä ehkäisemistyössä keskitytään ensisijaisesti henkeen ja terveyteen kohdistuvaan väkivaltaan.

Pitäisikö ja voiko kouluissa ja oppilaitoksissa ennalta ehkäistä väkivaltaista radikalisoitumista ja ekstremismia?

Keskustelu koulujen ja oppilaitosten tehtävästä ja roolista väkivaltaisen radikalisoitumisen ja ekstremismin ennalta ehkäisyssä on ollut varsin vilkasta viime vuosien aikana. Keskustelu vilkastui erityisesti sen jälkeen, kun Euroopan unionin opetusministerit päättivät vuonna 2015 julkilausumasta, jossa todettiin, että opetustoimella on keskeisiä tehtäviä väkivaltaisen radikalisoitumisen ennalta ehkäisyssä. Ministerit korostivat, että osana opetusta voidaan edistää

demokraattisia arvoja, ihmisoikeuksia ja tasa-arvoa sekä haastaa mustavalkoinen ajattelu, joka on ekstremististen ideologioiden ytimessä.

Britanniassa oppilaitoksilla on lakisääteinen velvollisuus ennalta ehkäistä radikalisoitumista ja estää nuorten joutuminen tilanteeseen, jossa he osallistuvat terroristiseen toimintaan tai liittyvät terroristisiin organisaatioihin. Tämä on varsin uutta lainsäädäntöä, ja se on herättänyt paljon keskustelua. Lainsäädännön taustalla vaikuttavia syitä on muun muassa se, että oppilaitosten ja opetukseen liittyvät seikat yleisesti ovat Britanniassa varsin erilaisia verrattuna Suomeen. Myös väkivaltaisen ekstremismin ja terrorismin uhka on Britanniassa huomattavan vakava.

Suomessa tilanne on erilainen. Opetusjärjestelmä on hyvä, eikä oppilaitosten välillä ole edelleenkaan merkittäviä eroja opetuksen laadussa. Oppilashuolto ja muu toiminta ovat varsin hyvin pystyneet tukemaan oppilaita, joilla on ongelmia. On kuitenkin tärkeää, että myös Suomessa osana opetusta annetaan entistä enemmän tietoa ja valmiuksia, jotka ennalta ehkäisevät väkivaltaista radikalisoitumista ja ekstremismiä ja lisäävät valmiuksia aktiiviseen kansalaisuuteen.

Koulu on paikka, jossa nuoret voivat saada tietoa väkivaltaisista ääriilikkeistä ja niiden historiasta, teoista ja tekojen seurauksista ihmisille ja yhteiskuntien turvallisuudelle ja hyvinvoinnille. Tämä antaa nuorelle perspektiiviä tämän päivän tapahtumiin. Koulu voi myös tarjota paikan keskustelulle väkivaltaisiin ääriilikkeisiin liittyvistä, usein vaikeiksi koetuista aiheista. Keskustelu vaikeista asioista on tärkeää, sillä nuoret ovat kiinnostuneita asioista ja haluavat keskustella niistä. On hyvä, että näitä keskusteluja käydään koulussa, osana opetusta. Osana opetussuunnitelmaa koulu vahvistaa nuorten kasvamista aktiivisiksi kansalaisiksi, lisää tietoa ihmisoikeuksista ja demokraattisesta järjestelmästä sekä lisää nuorten medialukutaitoa ja kriittistä ajattelua. Kaikki nämä seikat ovat keskeisiä väkivaltaisen radikalisoitumisen ja ekstremismin ennalta ehkäisyssä.

Vihapuhe ja viharikokset lisäävät väkivaltaista ekstremismiä

Vuosi 2015 oli monella tavalla erilainen vuosi. Eurooppaan tuli valtava määrä turvapaikanhakijoita, 32 000 näistä tuli Suomeen asti. Määrä on korkea, sillä keskimäärin Suomeen on tullut 3000–4000 turvapaikanhakijaa vuosittain. Turvapaikanhakijoihin liittyvät kysymykset herättivät paljon keskustelua väestön piirissä. Väkivaltaisten äärioikeistolaisten ryhmien toiminta ja kannatus lisääntyi Euroopan maissa. Suomessa kansallissosialistinen Pohjolan Vastarintaliike jakoi turvapaikanhakijoiden vastaista aineistoa vastaanottokeskusten ympärillä ja lisäsi ihmisten pelkoa turvapaikanhakijoita kohtaan. Vastakkainasettelu ja yhteiskunnan polarisaatio lisääntyivät, ja tämä näkyi kodeissa, työpaikoilla, kouluissa ja julkisessa keskustelussa. Vihapuhe lisääntyi netissä ja myös sen ulkopuolella, ja yhtäkkiä oli sallittua sanoa ihmisistä sellaisia asioita, jotka aiemmin olisivat olleet mahdottomia esittää julkisesti. Myös poliisin tietoon tulleet viharikokset lisääntyivät 50 % edellisestä vuodesta.

Vihapuhe ja viharikokset edistävät väkivaltaista radikalisoitumista ja ääriilikkeiden toimintaa. Väkivaltaisten ääriilikkeiden toiminta perustuu mustavalkoiseen maailmankuvaan, jossa on vain vihollisia tai ystäviä. Viholliset eivät oikeastaan ole ihmisiä ollenkaan, ja näitä kohtaan voidaan tarvittaessa käyttää väkivaltaa. Tämä mustavalkoinen maailmankuva ja ihmisten jakaminen vihollisiin ja omiin näkyy myös netin keskustelupalstoilla. On hyvin vaarallista, jos

vihasta ja vihaamisesta tulee arkipäivää. Netin vihapuhe saattaa alentaa kynnystä väkivallan käyttöön erityisesti silloin, kun vihaan ja väkivaltaan yllyttävää puhetta lukee sellainen henkilö, joka on haavoittuvassa ja turvattomassa asemassa esimerkiksi mielenterveyteen liittyvien kysymysten vuoksi.

Miten väkivaltaista radikalisoitumista ja ekstremismiä torjutaan Suomessa?

Suomessa ensimmäinen väkivaltaisen radikalisoitumisen ja ekstremismin toimenpideohjelma julkaistiin vuonna 2012 ja toinen huhtikuussa 2016. Ennalta ehkäisyä tehdään laajassa yhteistyössä, jossa ovat mukana eri viranomaiset, järjestöt ja yhteisöt ml. uskonnolliset yhteisöt. Eri hallinnonalat vastaavat toimista omien vastuidensa mukaisesti, ja järjestöt ja yhteisöt ovat mukana yhteistyön periaatteiden mukaisesti. Toimintaa koordinoi ja kehittää sisäministeriö. Yhteistyö toimii, sillä kaikki ymmärtävät, että kyse on yhteisestä tavoitteesta. Jos väkivaltaisen radikalisoituminen ja ekstremismi leviävät Suomessa, on sillä vahingollisia vaikutuksia meihin kaikkiin ja koko yhteiskuntaan, ei vain niihin, joita asia välittömästi koskee.

Toimenpideohjelmassa on useita kouluihin ja oppilaitoksiin liittyviä toimenpiteitä. Toimenpiteitä opettajien osaamisen ja asiantuntemuksen lisäämiseksi on jo käynnissä. Tavoitteena on myös käynnistää tutkimustoimintaa, joka lisää tietoa väkivaltaisen radikalisoitumisesta ja ekstremismistä kasvatushaasteena. Tutkimus olisi tärkeää sen varmistamiseksi, että opettajat saavat tietoon perustuvaa tukea ja ohjausta väkivaltaisen radikalisoitumisen ja ekstremismin ennalta ehkäisemiseksi. Uudet opetussuunnitelman perusteet tukevat opettajien työtä väkivaltaisen radikalisoitumisen ja ekstremismin ennalta ehkäisyssä. Vuonna 2014 vahvistetuissa esi- ja perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa sekä vuonna 2015 vahvistetuissa lukion opetussuunnitelman perusteissa medialukutaito sisältyy osana laaja-alaista osaamista monilukutaidon osaamiskokonaisuuteen sekä on läpäisevästi sisällytettyä perusopetuksen eri oppiaineisiin. Lisäksi uusissa perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa ihmisoikeudet ja demokraattiseen yhteiskuntaan kasvaminen ovat saaneet aiempaa suuremman merkityksen.

Turussa, Helsingissä, Tampereella ja Oulussa toimivat paikalliset yhteistyöryhmät, joissa osassa on myös opetustoimen edustajat mukana. Näiden ryhmien puoleen voi aina käännyä väkivaltaiseen radikalisoitumiseen ja ekstremismiin liittyvissä asioissa. Tavoitteena on perustaa yhteistyöryhmiä myös muihin kaupunkeihin. Toimenpideohjelmaan kokonaisuudessaan voi tutustua osoitteessa: https://www.intermin.fi/download/67533_julkaisu_152016.pdf?a08617e4e3c4d388 (suomeksi) ja https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75413/at_IM_RADIKALEXTREMPROGRAM-SV_netti.pdf?sequence=1 (ruotsiksi).

Sisäministeriö julkaisee säännöllisesti kaksi kertaa vuodessa väkivaltaisen ekstremismin tilannekatsauksen. Katsaus sisältää tietoa väkivaltaisen ekstremismin ja väkivaltaisten ääriiliikkeiden tilanteensa ja kehityksestä Suomessa. Lisäksi julkaistaan tarpeen mukaan teematilannekatsauksia, joissa keskitytään johonkin ajankohtaiseen aiheeseen. Vuonna 2014 sisäministeriö julkaisi teematilannekatsauksen, jossa tarkasteltiin väkivaltaisten ääriiliikkeiden ja väkivaltaisen ääriajattelun ilmenemistä suomalaisissa oppilaitoksissa. Katsaus perustui oppilaitoksille tehtyyn kyselyyn. Katsaus löytyy osoitteesta https://www.intermin.fi/download/58696_Vakivaltainen_ekstremismi_Suomessa_-_tilannekatsaus_1-2015_FINAL.pdf?33cbc771271ed288.

Kesällä 2016 sisäministeriö järjesti yhteistyössä Kirkon Ulkomaanavun kanssa nuorten yhteiskunnallisen Safarileirin. Leirin aiheena oli, miten nuoret voivat itse ennalta ehkäistä väkivaltaista radikalisoitumista ja leirin toteutti DemosHelsinki. Nuorten työtä on esitelty videolla osoitteessa <https://www.youtube.com/watch?v=wY7U4lD3LcQ&feature=youtube>.

TURVALLISUUSTYÖTÄ YHDESSÄ

Katja Nissinen

Poliisin ja koulujen turvallisuusyhteistyön tavoite on koulujen turvallisuuden parantaminen. Yhdessä toimimisessa on keskeistä ymmärtää kunkin tahon vastuu, rooli ja mahdollisuudet turvallisuushaasteiden ratkaisemisessa sekä viihtyisyyden kehittäjänä. Yhteistyöllä on Suomessa pitkät perinteet, ja se on muodostunut vuosien aikana luontevaksi.

Rikosten ja häiriöiden ennaltaehkäisyssä tärkeää ovat tiedon vaihto sekä yhdessä valitut työkalut tilanteen korjaamiseksi. Arjen turvallisuuden säilyttäminen vaatii kaikkien panosta sekä luovia ratkaisumalleja. Vaikka yhteiskunta on tänä päivänä aiempaa turvallisempi, sitä vaarantavat ilmiöt muuttuvat jatkuvasti. Kouluja ja poliisia yhdistää se, että toimintaympäristön jatkuvia muutoksia joudutaan ennakoimaan aiempaa intensiivisemmin. Onneksi sitä voidaan tehdä yhdessä.

Väkivaltainen radikalisoituminen

Eräs yhteiskuntaa viime vuosina puhuttaneista ilmiöistä on väkivaltainen ekstremismi. Siinä väkivaltaa käytetään, sillä uhataan tai se oikeutetaan aatemaailmalla perustellen. Se voi kohdistua viholliseksi määriteltyyn ryhmään tai yksilöihin ja se aiheuttaa pelkoa ja turvattomuuden tunnetta. Tutkimusten ja saatujen havaintojen mukaan radikalisoitumiseen vaikuttavat monet asiat. Näitä saattavat olla eriarvoisuuden tunne, yleinen näköalattomuus, koulutuksen puute, tukiverkostojen puuttuminen, ennakkoluulot (syrjintä, rasismi, vihapuhe) sekä leimaaminen ja syyttely. Radikalisoituminen ei tapahdu hetkessä, vaan muutos on monien asioiden tai tapahtumien summa. On tärkeää mieltää, että radikalisoituminen ei ole yksittäisten ryhmien ongelma, vaan kuka tahansa voi radikalisoitua. Muutos ei tapahdu hetkessä ja mitä aikaisemmin muutoksiin puututaan, sitä paremmin on radikalisoitumisen polku mahdollista kääntää positiiviseen suuntaan.

Koulumaailman näkökulmasta suurin mahdollinen uhka on oppilaitoksiin kohdistuva vakava väkivalta. Syyt väkivallanteoille ovat aina tapauskohtaisia ja riskien tunnistamiseen tarvitaan kaikkia. Opettajat ovat avainhenkilöitä tunnistamaan oppilaissaan tapahtuvia muutoksia. Kun nuori eristäytyy tai eristetään muista yksinäisyyteen, viha ja aggressiivisuus alkavat ilmetä eri muodoissaan, päihteiden käyttö lisääntyy merkittävästi tai mielenterveysongelmat astuvat kuvaan, on syytä reagoida. Edellä mainitut esimerkit eivät yksin tee kenestäkään uhkaa, mutta nämä osa-alueet ovat olleet edustettuina silloin, kun päädytään äärimmäisiin ratkaisuihin. Näin ollessa varhaisen puuttumisen merkitys on suuri.

Tiedon vaihto uhan arvioimiseksi

Ennaltaehkäisyssä on tärkeää, että paikallisen tason toimijoilla on kyky tunnistaa sen varhaisia ilmenemismuotoja ja puuttua hiljaisiin signaaleihin ajoissa. Tehokkaan puuttumisen keskiössä on verkostomainen yhteistyö, jossa eri alojen asiantuntijat voivat vaihtaa tietoja ja

sopia menettelytavoista. Tietojen vaihtaminen on koettu usein ongelmalliseksi salassapitovelvollisuuden takia. Toukokuussa 2015 voimaan tulleen lakimuutoksen myötä tilanne helpottui. Lakiin säädettiin toimijoille oikeus ilmoittaa oma-aloitteisesti poliisille henkeen tai terveyteen kohdistuvan uhkan arviointia ja uhkan estämistä varten välttämättömät tiedot salassapitovelvollisuuden estämättä. Muutokset koskivat perusopetusta, taiteen perusopetusta, oppilas- ja opiskelijahuoltoa, vapaata sivistystyötä, ammatillista peruskoulutusta, lukioita, yliopistoja, ammattikorkeakouluja, nuorisotyötä, pelastustointia, sosiaalihuoltoa sekä terveydenhuoltoa.

PERUSOPETUSLAKI: 40§ HENKILÖTIETOJEN SALASSAPITO JA KÄSITTELY

Tässä laissa tarkoitettuja tehtäviä hoitavalla on salassapitovelvollisuuden estämättä oikeus ilmoittaa poliisille henkeen tai terveyteen kohdistuvan uhkan arviointia ja uhkavan teon estämistä varten välttämättömät tiedot, jos hän tehtäviä hoitaessaan on saanut tietoja olosuhteista, joiden perusteella hänellä on syytä epäillä jonkun olevan vaarassa joutua väkivallan kohteeksi.

Kynnys ottaa yhteyttä poliisiin voi olla suuri. Huoli siitä, voiko tietoja antaa muille viranomaisille tai mitkä ovat viranomaisten toimenpiteet, on yleensä suurin kynnys yhteydenotoille. Olen työssäni Helsingin poliisilaitoksen ennalta estävällä toiminnolla törmännyt lukuisia kertoja tilanteisiin, jossa huolestunut opettaja soittaa kysyäkseen neuvoa. Puheluita on yhdistänyt se, että huoli ja paine tilanteen ratkaisemiseksi on suuri, mutta samaan aikaan mieltä painaa salassapitovelvollisuus. Uusi lainsäädäntö on helpottanut tätä tilannetta ja antaa mahdollisuuden vaihtaa tietoja avoimemmin kuin aiemmin.

Poliisin ja koulun yhteistyö

Poliisin ja koulujen välistä yhteistyötä on tehty pitkään. Poliisi on siirtymässä toiminnassaan suuntaan, jossa monelle tutut liikenne- ja laillisuuskasvatustunnit jäävät vähemmälle. Kouluja ei kuitenkaan jätetä yksin turvallisuusongelmien kanssa, vaan poliisi auttaa edelleen niissä asioissa, joissa poliisia tarvitaan. Toiminnan ydinajatus on, että kunkin ongelman tai asian ratkaisemiseksi kootaan ne toimijatahot, joille asia kuuluu, tavoitteena tukea lapsia ja nuoria, kouluja sekä perheitä.

Kynnyksen yhteydenotoille tulee pysyä edelleen matalana. Poliisilta voi aina kysyä neuvoa, ja apua annetaan toimivaltuuksien rajoissa. Poliisin keinovalikoima ongelmien ratkaisuun on laaja ja asiat pyritään aina ratkaisemaan hienotunteisesti ja sovinnollisuutta edistäen. Käänteisesti tämä tarkoittaa sitä, että poliisin ainoa vaihtoehto ei suinkaan ole rikosprosessi vaan ennen kaikkea viranomaisten kesken tehtävä yhteistyö ja yhdessä luodut ratkaisumallit. Parhaimmillaan tämä tarkoittaa sitä, että toiminnan kohdetta autetaan yhden kosketuksen periaatteella, luukulta luukulle juoksemisen sijaan. Verkostojen kautta opitaan tuntemaan kunkin viranomaisen työskentelytapoja ja toimivaltuuksia sekä luottamaan yhteisen tavoitteen onnistumiseen sekä toisen ammattitaitoon asian hoitamiseksi.

Helsingissä tulee peruskouluista, ammattioppilaitoksista, lukioista tai aikuisoppilaitoksista yhteydenottoja miltei päivittäin. Yhteydenotot ovat pääsääntöisesti konsultaatiopuheluita, tapaamispyyntöjä tai ne koskevat rikosasioita. Yhteistyöllä on saavutettu tilanne, jossa kou-

luissa osataan ratkaista pienempiä turvallisuuteen liittyviä ongelmia itse, mutta rehtorit, opettajat, kuraattorit ja muu koulun henkilökunta tietävät, että poliisilta voi kysyä neuvoa käytännöllisesti katsoen mihin asiaan tahansa.

Vihapuhe

Vihapuheeseen tulee pyrkiä puuttumaan aina, kun sitä havaitaan. Se on omiaan luomaan vihan ja pelon ilmapiiriä. Vihapuheen tunnistamisessa tulee erottaa juridinen ja rangaistuksiin johtava puhe arkiseen kielenkäyttöön liittyvästä hyvien tapojen vastaisesta jyrkästä ja leimaavasta kielenkäytöstä. Euroopan neuvoston ministerikomitea määrittelee vihapuheen seuraavasti: ”Vihapuhetta ovat kaikki sellaiset ilmaisumuodot, jotka levittävät, lietsovat, edistävät tai oikeuttavat etnistä vihaa, ulkomaalaisvastaisuutta, antisemitismiä tai muuta vihaa, joka pohjautuu suvaitsemattomuuteen.”

Vihapuhe on kaikenlaista henkilöön tai henkilöryhmään kohdistuvan halventamisen, vihan tai panettelun tukemista tai edistämistä tai siihen yllyttämistä. Se voi olla ahdistelua, solvaamista, kielteistä stereotyyppittelyä, leimaamista tai kaikkien edellä mainittujen ilmaisujen oikeuttamista ”rodun”, ihonvärin, kielen, uskonnon tai vakaumuksen, kansallisen tai etnisen alkuperän sekä syntyperän, iän vammaisuuden, biologisen tai sosiaalisen sukupuolen, sukupuoli-identiteetin, seksuaalisen suuntautumisen ja muun ominaisuuden tai aseman perusteella.

Vihapuhe kohdistuu usein ihmisen ominaisuuksiin tai identiteettiin. Vihapuheessa ei ole kyse pelkästään loukkaamisesta tai herjaamisesta, vaan kyse on ilmiöstä, joka heijastaa yhteiskunnassa vallitsevia rakenteita ja asenteita. Näihin asenteisiin vaikuttavat muun muassa yhteiskunnan eriarvoisuus, valtarakenteet sekä eri ryhmiin kohdistuvat ennakkoluulot. Vihapuheella voidaan loukata ja satuttaa kohdetta mutta toisaalta myös vahvistaa yhteiskunnassa vallitsevaa eriarvoisuutta. Vihapuhe voi myös olla uhkailua tai väkivaltaan ja vihaan yllyttävää, joka on vakavimmillaan rikokseen tuomittava teko. Näitä rikoksia ovat esimerkiksi kiihottaminen kansanryhmää vastaan, kunnianloukkaus tai laitton uhkaus.

Vihapuheeseen puuttuminen on haasteellista mutta ei suinkaan mahdotonta. Kouluissa asiaan puuttuminen edustaa varhaisen puuttumisen näkökulmaa, ja asialle on varmasti jotain tehtävissä. Kun toista loukataan edellä mainituin tavoin, tulee asiasta voida keskustella avoimesti. Viestin jyrkkä tuomitseminen ei välttämättä muuta sanojan käyttäytymistä mutta kertoo sen, että asiaa ei hyväksytä. Kannustan kuitenkin avaamaan ongelmaa kysymällä esimerkiksi ”miksi sanoit noin?” tai ”miksi olet juuri tuota mieltä?”. Vastakkainasettelu asiassa ei auta tilanteen läpikäyntiä, vaan keskustelussa tulee olla sijaa kaikkien näkemyksille. Opettajalta vaaditaan valmiuksia tukea sekä vihapuheen kohdetta että myös puhujaa. Mielipiteitä voidaan harjoitella esittämään rakentavasti ja perustelluin mielipitein. Puuttumisen hetki on usein ainutkertainen ja siihen tulee tarttua rohkeasti. Turvallisen aikuisen luotsaamana voidaan luokassa ottaa vaikeampiakin asioita käsiteltäväksi.

MITEN TORJUA VIHAPUHETTA SOSIAALISEN MEDIAN PALVELUISSA?

Tuula Nousiainen

Viimeaikainen keskustelu vihapuheesta ja sen leviämisestä verkossa on tuskin jäänyt keneltäkään huomaamatta. Se yhdistettynä nuorten erittäin aktiiviseen sosiaalisen median käyttöön on yhtälö, joka tekee mediakasvatuksesta yhä tärkeämpää ja asettaa sille isoja haasteita. Syksyllä 2016 julkaistun SoMe ja nuoret 2016 -tutkimuksen³ perusteella nuoret itsekin ovat tästä tietoisia. Yli 70 % kyselyyn vastanneista 13–29-vuotiaista nuorista oli nimittäin sitä mieltä, että joko koulussa tai kotona tulisi opettaa sosiaalisen median käyttöä, erityisesti netissä käyttäytymistä ja turvallisuutta.

Tämä artikkeli pyrkii osaltaan vastaamaan tähän tarpeeseen nostamalla esiin käytännön keinoja vihapuheeseen ja ei-toivottuun verkkokäyttäytymiseen reagoimiseen sosiaalisessa mediassa. Sisältö rakentuu kolmen teeman mukaan. Ensimmäisessä osiossa luodaan katsaus työkaluihin, joita sosiaalisen median palvelut tarjoavat asiattomalta käyttäytymiseltä suojautumiseen. Toisessa osassa käsitellään asiattoman sisällön ilmiantamista näissä palveluissa. Ja kolmannessa osassa tarkastellaan lyhyesti sosiaalista mediaa ns. vastapuheen areenana.

Asiattomalta verkkokäyttäytymiseltä suojautuminen

Eri sosiaalisen median välineet tarjoavat tapoja sekä välittömään, henkilökohtaiseen ei-toivotulta sisällöltä suojautumiseen että tällaisten sisältöjen ilmiantamiseen, jotta ne poistuisivat kaikkien käyttäjien näkyviltä. Henkilökohtaisen suojautumisen kannalta on tärkeää tuntea keskeisimmät yksityisyysasetukset sekä käyttäjien estämiseen liittyvät toiminnot.

Sosiaalisen median käyttäjätilin yksityisyysasetuksilla jokainen käyttäjä pystyy rajaamaan sitä, kenelle hänen jakamansa sisällöt näkyvät ja mitä tietoja hänestä voidaan löytää esimerkiksi hakutoiminnon kautta. Palveluun rekisteröidyttyessä on hyvä tarkistaa, millaiset yksityisyysasetukset palvelussa on oletuksena ja tutustua siihen, miten niitä voidaan muokata. Joissakin palveluissa, kuten Facebookissa, on määritelty erikseen oletusasetukset alaikäisille käyttäjille: Facebookin hakutoiminto ei näytä alaikäisten käyttäjien yhteystietoja, koulua ja syntymäaikaa julkisissa hakutuloksissa, ja sijaintitietojen jakaminen on oletuksena kytketty pois päältä⁴.

Käyttäjä voi suojautua asiattomalta sisällöltä myös estämällä yksittäisiä käyttäjiä ottamasta häneen yhteyttä ja näkemästä hänen päivityksiään. Käyttäjä voi estää myös tiettyjen käyttäjien tuottamien tai jakamien sisältöjen tuleminen hänen itsensä nähtäville. Koska eri sosiaalisen median palvelut perustuvat erityyppiseen ja erilaajuisille yleisöille jakamiseen, myös yksityisyysasetusten muokkausmahdollisuudet ja käyttäjien estämisen tavat vaihtelevat.

3 1 ebrand Suomi Oy & Oulun kaupungin sivistys- ja kulttuuripalvelut. [2016]. SoMe ja nuoret 2016. Suomessa asuvien 13–29-vuotiaiden nuorten sosiaalisen median palveluiden käyttäminen ja läsnäolo. <http://www.ebrand.fi/somejanuoret2016>

4 2 Facebook. Alaikäiset ja yksityisyys. <https://www.facebook.com/help/473865172623776>

Esimerkiksi Facebookissa⁵ suurin osa vuorovaikutuksesta perustuu rajatulle ja käyttäjän itsensä hyväksymälle yleisölle jakamiseen. Jos epäasiallista sisältöä jakanut henkilö on käyttäjän kaverilistalla, hän voi poistaa tämän kavereistaan sekä estää tätä lähettämästä hänelle yksityisviestejä. Helpoin tapa on käyttää esto-toimintoa; tällöin estetty käyttäjä poistuu kaverilistalta ja suora vuorovaikutus (viestit, kaveripyynnöt, tapahtumakutsut, julkaisuihin merkitseminen) on estetty.

Toimintoa voidaan käyttää myös muiden kuin omalla kaverilistalla olevien käyttäjien estämiseen. Jos käyttäjä ei halua poistaa jotakuta kokonaan kaverilistaltaan, hän voi lisätä tämän rajoitettujen käyttäjien listalle, jolloin tämä näkee hänen julkaisunsa vain, jos ne on määritelty julkisiksi. Käyttäjä voi myös säätää sitä, missä määrin tietyn käyttäjän tai sivun jakamia sisältöjä tulee näkyviin hänen omaan uutisvirtaansa joko lopettamalla kokonaan kyseisen henkilön tai sivun seuraamisen tai määrittämällä haluavansa nähdä jatkossa vähemmän tämän tahon jakamia sisältöjä. Kaikki nämä toiminnot on kerätty myös kootusti *pidä tauko* -toiminnon alle, jolloin tietyn henkilön osalta voidaan kerralla määrittää sekä hänen päivitystensä näkyminen itselle, omien päivitysten näkyminen hänelle että sellaisten aiempien julkaisujen näkyminen muille, joissa kumpikin on mukana.

Myös Twitterissä ja Instagramissa on mahdollista määrittää käyttäjätili täysin yksityiseksi. Näiden palveluiden, samoin kuin esimerkiksi YouTuben, perusidea kuitenkin pohjautuu Facebookia vahvemmin julkiseen jakamiseen, joten yleisön rajaamisen ja yksityisyysasetusten hienosäätämisen mahdollisuuksia on tarjolla hieman rajatummin. Yksittäisten käyttäjätilien estäminen on mahdollista kaikissa näissä palveluissa. Twitterissä⁶ estetty käyttäjä ei näe hänet estäneen henkilön twiittejä (suoraan profiilissa eikä hauissa), ei voi lähettää tälle yksityisviestejä eikä seurata tätä. On kuitenkin tärkeää huomioida, että jos tili on julkinen, twiitit näkyvät kaikille – myös estetyille henkilölle silloin, kun tämä ei ole kirjautuneena estetyille tililleen. Instagramissa⁷ esto toimii pitkälti vastaavasti, mutta on hyvä muistaa, että selaimen kautta Instagraminkin julkisia tilejä ja sisältöjä on mahdollista katsella kirjautumatta sisään, vaikka kommenttien lähettäminen ei kirjautumattomana onnistukaan. Myös Snapchatissa⁸ käyttäjä voi poistaa kavereista sekä estää ottamasta yhteyttä. YouTubessa⁹ on mahdollista estää käyttäjää kommentoimasta omia videoita ja kanavaa sekä lähettämästä yksityisviestejä.

Asiattoman verkkokäyttäytymisen ilmiäntäminen

Edellä on esitelty yksinkertaisimmat tavat, joilla käyttäjä voi välittömästi vaikuttaa siihen, missä määrin hän itse suoraan joutuu tekemisiin ei-toivotun sisällön kanssa omilla käyttäjätileillään. Suuri osa sosiaalisen median asiattomasta sisällöstä ja vihapuheesta esiintyy kuitenkin muualla kuin suoraan yksittäiseen käyttäjään itseensä kohdistuvana, kuten toisten henkilöiden Twitter-päivitysten, käyttäjän seuraamien Facebook-sivujen ja -ryhmien sekä esimerkiksi YouTube-videoiden kommentteissa. Edellä kuvatut henkilökohtaisen suojautumisen toiminnot ovat peruskäyttäjille yleensä ainakin yleisellä tasolla tuttuja: tiedostetaan omien yksityisyysasetusten tärkeys sekä tiedetään keskeisimmät tavat, joilla voidaan torjua ei-toivotun sisällön esiintymistä omassa viestivirrassa.

5 Facebook. Mitä estäminen tarkoittaa? Mitä tapahtuu, kun estän jonkun? <https://www.facebook.com/help/131930530214371>;
Facebook. Jonkun poistaminen kavereista tai estäminen <https://www.facebook.com/help/1000976436606344>

6 Twitter. Blocking accounts on Twitter. <https://support.twitter.com/articles/117063>

7 Instagram. Henkilöjen estäminen. <https://help.instagram.com/426700567389543>

8 Snapchat. Kaverien poistaminen ja estäminen. <https://support.snapchat.com/fi-FI/a/block-friends>

9 YouTube. Käyttäjien estäminen. <https://support.google.com/youtube/answer/56113>

Moni tietää myös, että asiatonta sisältöä – huolimatta siitä, missä se esiintyy – on mahdollista ilmiantaa palvelun ylläpidolle parilla klikkauksella. Ilmiantotoiminto saattaa kuitenkin näyttäytyä käyttäjälle ”mustana laatikkona”, eikä hän välttämättä ole tietoinen siitä, millainen prosessi sisällön ilmiannon yhteydessä todellisuudessa käynnistyy. Suurilla sosiaalisen median palveluilla on käytössä laajat resurssit: ilmiannettuja sisältöjä työkseen läpikäyvissä, ympärivuorokautisesti toimivissa tiimeissä työskentelee satoja eri kieli- ja kulttuuritaustoista tulevia ihmisiä eri puolilla maailmaa. Pelkän kielitaidon lisäksi on osattava sijoittaa ilmianton sisältö kontekstiinsa ja arvioida siinä valossa, onko se palvelun sääntöjen vastainen. Kansallisten kontekstien ymmärtäminen on olennaisessa roolissa siinä, että ilmiantojen käsittelijät tunnistavat, onko jokin kommentti vihapuheeksi luokiteltava tai muuten sävyllään asiaton. Ilmiannettujen sisältöjen arvioinnin ja niihin tarvittaessa puuttumisen perustana ovat sosiaalisen median palveluiden määrittelemät säännöt ja yhteisönormit. Vihapuheella viitataan yhteisönormeissa halventavaan sisältöön, joka kohdistuu yksilöihin tai ryhmiin mm. rodun, etnisyyden, kansallisen alkuperän, uskonnon, seksuaalisen suuntautumisen, sukupuolen, sukupuoli-identiteetin, iän, vamman tai sairauden perusteella¹⁰.

- Facebookin yhteisönormit: <https://www.facebook.com/communitystandards>
- YouTuben yhteisösäännöt: <https://www.youtube.com/yt/policyandsafety/communityguidelines.html>
- Twitterin säännöt: <https://support.twitter.com/articles/18311>
- Instagramin yhteisösäännöt: <https://help.instagram.com/47743410562119>
- Snapchat-yhteisön säännöt: <https://support.snapchat.com/fi-FI/article/guidelines>

Esimerkiksi YouTube¹¹ ja Facebook¹² kuvaavat ilmiantoprosesseitaan omilla ohjesivustoillaan. Ilmiantaa voi sekä yksittäisiä julkaisuja ja kommentteja että kokonaisia käyttäjätilejä. Ilmiannon yhteydessä kysytään syytä – usein sekä valmiiksi annettuina vastausvaihtoehtoina että vapaamuotoisena kuvauksena. Varsinkin siinä tapauksessa, että ilmiannettavan sisällön asiattomuuden ymmärtäminen vaatii olennaisesti tapauskohtaisen kontekstin tuntemista, ilmianton yhteydessä on tärkeää antaa mahdollisimman tarkka kuvaus ja selkeät perustelut, miksi sisällön suhteen tulisi ryhtyä toimenpiteisiin.

Esimerkiksi päällepäin neutraalilta näyttävä kommentti sosiaalisessa mediassa voi todellisessa kontekstissaan olla osa laajempaa häirintää, nettikiusaamista tai vihakäyttäytymistä, ja vaikka sisältöjä käsittelevissä tiimeissä osataan kymmeniä eri kieliä ja tunnetaan lukuisten maiden kulttuurisia konteksteja, tällaiset paikalliset ja tilannekohtaiset taustat jäävät piiloon, ellei asiattoman kommentin ilmiannon yhteydessä ole avattu syytä ilmiantoon. Toisaalta taas ihmiset toisinaan myös jakavat jonkun muun tuottamaa vihapuhetta mm. siinä tarkoituksessa, että sitä esittämällä halutaan lisätä tietoisuutta vihapuheesta. Tällaisissa tapauksissa sisältöä ei toki ole tarkoituksenmukaista poistaa, mutta tällöin julkaisun tarkoitusperä on ilmaistava selkeästi¹³.

Ilmiannetut sisällöt ja käyttäjätilit käydään läpi tapaus kerrallaan, ja tarvittaessa ilmiantojen käsittelijät ovat myös yhteydessä käyttäjään, jota ilmianto koskee. Ilmiantajan henkilöllisyys pidetään aina luottamuksellisena. Mikäli sisältö todetaan yhteisönormien vastaiseksi, ilmianto voi johtaa sisällön poistamiseen tai siitä vastuussa olevan käyttäjätilin sulkemiseen; seuraukset riippuvat mm. rikkomuksen vakavuudesta ja kyseessä olevan käyttäjän aiem-

10 Facebook. Toisten kunnioittamiseen kannustaminen: Vihapuhe. <https://www.facebook.com/communitystandards#hate-speech>; YouTube. Vihamielinen sisältö. <https://support.google.com/youtube/answer/2801939>; Twitter. Vihamielistä käytöstä koskeva käytäntö. <https://support.twitter.com/articles/20175050>

11 YouTube. Ilmoitus- ja valvontakeskus. <https://www.youtube.com/yt/policyandsafety/reporting.html>

12 Facebook. Ilmianna jotakin. <https://www.facebook.com/help/263149623790594>

13 Facebook. Toisten kunnioittamiseen kannustaminen: Vihapuhe. <https://www.facebook.com/communitystandards#hate-speech>

mista yhteisönormien rikkomuksista. Ilmiantojen määrä ei suoraan vaikuta siihen, poistetaanko sisältö, mutta se voi auttaa käsittelijöitä priorisoimaan ilmiantojen käsittelyjärjestystä. Palveluilla on myös tiettyjä automatisoituja ilmiantoihin perustuvia toimintoja; esimerkiksi YouTubessa riittävän monen käyttäjän roskapostiksi tai häirinnäksi merkitsemät kommentit piilotetaan automaattisesti näkyviltä klikkauksen taakse.

Sosiaalinen media ja vastapuhe

Vaikka sosiaalinen media tarjoaakin usein valitettavan helpon alustan vihapuheen levittämiselle ja suuri osa verkkovihapuheeseen reagoinnista keskittyy siltä suojautumiseen, suurimmilla sosiaalisen median palveluilla on toisaalta parhaimmillaan myös paljon vaikutusvaltaa vihamielisen retoriikan vastustamisessa niin sanotun vastapuheen avulla. Vastapuheella (counter-speech) tarkoitetaan sitä, että käyttäjät vastaavat vihapuheeseen ja haastavat sitä monin eri tavoin samoilla areenoilla, joilla vihapuhettakin esiintyy.¹⁴

Erytisesti Twitterissä esiintyvään vihapuheeseen ja siihen vastaamiseen liittyen on julkaistu ytimekäs *Stopping Hate: How to Counter Hate Speech on Twitter?* -opas¹⁵. Oppaassa jaetaan käytännönläheisiä ohjeita ja vinkkejä vastapuheen esittämiseen vaikuttavasti ja turvallisesti aina tavoitteiden pohtimisesta argumenttien valmisteluun, viestien muotoiluun sekä tehokkain hashtagien käyttötapoihin. Opas myös kehottaa huolehtimaan turvallisuudesta ja toimimaan vastapuheen esittämisessä mahdollisuuksien mukaan osana jotakin laajempaa yhteisöä tai ryhmää kuin toimimaan täysin yksin.

YouTube puolestaan on käynnistänyt vuoden 2016 lopulla *Creators for Change*¹⁶ -nimisen aloitteen, joka pyrkii saamaan aikaan positiivista vaikutusta yhteiskunnassa. Kampanjassa joukko eri puolilta maailmaa tulevia ja eri kulttuuritaustoja edustavia suosittuja tubettajia tuottaa ja jakaa omilla kanavillaan videoita, joissa he lähestyttävällä tavalla nostavat esiin erilaisia yhteiskunnallisia näkökohtia, pyrkien lisäämään tietoisuutta ja edistämään keskustelua näistä ilmiöistä. Teemat liittyvät mm. vihapuheen, muukalaisvastaisuuden ja ekstremismin vastustamiseen sekä yleisemmin empatian ja suvaitsevaisuuden edistämiseen. *Creators for Change* -ohjelmalla on tarkoituksena myös käynnistää ja tukea paikallisia kampanjoita yhteistyössä eri organisaatioiden kanssa.

Lopuksi

Sosiaalisen median palveluihin kohdistuu yhä enemmän painetta ottaa vastuuta vihapuheen kitkemisestä. Kesällä 2016 Facebook, Twitter, Google ja Microsoft sopivat EU:n kanssa käytännöt, joissa ne lupaavat käsitellä alle vuorokaudessa suurimman osan niille ilmiannetusta vihapuheesta.¹⁷ Google, Facebook ja Twitter tekivät vastaavanlaisen sopimuksen jo aiemmin

14 Bartlett, J. & Krasodomski-Jones, A. (2015). Counter-speech examining content that challenges extremism online. London: Demos. <https://www.demos.co.uk/wp-content/uploads/2015/10/Counter-speech.pdf>

15 Iganski, P. & Sweiry, A. (2016). Stopping Hate: How to Counter Hate Speech on Twitter? Media Diversity Institute. <http://www.stoppinghate.getthetrollsout.org>

16 YouTube. Creators for Change. <https://www.youtube.com/yt/creators-for-change>; YouTube blog. Introducing YouTube Creators for Change. <https://youtube.googleblog.com/2016/09/introducing-youtube-creators-for-change.html>

17 The Guardian. (2016). Facebook, YouTube, Twitter and Microsoft sign EU hate speech code. 31.5.2016. <https://www.theguardian.com/technology/2016/may/31/facebook-youtube-twitter-microsoft-eu-hate-speech-code>

Saksassa, mutta seurantatietojen mukaan yhtiöt eivät toistaiseksi ole päässeet tavoitteissa tyydyttävälle tasolle, ja niitä voivatkin uhata sanktiot, ellei tilanne parane.¹⁸

Koska verkkovihapuhe on koko ajan kasvava haaste sosiaalisen median palveluille, ne joutuvat joka tapauksessa jatkuvasti kehittämään uusia tapoja ei-toivotulta sisällöltä suojautumiseen ja sen poistamiseen. Esimerkiksi Twitter tiedotti äskettäin parannetuista sisältöjen suodatusmahdollisuuksista, ilmiantoprosessin kehittämisestä sekä ilmiannettuja sisältöjä läpikäyvien työntekijöidensä lisäkoulutuksesta mm. kulttuurisiin ja historiallisiin konteksteihin liittyen.¹⁹ Kannattaakin säännöllisesti seurata käyttämiensä verkkopalveluiden ohjesivustoja, blogeja ja muita tiedotuskanavia, joissa kerrotaan mahdollisista uusista toiminnallisuuksista ei-toivottuun sisältöön reagoimiseksi.

Vaikka useimmat vihapuheen ja asiattoman sisällön torjumiseen liittyvistä ongelmista ja ratkaisuvaihtoehdoista (kuten estäminen ja ilmiantaminen) ovat yhteisiä kaikille yhteisöpalveluille, eri palveluissa korostuvat kuitenkin erilaiset haasteet. Esimerkiksi Facebookissa, jossa valtaosa käyttäjistä on omilla nimillään, erityisen tärkeiksi nousevat käyttäjän yksityisyyden ja henkilökohtaisten tietojen suojaamiseen liittyvät toimenpiteet etenkin silloin, jos käyttäjä on joutunut ei-toivotun käyttäytymisen kohteeksi. Twitterissä puolestaan päähaasteet liittyvät anonymiteetin tarjoamiin mahdollisuuksiin vihapuheen suoralle, aggressiiviselle ja laajamittaiselle levittämiseksi. Mediakasvatus on tärkeässä roolissa siinä, että käyttäjät – erityisesti nuoret – ymmärtävät erityyppisten ympäristöjen erityispiirteet, osaavat ottaa ne huomioon ja mukauttaa toimintaansa niiden mukaan.

Edellä on kerrottu sosiaalisen median tarjoamista työkaluista vihapuheelta suojautumiseen sekä sen estämiseen ja vastustamiseen verkossa yleisesti, mutta erityisesti paikallisella tasolla ilmenevään vihapuheeseen, nettikiusaamiseen ja muuhun asiattomaan verkkokäyttämiseen puuttumisessa ja sen ennaltaehkäisemisessä keskeisimmässä roolissa ovat kasvattajat ja muut paikalliset toimijat.

Aiheeseen liittyen kannattaa tutustua erityisesti Mediakollektiivin ja Koulukinon tuoreeseen *Disinformaatio, vihapuhe ja mediakasvatuksen keinot* -selvitykseen²⁰, joka on ajankohtainen ja kattava katsaus mediakasvatuksen tarjoamista näkökulmista ja keinoista vihapuheen kitkemiseksi. Julkaisussa pohditaan eri tahojen (mm. koti, koulu, media, viranomaiset, poliittiset toimijat, kulttuuri) rooleja ja vastuuta sekä tarjotaan laaja aineistoluettelo, josta löytyy sekä opetusaineistoja että monentyyppisiä muita aiheeseen liittyviä resursseja ilmiöiden ymmärtämiseksi ja niihin puuttumisen tueksi.

18 The Guardian. (2016). Germany to force Facebook, Google and Twitter to act on hate speech. 17.12.2016. <https://www.theguardian.com/technology/2016/dec/17/german-officials-say-facebook-is-doing-too-little-to-stop-hate-speech>

19 Twitter blog. Progress on addressing online abuse. <https://blog.twitter.com/2016/progress-on-addressing-online-abuse>

20 Töyry, M. (toim.) (2016). Disinformaatio, vihapuhe ja mediakasvatuksen keinot. Osuuskunta Mediakollektiivi ja Koulukino. <http://koulukino.fi/index.php?id=3705>

KIELIKASVATUS RAKENTAA, SOVITTELU KORJAA VUOROVAIKUTUSTA

Paula Mattila

Ihmisten välinen vuorovaikutus on pääsääntöisesti kielellistä, oli kieli sitten sanallista, kuvallista tai vaikkapa eleisiin perustuvaa. Joskus nyrkitkin puhuvat. Sosiaalinen media on lisännyt sanan mahtiin vauhtia ja vaarallisia tilanteita. Sanoilla voi nujertaa tai rohkaista ja ottaa mukaan.

Kuten tiedetään, selvätkin sanat voivat joskus kaikia kuuroille korville ja opettajan puhe tai oppikirjan teksti olla oppilaan mielestä puuta heinää. Oppilaan viestintä voi sisältää runsaasti ikäväsävyisiä suomalaisia perinnesanoja tai vaikuttaa sisällöltään tai tyylyltään puutteelliselta opetukselle asetettuihin tavoitteisiin nähden.

Kielellä on iso rooli uudistuneissa perusopetuksen ja lukiokoulutuksen opetussuunnitelman perusteissa. Kieli on keskiössä myös esiopetuksen ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa.

Kielikasvatus

Uudet opetussuunnitelman perusteet esittelevät kielitietoisuuden ja kielikasvatuksen käsitteet, joihin sisältyy kielellisten ja kulttuuristen identiteettien moninaisuuden esille tuomista, arvostamista ja sen ymmärtämistä, että jokainen oppilas ja aikuinen on taustoiltaan monikielinen ja kulttuurisesti moninainen.

Perusteissa sivutaan useasti oppilaiden tarvetta ja oikeutta liittää oppimiseensa autenttisuuden ja merkityksellisyyden kokemuksia. Kielikasvatusta on, kun koulun toimintakulttuurissa ja eri oppiaineiden opetuksessa käsitellään oppilaalle merkityksellisellä kielellä hänen mielekkääksi kokemiaan asioita, tekstejä ja tehtäviä. Kielikasvatus on opettajan arkinen työkalu, jota ei aina muista käyttävänsäkään. Kielitietoinen opettaja osaa ja haluaa käyttää kielellisiä keinoja vahvistamaan oppilaiden merkityksellisyyden ja kyvykkyyden sekä yhteisöllisyyden kokemuksia.

Opetus ja oppiminen edellyttävät dialogia, jossa jatkuvasti ja monin tavoin harjoitellaan niin tietojen kuin oman näkemyksen etsimistä ja ilmaisua, kyseenalaistamista ja perustelemista. Samalla täytyy harjoitella kuuntelemista ja puheen vastavuoroisuutta. Kielikasvatus on yhteistoiminnallista työskentelyä, jossa oppijaa ohjataan hyvään vuorovaikutukseen pitkäjänteisesti ja monin eri tavoin. Tätä varten opetellaan rakentavan palautteen antamista ja kritiikin vastaanottamista. Samalla opitaan ymmärtämään, millaisia tunteita erilaisiin vuorovaikutuksen tapoihin voi liittyä. Opitaan ehkä myös ottamaan aikalisä ennen mahdollista epäviisasta reaktiota.

Opettaja altistaa myös oman vuorovaikutuksensa kielikasvatuksen vaativaan ja päättymättömään prosessiin. Aito vuorovaikutus ja sen mahdollistama ymmärrys voivat syntyä vain opettajan ja oppilaan molemminpuolisen sitoutumisen kautta. Opettaja on oppimisprosessin

vetäjä, ja vuorovaikutuksen onnistuminen edellyttää lähtökohtaisesti hänen sitoutumistaan: halua kuunnella oppilasta ja tarvittaessa sanoittaa uudelleen opeteltavat asiat, joita oppilas ei pysty sisäistämään.

Kielikasvatuksessa oppilaita ohjataan myös erottamaan asiaviestintää ja vapaampia kieltenkäyttötapoja toisistaan. Erityistä huomiota kiinnitetään maahanmuuttajien kielellisen kyvykkyyden vahvistamiseen. PISA 2015 –tulosten valossa on tärkeää pohtia myös, millaisissa asioissa kielikasvattajan kannattaisi tukea erityisesti poikia, jotta he menestyisivät opinnoissa ja arvostaisivat koulun ja yhteiskunnan muiden yhteisöjen jäsenyyttä.

Opettaja, jolle kielikasvattajan tehtävä on vieras, voi tahtomattaan sulkea oppilaita oppimisen ja koulun luontaisten yhteisöjen ulkopuolelle. Tämä tapahtuu, kun edellä kuvattua vastavuoroista dialogia ei synny. Luonnollista on, että opettaja ei aina jaksaa tai osaa sanoittaa viestintää kielitietoisesti eikä hän jaksaa tai ehdi kuunnella oppilaita. Ohipuhuminen voi luoda tai vahvistaa oppilaissa toiseuden kokemuksia: mitä tää mulle kuuluu. Joskus näin avataan tietä syrjäytymiskehitykselle ja surullisimmassa tapauksissa annetaan aineksia väkivaltaiseen radikalisoitumiseen.

Syrjäytymisen polku voi viedä mennessään yhtä hyvin valtaväestöön kuuluvan kuin maahanmuuttajataustaisen oppilaan. Ehkä juuri sinä olet se opettaja, joka jaksat aina vain kuulla ja nähdä oppilaissasi elävän ihmisen, vaikka saat vastaasi äkeää, hälisevää tai välinpitämätöntä viestintää ja käytöstä. Jos vielä osaat vaihtaa oppilaasi kanssa jonkin oikean vuorovaikutuksen sanan, yksinkertainen kielikasvatustekosi voi, paitsi vahvistaa hänen oppimistaan, myös tukea hänen luottamustaan ihmisiin ja yhteisöihin ja jossain ääritapauksessa pelastaa ihmishengen.

Sovittelu – korjaavaa vuorovaikutusta

Kielikasvatuksesta sovitteluun on lyhyt matka. Sovittelemallakin voidaan ehkä joskus pelastaa ihmishenkiä tai ainakin korjata pahaksi päässeitä vuorovaikutussuhteita.

Oppilaiden keskeinen vuorovaikutus koulussa ja koulun ympärillä sisältää tilanteita, joissa välit voivat mennä huonoiksi pitkiksikin ajoiksi. On nimittelyä, ulkonäköön puuttumista, ryhmästä sulkemista, väkivallalla uhkaamista. Vertaissovittelu eli VERSO on menetelmä, joka tarjoaa ratkaisukeskeisen, käytännöllisen ja vuorovaikutukseen perustuvan tavan kohdata ja purkaa oppilaiden välisiä ristiriitoja. Sovittelulla voidaan puuttua oppilaiden väliseen ongelmalliseen toimintaan mahdollisimman varhain.

VERSO rinnastuu Suomen oikeusjärjestyksen mukaiseen rikos- ja riita-asioiden sovitteluun monissa pääpiirteissään. Se on vapaaehtoisuuteen perustuvaa koulun arjessa tapahtuvaa toimintaa. Sovittelijoina toimivat ristiriidan osapuolten vertaiset eli tehtävään koulutetut oppilaat. Sovittelijaoppilaita sitoo vaitiolovelvollisuus ja puolueettomuus, kuten ”tavallisessa” sovittelussakin. Vertaissovittelijat ohjaavat ongelmatilanteen osapuolia etsimään toteutettavissa olevia asioita, joiden avulla ongelmatilanteet voidaan vastaisuudessa välttää. Näistä asioista tehdään kirjallinen sopimus, jonka toteutumista koulu seuraa. Ongelman osapuolet sanoittavat itse ne asiat, joita he sitoutuvat tekemään estääkseen ongelmatilanteiden uusiutumisen. Sovittelun hienouksia on, että onnistuessaan se antaa osapuolilleen tunteen, että pahoihin asioihin voi itse vaikuttaa niitä korjaavasti.

Mini-Verso on varhaiskasvatukseen soveltuva versio koulusovittelusta. Sovittelun keinot ovat monilta osin samanlaiset kuin kielikasvatuksen työkalut. Sovittelussa harjoitellaan oman ja toisten kokemusten ja näkemysten sanoittamista ja taustoittamista ja tehtyjen ja tulevien ratkaisujen kyseenalaistamista ja perustelemista. Harjoitellaan aitoa kuuntelemista ja opetellaan olemaan puhumatta toisen päälle. Opetellaan vastaanottamaan ja antamaan palautetta, niin negatiivisiin asioihin liittyvää kuin positiivistakin. Sovittelusopimusta laadittaessa pyritään työskentelemään yhteistoiminnallisesti miettien, mitkä toteutettavissa olevat teot ja tekemättä jättämiset vievät kestäväan vuorovaikutukseen. Samalla opitaan ymmärtämään, millaisia tunteita erilaisiin vuorovaikutuksen tapoihin voi liittyä ja ottamaan tarvittaessa aikalisä ennen mahdollista epäviisasta reaktiota.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa kuvataan osallistumista, vaikuttamista ja kestäväan tulevaisuuden rakentamista (laaja-alainen osaaminen 7) muun muassa seuraavasti: Perusopetuksen aikana oppilaat ”*oppivat työskentelemään yhdessä ja saavat tilaisuuksia harjoitella neuvottelemista, sovittelemista ja ristiriitojen ratkaisemista sekä asioiden kriittistä tarkastelua*” (Opetushallitus 2014).

Toimin vapaaehtoisena rikos- ja riita-asioiden ja lähisuhdeväkivallan sovittelijana ja tunnenäin oikeusjärjestelmämme mukaista sovittelukäytäntöä. Toistuvasti näen, että tapahtuneen pahan osapuolet tarvitsevat puolueetonta tilaa, jossa he voivat sanoittaa tapahtunutta, siihen liittyviä tunteita ja seurauksia. Yhtä tärkeää on saada itse rakentaa myös sopimustekstiin tulevin sanoin sitä, miten tapahtuneesta päästään kestäväällä tavalla eteenpäin.

Rikos- ja riita-asioiden sovittelussa on asianosaisina usein yläkoululaisia tai toisen asteen opiskelijoita. On ilo nähdä, miten hyvinkin nuoret ihmiset ryhdistävät asentoaan, ottavat asiallisesti puheenvuoroja ja tutkivat avoimesti tapahtuneen taustoja ja omaa ja toisten asemaa tilanteen etenemisessä. Samoin he pystyvät sanoittamaan vastuutaan teko teolta tilanteesta eteenpäin pääsemiseksi. Anteeksi pyytäminen, anteeksi antaminen ja anteeksi saaminen liittyvät usein sovitteluun. Kielikasvatuksen keskeisimmät elementit ovat silloin läsnä: tunnustetaan toisen ihmisen ja hänen edustamiensa ajatusten ja tunteiden merkityksellisyys. Ymmärretään tämän toisen kanssa käytävän vuorovaikutuksen merkitys ja otetaan sen kestävydestä vastuuta.

Sitten seuraa arki. Sitä varten sovittelusta tehdään tarvittaessa ja koulussa aina sovittelusopimus. Koulussa aikuiset seuraavat sopimuksen toteutumista.

Lähteet:

Opetussuunnitelman ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteet:

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Opetushallitus.

http://www.oph.fi/download/163777_perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf

Lukion opetussuunnitelman perusteet 2015. Opetushallitus.

http://www.oph.fi/download/172124_lukion_opetussuunnitelman_perusteet_2015.pdf

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. Opetushallitus.

http://www.oph.fi/download/179349_varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2016.pdf

Kielikasvatus:

Kieli koulun ytimessä. Näkökulmia kielikasvatukseen. Opetushallitus 2016. http://www.oph.fi/julkaisut/2015/kieli_koulun_ytimessa_nakokulmia_kielikasvatukseen

The language dimension in all subjects. A Handbook for curriculum development and teacher training (Euroopan neuvoston kielikasvatuksen käsikirja). Council of Europe 2015.

http://www.ecml.at/Portals/1/documents/CoE-documents/Handbook-Scol_final_EN.pdf

Vertaissovittelu:

Vertaissovittelu (Verso) <http://www.ssf-ffm.com/vertaissovittelu/index.php?id=VERSO-OHJELMA>

Mini-Verso <http://sovittelu.com/vertaissovittelu/index.php?id=MINIVERSO>

EUROOPAN NEUVOSTON EDUCATION FOR DEMOCRATIC CITIZENSHIP AND HUMAN RIGHTS EDUCATION (EDC/HRE) -OHJELMA

Kristina Kaihari

Vuonna 1949 perustettu Euroopan neuvosto on Euroopan vanhin ja laajin poliittinen yhteistyö- ja ihmisoikeusjärjestö. Sen perustehtävä on ihmisoikeuksien, moniarvoisen demokratian ja oikeusvaltioperiaatteen turvaaminen ja kehittäminen. Tärkeimmät keinot tässä työssä ovat sitovat normit ja niiden täytäntöönpanon valvonta. Koska koulutuksella on keskeinen rooli Euroopan neuvoston perusarvojen edistämiseksi, käynnistettiin vuonna 1997 Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education (EDC/HRE) -projekti. (<http://www.coe.int/en/web/edc/what-is-edc/hre>)

Koulutus nähdään yhä enenevässä määrin keinona ehkäistä väkivallan, rasismia, ääriliikkeiden, muukalaisvihan, syrjinnän ja suvaitsemattomuuden lisääntymistä. Tämän vuoksi organisaation 47 jäsenmaata ovat hyväksyneet Euroopan neuvoston demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta koskevan peruskirjan (EDC/HRE) suosituksen CM/Rec(2010)7 puitteissa. <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804884cc>

Yhteistyössä kehitetty peruskirja on tärkeä lähtökohta kaikille kansalais- ja ihmisoikeuskasvatuksen parissa toimiville. Vaikka peruskirja ei ole sitova, sen toivotaan edistävän demokratian ja ihmisoikeuksien toteutumista jäsenmaissa sekä toimivan keinona levittää parhaita käytänteitä ja parantaa toiminnan laatutavoitteita eri puolilla Eurooppaa ja sen ulkopuolella.

Euroopan neuvoston jäsenmaiden opetusministeriöiden edustajista koostuva koulutuspolitiikan johtokomitea linjaa EDC/HRE-projektin toiminnan suuntaa ministerikokousten päätösten mukaisesti. Jokaista jäsenmaata ja samalla sen koulutusjärjestelmää edustaa opetusministeriön nimeämä asiantuntija, jotka yhdessä muodostavat 1-2 kertaa vuodessa kokoontuvan koordinaattoriverkoston. Lisäksi paikalliset ja alueelliset verkostot sekä rehtorit, opettajat ja muut asiantuntijat linkittyvät toimintaan. Toimintaa on kehitetty tutkimusten, selvitysten ja hyvien käytänteiden pohjalta, joita on levitetty säännöllisissä kokouksissa, kehittämisfoorumeissa ja koulutuksissa sekä lukuisten temaattisten julkaisujen avulla.

Lisäksi Euroopan neuvoston opetushenkilöstön Pestalozzi-täydennyskoulutusohjelma on tarjonnut vuosikymmeniä eurooppalaisia työpajoja, seminaareja ja opettajankouluttajien moduuleita, joiden tavoitteina on tutustuttaa osallistujat paremmin Euroopan neuvoston toimintaan, etenkin sen ajamiin keskeisiin arvoihin kuten demokratiaan, ihmisoikeuksiin ja laillisuusperiaatteeseen (rule of law). Ohjelmaan osallistuneiden tulee jakaa ja levittää saamaansa tietoa ja osaamista. <http://www.coe.int/en/web/pestalozzi>

Keskeistä on, miten maiden koulutuspolitiikassa, opetussuunnitelmissa ja koulujen toimintakulttuurissa edistetään näitä arvoja ja käytänteitä.

Euroopan neuvoston jäsenmaat ovat moninaisia suhteessa demokratiaan. Läntisen Euroopan maissa ja etenkin Pohjoismaissa demokraattiset arvot, hallinto ja käytänteet ovat kehittämistarpeista huolimatta itsestään selviä, mutta esimerkiksi Venäjällä ja entisissä Neuvostoliiton maissa sekä Balkanin ja Kaukasuksen alueen yhteiskunnissa demokratian, yhdenvertaisuuden ja ihmisoikeuksien toteuttamisessa on suuriakin haasteita. Siksi on tärkeää, että jäsenmaiden edustajat voivat vaihtaa ajatuksia, tukea toinen toisiaan ja saada hyviä ideoita, käytänteitä ja malleja, joita he voivat hyödyntää omissa maissaan näiden asioiden edistämiseksi.

Viime vuosina nousseet ääriliikkeet ja väkivaltainen radikalismi ovat vahvistaneet Euroopan neuvoston merkitystä. Yhteistyö muiden kansainvälisten toimijoiden, kuten Euroopan unionin ja UNESCO:n kanssa on tiivistynyt. Tavoitteena on laajan yhteistyön ja kumppanuuden vahvistaminen ihmisoikeus- ja demokratiakasvatuksen edistämisen tahtotilassa ja käytännön toteuttamisessa Pariisin deklaraation (2015) periaatteiden hengessä.

Euroopan komission ja Euroopan neuvoston vuonna 2013 yhteistyössä käynnistämien *Human Rights in Action* -pilottiprojektien päämääränä on ensisijaisesti väkivaltaisen ekstremismin ja terrorismiin johtavan radikalisoitumisen ehkäiseminen. Projektien lähtökohtana on ollut vertaisoppiminen ja toimivien demokraattisten käytänteiden ja mallien kehittäminen kansainvälisessä yhteistyössä. Jokaisessa hankkeessa on ollut mukana useampia maita ja opettajankouluttajia, kehittäjiä ja asiantuntijoita erilaisista demokratioista. <http://pjp-eu.coe.int/en/web/charter-edc-hre-pilot-projects/home>

Human Rights in Action -pilottiprojektien pääteemoja vuonna 2016–2017 ovat demokraattisen kulttuurin kompetenssit, digitaalinen kansalaisuus ja siirtolaisten, pakolaisten ja vähemmistöjen integroituminen. Keskeistä on aiemmissa projekteissa kehitettyjen työkalujen lokalisointi ja soveltaminen eri maissa. Juuri tällaisia ovat tämän julkaisun liitteenä oleva vuonna 2014 usean maan yhteistyönä kehitetty *Kiistanalaisten aiheiden opettamisen tehtäväpaketti* sekä vuonna 2016 valmistunut *Demokratiakulttuurin edellyttämä osaaminen – Eläminen yhdessä tasa-vertaisina monikulttuurisissa demokraattisissa yhteiskunnissa* -julkaisu. Nämä molemmat sekä *Opettajan opas väkivaltaisten ääriliikkeiden torjuntaan* antavat opettajille uusia näkökulmia ja keinoja näihin ajankohtaisiin haasteisiin vastaamisessa uuden opetussuunnitelman mukaisesti.

Euroopan neuvosto julkaisi vuoden 2017 alussa raportin *Report on the State of Citizenship and Human Rights Education in Europe*, johon on jäsenmaista koottu tietoa siitä, kuinka ne toteuttavat EN:n peruskirjaa *Council of Europe Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights*. Kyselyä Suomen osalta koordinoi Opetushallitus. Euroopan neuvosto järjestää kesäkuussa 2017 konferenssin, joka pureutuu kyseisen selvityksen tuloksiin ja viitoittaa siltä pohjalta tulevaisuutta.

NUORI NÄKÖKULMA RADIKALISAATIOON

Matias Salo

Tämä artikkeli käsittelee sitä, miten neljä lukiolaista viikon opiskelun päätteeksi alkoivat työskennellä väkivaltaisen radikalisaation ehkäisemiseksi. Projekti/verkosto sai nimekseen Youth Against Violent Extremism (YAVE), mutta pohjimmiltaan me emme ole mikään virallinen organisaatio, vaan muutaman valveutuneen kansalaisen yritys tehdä yhteiskunnasta vähän parempi paikka. Seuraavassa tullaan käsittelemään kahta asiaa, liittyen meidän matkaamme. Ensimmäinen on pedagoginen osa eli miten päädyimme ajattelemaan ja tekemään mitä teemme. Toinen puolestaan kertoo ajatuksistamme ja ratkaisuista väkivaltaisen radikalisaation torjunnassa.

Osaltamme tarina alkaa vuoden 2016 kesäkuusta. Osallistuimme Demos Helsingin järjestämään Safari-leiriin. Viikon mittaisen leirin ideana oli antaa ryhmälle nuoria jokin yhteiskunnallinen haaste ja lopulta tarjota ratkaisuja annettuun haasteeseen. Meidän ryhmällemme annettiin Sisäministeriön ja Kirkon Ulkomaanavun toimeksianto, joka oli väkivaltaisen radikalisaation torjuminen. Kevyt ja helppo aihe ratkaistavaksi kouralliselle nuoria.

On monia tapoja lähteä suorittamaan yhteiskunnallista ongelmanratkaisua, mutta tapa jolla me lähetyimme annettua ongelmaa oli juurisyiden ymmärtäminen, sekä ongelman selkeä määrittely. Yhteiskunnallisessa keskustelussa ja päätöksenteossa kontekstin sekä juurisyiden ymmärtäminen on oltava kaiken pohja. Mikäli tämä ei toteudu, niin keskustelusta tulee vain merkityksetöntä huutelua, joka vilisee argumentaatiovirheitä. Seuraavassa on meidän ongelmanmäärittelymme:

Mitä? Väkivaltainen radikalisaatio on joko poliittisesti, ideologisesti, uskonnollisesti tai yhdellä asialla (esim. kouluampuminen) perusteltua väkivaltaista toimintaa.

Miksi? Se johtuu ensisijaisesti seuraavista taustatekijöistä:

1. Syrjäytyminen ja ulkopuolisuuden tunne
2. Rikkinäinen perhetausta
3. Käsitys oikeutetusta väkivallasta (epäoikeudenmukaisuuden kokemus vahvistaa, esimerkiksi rasismi tai rakenteellinen syrjintä. Lisäksi me-te-asetelma, dehumanisaatio, kohtaamattomuus ja dialogin puute. Taustalla lisäksi oman viiteryhmän suojeleminen tai puolustautuminen joltain ”uhkalta”, kokemus oman maailmankatsomuksen, ideologian tai uskonnon paremmuudesta yleisen hyvinvoinnin kannalta.
4. Huonot tulevaisuuden näkymät ja heikko koulumenestys (koulutuksen puute, opiskelupaikan puute, huono työllisyystilanne, huonot vaikuttamismahdollisuudet, yhteisöjen puute ja ulkopuolelle jääminen)

Kenelle? Väkivaltainen radikalisaatio ei ole vain radikalisoituneen yksilön tai kohderyhmän ongelma. Sillä on pitkäaikaiset seuraukset sekä yhteisöille että laajemmalle yhteiskunnalle.

Ongelman ymmärtämisen ja määrittämisen lisäksi tällaisissa harjoitteissa keskeistä on luoda ideoinnille hedelmällinen ilmapiiri. Koimme, että pystyimme lähestymään väkivaltaista radikalisoitumista vapautuneesti. Meidät nuoret nostettiin asiantuntijoiksi. Me emme tehneet töitä, jonkin isomman ”aikuisten projektin” täytteeksi, vaan ratkaisimme oikeita ongelmia ”oikean maailman ratkaisuille” meitä nuoria varten. Nuorilta nuorille.

Ymmärtämistä seurasi Safarin prosessikaaviossa luova ideointi. Luottamus omaan ongelmanratkaisukykyyn yhdistettynä vapautteen ratkaisujen määrittelyssä, mahdollisesti koherentin ratkaisukokonaisuuden luomisen. Luovat ideat olivat teoriaa ja lopussa paketoimme ideat konkreettisiksi ideoiksi, jotka olivat sitten esittelykelpoisia. Projektin loppuun kuului luonnollisesti ratkaisujen esittäminen yleisön edessä. Omien ideoiden luonteva kommunikointi on olennainen osa mitä tahansa luomistyötä. Ideat ovat kuolleita, ellei niitä jaeta maailman kanssa.

Tämän kesäkuisen viikon jälkeen työmme varsinaisesti vasta alkoi. Olimme näemmä jotenkin onnistuneet positiivisesti tekemään vaikutuksen ihmisiin. Aloimme välittömästi tekemään yhteistyötä erilaisten tahojen kanssa. Monet meille hyvinkin itsestäänselvät ratkaisuehdotukset tulivat monille vanhempien sukupolvien edustajille täysin uusina avauksina. Ihmiset katsovat maailmaa oman viitekehyksen sisältä ja tämän johdosta onkin lähes itseisarvo tuoda yhteiskunnalliseen päätöksentekoon nuorten perspektiiviä. Tottahan se on, että 50-vuotiaan virkamiehen on hitusen vaikea asettua lukiolaisen rooliin. Uusia näkökulmia tulee täten päätöksentekijöiden pöytiin lähes luonnostaan ja näitä uusia näkökulmia me edustamme.

Matkamme vei useiden suunnittelukokousten jälkeen sisäministeriöön, samaan pöytään ministerien kanssa ja lopulta Euroopan unionin projekteihin mukaan. Onkin siis hyvä vähän valottaa kaikkea sitä mitä olemme matkan varrella ehdottaneet ja painottaneet. Ratkaisumme ovat laidasta laitaan ja emme ole varsinaisesti keskittyneet yhteen tiettyyn asiaan. Tälle laajalle lähestymistavalle on luonnollinen selitys. Väkivaltaiseen radikalisaatioon liittyy syrjäytyminen, näköalattomuus, masennus ja monet muut yhteiskuntaamme aina vaivanneet ongelmat. Täten ratkaisut ei tule pelkästään nähdä väkivaltaiseen radikalisaatioon liittyvinä, vaan ne soveltuvat paljon laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin.

Koulutukseen liittyvät ratkaisut koskevat pääosin yhteiskuntakasvatusta ja medialukutaitoa. Me koemme, että oppilaan ensikosketus yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen ei tulisi olla YH:n tunneilla Suomen puoluekentän opiskelu tai vallan kolmijako-opin pänttääminen. Ennen kuin oppilaalle opetetaan miten yhteiskunta teoriassa toimii, niin hänen on ymmärrettävä, että hän on keskeinen osa sitä. Tähän kuuluu esimerkiksi faktapohjaisen argumentaation opettaminen sekä erilaisten vaikuttamiskanavien avaaminen. Yhteiskunnallisten aiheiden varsinaisen opetus tulisi myös aloittaa paljon aikaisemmin. Vaikuttamisesta ei saa tehdä tylsää, byrokrattista ja harvojen hommaa, vaan se on kaikkien asia.

Medialukutaito on toinen asia mitä olemme pohtineet paljon. Jatkuvasti pirstaloituvassa mediakentässä, lähteiden arvottaminen ja puolueellisen median ymmärtäminen on tärkeämpää kuin koskaan. Case-study tyyppistä opetusta olisi esimerkiksi hyvä soveltaa. Mitä aikaisemmin median ymmärtämisen opetus alkaa, niin sen parempi. Lähteiden arvioinnin lisäksi asiat kuten etikettisäännöt internetissä toimimiseen olisivat hyvät.

Pohdimme ryhmässä paljon sitä, miten ihmiset reagoivat huoleen siitä, että joku heidän läheisistään saattaisi olla radikalisoitumassa. On suuri harppaus läheiselle lähteä soittamaan

suoraan poliisille siitä, että pelkää läheisen hairahtaneen. Suomessa on hyviä ja osaavia toimijoita, jotka osaavat auttaa tällaisissa tilanteissa, ongelmana on kuitenkin se miten heidät löytää. Olisi hyvä, jos olisi olemassa jonkinlainen palvelu netissä, jossa neuvotaan mitä tällaisissa vaikeissa tilanteissa kannattaisi tehdä. Samalla palvelu toimisi alustana väkivaltaiseen radikalisaatiion liittyvälle informaatiolle. Tärkeää olisi tarjota tietoa erityyppisistä radikalisaation muodoista. Ei vain uskonnollisesta, mutta myös esimerkiksi poliittisesta ja yhden asian liikkeiden toiminnasta.

Paras tapa loppujen lopuksi ehkäistä radikalisaatiosta ja syrjäytymistä on tarjota mahdollisuuksia. Nuori ei saisi koskaan löytää itseään tilanteesta, jossa hän kokee, ettei hänellä olisi varsinaisia tulevaisuudennäkymiä. Jos nuori vajoaa näköalattomuuteen, niin silloin erilaiset korruptoituneet ideologiat voivat alkaa näyttäytymään järkeviltä ja väkivalta mahdolliselta vaikuttamisen muodolta.

Neuvona oppilaille ja opiskelijoille on se, että jos on jokin idea tai kiinnostaa vaikuttaa maailman menoon, niin kannattaa aina lähteä rohkeasti tekemään. Emme me tienneet, että työlemme olisi tilausta ennen, kuin lähdimme tekemään asioita. Rohkeus ja uusien näkökulmien esiin tuominen kannattaa aina. Toinen asia jota haluamme painottaa on nuorten mukaan ottaminen ja heidän kykyihinsä luottaminen. Mielestämme koulun ei tulisi aina olla sellaista, että opettaja määrää premissin opetukselle, sekä myös pitkälti ohjaa johonkin tiettyyn lopputulokseen. Luovuudelle on annettava tilaa, varsinkin kasvava painotus ilmiöoppimiselle on positiivista. Yhteiskunnallinen ongelmanratkaisu on yksi parhaista tavoista oppia. Siinä rakennetaan faktoihin perustuen konkreettisia ratkaisuja, jotka ovat omiaan lisäämään kiinnostusta yhteiskuntaan, sekä auttaa ymmärtämään laajoja konsepteja uudella tavalla. Osallistakaa nuoria ja antakaa tilaa heidän luovuudelle, saatatte yllättyä tuloksista.

TÄRKEITÄ LINKKEJÄ

<http://ahtisaaripaiva.fi/>

Ahtisaari-päivän opetusaineisto sisältää materiaalia kuuteen teemaan: Neuvottelutaidot, Vuorovaikutus ja empatia, Osallistuminen ja vaikuttaminen, Rauhanvälitys, Konfliktinratkaisusimulaatio sekä Suomi ja konfliktimaat

<http://www.asemanlapset.fi/fi/toimintamuotomme/friends>

Friends-ohjelma opettaa lapsia ja nuoria tunnistamaan ja käsittelemään tunteita, kannustaa myönteisiin ajattelumalleihin sekä tarjoaa selviytymiskeinoja vastoinkäymisten ja pettymysten kohtaamiseen

<https://www.mll.fi/kasvattajille/tukioppilastoiminta/>

Mannerheimin lastensuojeluliiton aineistoa tukioppilastoiminnan ja kummioppilastoiminnan tueksi

<http://www.koulurauha.fi/>

Mannerheimin Lastensuojeluliiton, Poliisihallituksen, Opetushallituksen, Folkhälsanin ja Suomen Vanhempainliiton yhteinen ohjelma, jonka tavoitteena on koulu yhteisön hyvinvoinnin ja turvallisuuden edistäminen. Jokainen on arvokas -teemalla toimintaideoita kouluun ja esi-kouluun

<http://www.rauhankasvatus.fi/opettajille/yhdenvertaisuusopas/>

Koulu vailla vertaa! on yhdenvertaisuusopas kouluille

<http://www.ssf-ffm.com/vertaissovittelu/>

Restoratiivinen sovittelu tarjoaa vaihtoehdoisen tavan ratkaista oppilaiden keskinäisiä sekä opettajien ja oppilaiden välisiä ristiriitoja koulun arkipäivässä.

<https://www.vaestoliitto.fi/monikulttuurisuus/tietoa-monikulttuurisuudesta/aineistot/>

Aineistoja kulttuurisen moninaisuuden kysymyksiin

<http://www.rauhankasvatus.fi/opettajille/yhdenvertaisuusopas/>

Koulu vailla vertaa! on yhdenvertaisuusopas kouluille

<http://www.asemanlapset.fi/fi/toimintamuotomme/friends>

Friends-ohjelma opettaa lapsia ja nuoria tunnistamaan ja käsittelemään tunteita, kannustaa myönteisiin ajattelumalleihin sekä tarjoaa selviytymiskeinoja vastoinkäymisten ja pettymysten kohtaamiseen

<https://www.vaestoliitto.fi/monikulttuurisuus/tietoa-monikulttuurisuudesta/aineistot/>

Aineistoja kulttuurisen moninaisuuden kysymyksiin

<https://www.mll.fi/kasvattajille/>

MLL tuottaa koulujen käyttöön aineistoja mm. mediakasvatuksesta, päihde- ja terveystieteistä sekä kiusaamisen ehkäisemisestä.

<https://www.lastensivut.fi/>

Lapsiasiavaltuutetun toimisto on julkaissut uudet alakouluikäisille lapsille suunnatut verkkosivut, joissa kerrotaan lapsen oikeuksista erilaisten hahmojen ja tarinoiden kautta. Lisäksi sivuille on koottu muun muassa järjestöjen lapsille tarjoamia palveluja, joiden puoleen lapsi voi huolineen kääntyä. Sivuilta löytyy paljon tietoa myös aikuisille, jotka työssään auttavat lapsia.

<https://www.unicef.fi/koulut/ihmisoikeus-ja-globaalikasvatusmateriaalit/>

UNICEFin ihmisoikeus- ja globaalikasvatusmateriaalien avulla voit käsitellä lapsen oikeuksia osana opetusta. Materiaaleissa käsitellään lapsen oikeuksia mm. ympäristö-, vesi-, terveys-, koulutus- ja yhdenvertaisuusnäkökulmien kautta.

KIRJOITTAJAT

KM **Maria Edel** työskentelee ylitarkastajana opetus- ja kulttuuriministeriön yleissivistävän koulutuksen ja varhaiskasvatuksen osastolla vastuualueinaan muun muassa ihmisoikeudet, osallisuuden edistäminen, kestävä kehitys sekä koulutuksen kehittäminen. Väkivaltaisen radikalisoitumisen ennaltaehkäisemisen kysymyksissä hän edustaa Suomea EU:n RAN-verkostossa, Pohjoismaiden ministerineuvoston DIS-projektissa, Euroopan Komission ET 2020 -työryhmässä *Promoting Citizenship and the Common Values of Freedom, Tolerance and Non-discrimination through Education* sekä Euroopan neuvoston *Koulutuksen ja tutkimuksen johtokomiteassa* (CDPPE). Vuosina 2012–2015 hän työskenteli sisäministeriön lähettämänä tarkkailijana EU:n siviilikriisihallintatehtävissä Georgiassa.

OTM, LO **Satu Elo** toimii Opetushallituksessa opetusneuvoksena vastuualueenaan globaalikasvatus, tasa-arvoasiat sekä filosofia ja elämäkatsomustieto. Hän edustaa Opetushallitusta *Global Education Network Europessa*. Hän on työskennellyt pitkään monikulttuurisen yhtenäisen peruskoulun rehtorina sekä toiminut elämäkatsomustiedon didaktikkona Helsingin yliopistossa sekä ihmisoikeuskasvatuksen kouluttajana Kosovossa.

FM **Severi Hämäri** toimii puhetaidon opettajana ja päätöksenteon konsulttina. Hämäri on koulutukseltaan filosofian aineenopettaja sekä valmistelee hallintotiedettä ja kasvatustieteitä yhdistävää väitöskirjaa Helsingin yliopistoon. Hän on toiminut useissa yhteyksissä puhetaidon, päätöksenteon ja viestinnän asiantuntijana sekä osallistunut mm. radikalisoitumisen ehkäisyyn liittyvään työhön.

FM **Kristina Kaihari** toimii Opetushallituksessa opetusneuvoksena vastuualueenaan historian ja yhteiskuntaopin oppiaineet sekä demokratia- ja ihmisoikeuskasvatukseen ja oppilaiden osallisuuden edistämiseen liittyvät tehtävät. Hän johti ja vastasi perusopetuksen ja lukion historian ja yhteiskuntaopin oppiaineiden opetussuunnitelman perusteprosesseista sekä osallistui perusopetuksen rakenne- ja tavoitetyöryhmän työhön. Kaihari edustaa Suomea Euroopan neuvoston EDC/HRE-projektissa ja on Suomen IHRA-delegaation (*International Holocaust Remembrance Alliance*) varapuheenjohtaja.

FK **Jorma Kauppinen** toimii Opetushallituksessa Yleissivistävä koulutus ja varhaiskasvatus -osaston johtajana. Hän edustaa Suomea Euroopan neuvoston *Koulutuksen ja tutkimuksen johtokomitean* (CDPPE) jäsenenä ja on sen entinen puheenjohtaja.

VTM **Tarja Mankkinen** on työskennellyt sisäministeriössä vuodesta 1996 lähtien erilaisissa turvallisuuden liittyvissä tehtävissä. Tällä hetkellä hän työskentelee sisäministeriön poliisiosastolla kehittämisspäällikkönä ja vastaa väkivaltaisen radikalisoitumisen ja ekstremismin ennalta ehkäisyn kansallisesta koordinaatiosta ja kehittämisestä. Mankkinen on johtanut Suomen väkivaltaisen radikalisoitumisen ja ekstremismin ennalta ehkäisyn toimenpideohjelmien valmistelua. Mankkinen toimii aktiivisesti aiheeseen liittyvässä kansainvälisessä yhteistyössä, EU-työryhmissä sekä Suomen edustajana väkivaltaisen ekstremismin ennalta ehkäisyn pohjoismaisessa verkostossa.

FK, KL **Paula Mattila** toimii Opetushallituksessa opetusneuvoksena vastuualueenaan yleissivistävän koulutuksen kansainvälistämiseen ja kielenopetukseen liittyviä asioita. Hän edustaa Suomea Euroopan neuvoston nykykielten keskuksessa ECML:ssä. Hän oli mukana sekä

perusopetuksen että lukion opetussuunnitelmien perustetyössä toisen kotimaisen ja vieraiden kielten osuuksien laadinnassa. Hän toimii vapaaehtoisena rikos- ja riita-asioiden sekä lähisuhdeväkivallan sovittelijana.

VTM **Markus Neuvonen** toimii päätöksenteon, vuorovaikutuksen ja viestinnän kouluttajana ja konsulttina sekä sivutoimisena kasvatustieteen tutkijana Helsingin yliopistossa. Neuvonen on toiminut erilaisissa viestintään, retoriikkaan ja keskustelukulttuuriin liittyvissä asiantuntijarooleissa sekä kotimaassa että ulkomailla. Hän on kirjoittanut demokratiakasvatukseen *Demokratiaa koulunpenkille*. Neuvoselta on ilmestynyt myös ajattelua, päätöksentekoa ja viestintää sekä näiden oppimista käsittelevä tietokirja *Päätä viisaasti*.

FT **Leena Nissilä** on opetusneuvos ja yksikön päällikkö Opetushallituksessa. Hän toimii varajäsenenä sisäministeriön *Väkivaltaisen ekstremismin kansallisessa yhteistyöryhmässä* ja Euroopan Komission ET 2020 työryhmässä *Promoting citizenship and the common values of freedom, tolerance and non-discrimination through education*. Hän on ollut mukana myös kansainvälisen RAN-verkoston (*Radicalisation Awareness Network*) toiminnassa.

Ylikonstaapeli **Katja Nissinen** työskentelee Helsingin poliisilaitoksen ennalta estävällä toiminnolla sekä suorittaa poliisin päällystöpintoja poliisiammattikorkeakoulussa Tampereella. Hän työskentelee radikalisoitumisen, siihen liittyvien ilmiöiden sekä uhka-arvioiden parissa.

KTT **Tuula Nousiainen** toimii opettajien tieto- ja viestintäteknologiseen osaamiseen liittyvän eurooppalaisen MENTEP-hankkeen kansallisena koordinaattorina Opetushallituksessa. Hän työskentelee myös tutkijana Jyväskylän yliopistossa, jossa hänen tutkimusaiheensa ovat liittyneet mm. digitaalisen teknologian hyödyntämiseen oppimisessa ja opetuksessa sekä lasten osallistumiseen teknologian suunnitteluun.

Dosentti **Matti Rautiainen** on toiminut vuodesta 1999 lähtien Jyväskylän yliopiston opettajakoulutuslaitoksella eri tehtävissä, tällä hetkellä laitoksen johtajana. Rautiainen on kehittänyt ja tutkinut erityisesti demokratiakasvatusta ja yhteisöllisyyttä ja ollut mukana useissa näihin liittyvissä kansallisissa ja kansainvälisissä projekteissa. Viimeksi hän on ollut vetämässä opettajankoulutuksen kansallista täydennyskoulutushanketta *Demokratiakasvatus ja ihmisoi-keudet opettajankoulutuksessa*.

Matias Salo on keväällä 2017 Kulosaaren yhteiskoulusta valmistunut ylioppilas. Hän perusti yhdessä kolmen muun nuoren kanssa Youth Against Violent Extremism-nimisen verkoston, joka keskittyy radikalisaation ennaltaehkäisyyn. Hän toimii myös EU:n Radicalization Awareness Network:in (RAN) Nuorena Suurlähettiläänä.

LIITTEET

Liitteenä on suomeksi käännettyinä kaksi erilaista opasta: Euroopan neuvoston Demokratiakulttuurin edellyttämä osaaminen ja Unescon A Teacher's Guide on the Prevention of Violent Extremism. Ne kaikki on tarkoitettu opettajan työn tueksi. Valmistelu on tapahtunut laajasti eri maitten asiantuntijoita kuullen. Niiden asiat on siis huolellisesti mietitty ja ne ovat saavuttaneet laajan yksimielisyyden. Toisaalta tämä merkitsee, että niitä ei ole laadittu suomalaista koulua ja opettajaa silmällä pitäen, joten jotkut kohdat saattavat vaikuttaa oudoilta eivätkä ehkä ole sellaisenaan käyttökelpoisia suomalaisessa luokassa.

Demokratiakulttuurin edellyttämä osaaminen kuvaa tiivistetysti millaisia arvoja, asenteita, taitoja ja tietoja tulee hallita, jotta voi menestyksellisesti osallistua demokraattiseen toimintaan. Teksti on tiivistelmä julkaisusta Competences for Democratic Culture, joka löytyy sivulta <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806ccf11>

Opettajan opas väkivaltaisen ääriliikehännän torjuntaan on opettajille tarkoitettu lyhyt käytännön opas siitä, miten aihepiiriä voi keskustelujen avulla lähestyä koulussa oppilaiden ja opiskelijoiden kanssa. Opas sisältää viitteet useisiin muihin hyviin lähteisiin. Opas löytyy englanninkielisenä sivulta <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002446/244676e.pdf>

Opetushallitus on julkaissut kaksi Euroopan neuvoston opasta:

Kiistoja hallinnoimassa sisältää materiaalia, joka on tarkoitettu opettajien ja koulujen hallinnon tueksi. Siinä käydään läpi asioita, jotka kulttuurisesti moninaisen koulun tulisi miettiä ja joita varten tulee olla yhdessä sovittuja käytänteitä. http://www.oph.fi/julkaisut/2017/kiistoja_hallinnoimassa

Kiistanalaisia aiheita opettamassa sisältää materiaalin, joka on tarkoitettu opettajien koulutukseen. Siinä käydään läpi useita tapoja ja harjoituksia, jotka ovat suoraan sovellettavissa luokkatyöskentelyyn. Julkaisun alkuosa sisältää tutkimustietoa väkivaltaisesta ekstremismistä ja sen ehkäisemisestä.

http://www.oph.fi/julkaisut/2017/kiistanalaisia_aiheita_opettamassa

DEMOKRATIAKULTTUURIN EDELLYTTÄMÄ OSAAMINEN (TIIVISTELMÄ)

Eläminen yhdessä tasavertaisina kulttuurisesti moninaisissa demokraattisissa yhteiskunnissa

Euroopan neuvosto

Euroopan nyky-yhteiskunnat kohtaavat monia haasteita, kuten äänestysaktiivisuuden lasku, poliitikkoja kohtaan tunnettu kasvava epäluulo, viharikollisuuden, suvaitsemattomuuden ja vähemmistönä oleviin etnisiin ja uskonnollisiin ryhmiin kohdistuvat ennakkoluulot, sekä väkivaltaisen äärikäyttäytymisen lisääntyminen. Nämä haasteet uhkaavat demokraattisten instituutioiden legitimitettiin ja rauhanomaista rinnakkaiseloa Euroopassa. Muodollinen koulutus on erittäin tärkeä väline näihin haasteisiin vastaamisessa. Asianmukainen koulutustarjonta ja käytännöt voivat edistää demokratiaan sitoutumista, vähentää suvaitsemattomuutta ja ennakkoluuloja sekä väkivaltaisen ääriliikkeen saamaa tukea. Näiden päämäärien saavuttaminen edellyttää kasvatustieteilijöiltä kuitenkin selvää ymmärrystä demokratian osaamistekijöistä, joita pitäisi oppisisällöissä käsitellä.

Euroopan neuvoston on tuottanut uuden käsitelmän osaamistekijöistä, joita kansalaiset tarvitsevat voidakseen olla osa demokraatiakulttuuria ja elääkseen rauhanomaisesti toistensa kanssa kulttuurisesti moninaisissa yhteiskunnissa. Malli on yli kahden vuoden tiiviin työn tulos, ja kansainvälinen johtavien kasvatustieteilijöiden muodostama konsulttiryhmä on antanut sille vahvan tukensa.

Malli tarjoaa vankan käsitteellisen pohjan demokraattista kansalaisuutta ja ihmisoikeuskasvatusta koskevalle tulevaisuuden oppisisältöjen, pedagogian ja arvioinnin kehittämiseksi. Sitä soveltamalla voidaan koulutusjärjestelmät valjastaa kasvattamaan opiskelijoista läpi elämänsä aktiivisesti osallistuvia ja suvaitsevaisia demokraattisia kansalaisia.

TIIVISTELMÄ

Tämä asiakirja kuvaa käsitteellistä mallia osaamisen osatekijöistä, joita oppijoiden on hallittava voidakseen olla aidosti osa demokraatiakulttuuria ja elääkseen rauhassa muiden kulttuurisesti moninaisten demokraattisten yhteiskuntien jäsenten kanssa. Malli on tarkoitettu käytettäväksi kasvatukseen liittyvän päätöksenteon ja suunnittelun tietotähtäimenä. Sen avulla voidaan myös koulutusjärjestelmät valjastaa kasvatustehtävään, jonka tarkoituksena on valmentaa opiskelijat elämään demokraattiset kansalaistaidot hallitsevina kansalaisina.

Asiakirja on jaettu seitsemään osaan.

Osa 1 hahmottelee osaamismallin kasvatuksellisen tarkoituksen. Siinä selitetään myös, miksi tässä asiayhteydessä demokratian sijasta puhutaan demokraatiakulttuurista: tarkoituksena on korostaa sitä, että samalla kun demokratiaa ei voi olla olemassa ilman demokraattisia instituutioita ja lakeja, nekin eivät voi käytännössä toimia, elleivät ne perustu demokraatiakulttuuriin, toisin sanoen demokraattisiin arvoihin, asenteisiin ja käytäntöihin. Osassa 1

tarkastellaan myös demokratiakulttuurin ja kulttuurienvälisen vuoropuhelun riippuvuussuhdetta kulttuurisesti moninaisissa yhteiskunnissa: näissä yhteiskunnissa kulttuurienvälisen vuoropuhelu on keskeisen tärkeää sen varmistamiseksi, että kaikki kansalaiset ovat mukana demokraattisessa keskustelussa, väittelyssä ja päätöksenteossa.

Osissa 2 ja 3 käsitellään eräitä mallin taustaolettamuksia. Osa 2 lähtee siitä, että vaikka todellisen demokratiakulttuurin osana oleminen edellyttää kansalaisilta osaamista, se ei yksin riitä osallisuuden toteutumiseksi, sillä demokraattinen osallistuminen edellyttää myös asianmukaisia institutionaalisia rakenteita. Toisin sanoen sekä osaaminen että demokraattiset instituutiot ovat oleellisia demokratiakulttuurin ylläpitämisessä. Lisäksi yhteiskunnan kaikkien kansalaisten demokraattinen osallistuminen edellyttää toimenpiteitä, joilla puututaan yhteiskunnalliseen eriarvoisuuteen ja rakenteelliseen huono-osaisuuteen. Jos näitä toimia ei toteuteta, huono-osaisiin ryhmiin kuuluvat syrjäytyvät demokraattisista prosesseista, olipa heidän demokraatioosaamisensa minkä tasoista tahansa.

Osa 3 käsittelee osaamismallin oletuksena olevan kulttuurin käsitettä. Kaikki kulttuurit ovat sisäisesti heterogeenisiä, kiistanalaisia, dynaamisia ja jatkuvasti kehittyviä, ja kaikki ihmiset kuuluvat moniin kulttuureihin, jotka ovat keskenään monimutkaisessa vuorovaikutuksessa. Tässä osassa käsitellään myös kulttuurienvälisyyden käsitettä. Ajatuksena on, että kulttuurienvälisiä tilanteita syntyy, kun yksilö näkee toisen henkilön tai ryhmän kulttuuriltaan erilaisena.

Kulttuurienvälisen vuoropuhelu määritellään tästä syystä vuoropuheluksi, jota käydään yksilöiden tai ryhmien välillä, jotka katsovat tulevansa toisistaan poikkeavista kulttuuritaustoista. On syytä huomata, että samalla kun kulttuurienvälisen vuoropuhelu on äärettömän tärkeää suvaitsevuuuden edistämiseksi ja sosiaalisen koheesion vahvistamiseksi kulttuurisesti moninaisissa yhteiskunnissa, se voi olla tietyissä olosuhteissa hyvin vaativa ja vaikea tehtävä.

Osassa 4 analysoidaan mallissa käytettyä osaamisen käsitettä. Demokratia- ja kulttuurienvälisen osaaminen määritellään kyvyksi ottaa käyttöön ja hyödyntää arvoja, asenteita, taitoja, tietoja ja/tai ymmärrystä, joilla voidaan vastata asianmukaisesti ja tehokkaasti demokratiaa koskevissa ja kulttuurienvälisissä tilanteissa oleviin vaatimuksiin, haasteisiin ja mahdollisuuksiin. Osaamista käsitellään dynaamisena prosessina, jossa osaava yksilö ottaa käyttöönsä ja hyödyntää aktiivisesti psykologisten voimavarojensa kokonaisuuksia ja soveltaa niitä vastatakseen kulloinkin vastaansa tuleviin uusiin olosuhteisiin.

Osassa 4 käsitellään myös sitä, että yleisen ja holistisen osaamisen käsitteen lisäksi tässä asiakirjassa käytetään myös termiä osaamisen osatekijät, jolloin viitataan tiettyihin yksilöllisiin voimavaroihin (ts. tiettyihin arvoihin, asenteisiin, taitoihin, tietoihin ja ymmärrykseen), joita käytetään ja hyödynnetään osaavan käyttäytymisen tuottamisessa. Toisin sanoen tässä osaaminen koostuu eri osaamistekijöiden valinnasta, aktivoinnista ja järjestämisestä sekä niiden soveltamisesta konkreettisissa tilanteissa koordinoitulla, sopeuttavalla ja dynaamisella tavalla.

Osa 5 kuvaa työskentelymenetelmää, jonka avulla tietyt osaamistekijät voidaan tunnistaa ja sisällyttää käsillä olevaan malliin. Huomionarvoinen piirre mallissa on se, ettei sitä ole rakennettu tyhjästä, vaan se perustuu olemassa olevien demokraatioosaamisen ja kulttuurienvälisen osaamisen käsitelmälliseen analyysiin. Analyysissä löydettiin 101 tällaista skeemaa, jotka pilkottiin osiinsa kaikkien niihin sisältyvien erillisten osaamistekijöiden tunnistamiseksi, ja ne puolestaan koottiin toisiinsa liittyviksi ryhmiksi. Näin löydettiin

55 mahdollista osaamistekijää malliin sisällytettäväksi. Saatua osaamistekijöiden luetteloa haluttiin vielä supistaa helpommin käsiteltävään ja käytännöllisempään kokoon, ja tässä käytettiin tiettyjä periaatteellisia kriteereitä ja pragmaattisia valintoja, joilla tunnistettiin malliin välttämättä sisällytettäväksi tulevat avainosaamistekijät. Kriteerien ja harkinnan perusteella päädyttiin 20 osaamistekijän malliin: 3 arvoryhmää, 6 asennetta, 8 taitoa ja 3 tiedon ja kriittisen ymmärryksen kokonaisuutta, joita käytettiin mallin rakentamisessa.

Tämän jälkeen tuotettiin mallia kuvaava luonnos, joka lähetettiin lausuntokierrokselle yliopistoasiainantuntijoista, kasvatustieteiden ammattilaisista ja poliitikoista koostuvalle kansainväliselle kommentointiryhmälle. Kommenttikierrokselta saatujen vastausten perusteella malli saavutti laajaa hyväksyntää, ja samalla saatiin paljon hyödyllistä palautetta, jota käytettiin mallin yksityiskohtien hiomiseen ja nyt käsillä olevan asiakirjan laadinnan ohjenuorana.

Osa 6 kuvaa koko tulokseksi saatua mallia luettelomallilla ja kuvaamalla kaikki erilliset arvot, asenteet, taidot, tiedot ja kriittisen ymmärryksen, jotka mahdollistavat yksilön tosiasiallisen ja asianmukaisen osallistumisen demokratiakulttuuriin. Malli on kuvattu kaaviona oheisessa kuvassa, ja kaikki 20 osaamistekijää kattava luettelo ja yhteenvedonomainen kokonaiskuvaus on alla olevassa tekstilaatikossa.

Kulttuuri- ja demokratiaosaamisen 20 osatekijää

Arvot – ihmisarvon ja ihmisoikeuksien arvostaminen – kulttuurisen moninaisuuden arvostaminen – demokratian, oikeusjärjestyksen, oikeudenmukaisuuden, yhdenvertaisuuden ja oikeusvaltion arvostaminen	Asenteet – kulttuurista toiseutta ja muunlaisia uskomuksia, maailmankatsomuksia ja käytäntöjä koskeva avoimuus – kunnioitus – kansalaisasenne – vastuu – minäpystyvyys – epävarmuuden sietokyky

Osaaminen

Taidot – itsenäiset oppimistaidot – analyyttiset ja kriittiset ajattelutaidot – kuuntelu- ja havainnointitaidot – empatia – joustavuus ja sopeutumiskyky – kielelliset, viestinnälliset ja monikielisyystaidot – yhteistyötaidot – konfliktinratkaisutaidot	Tieto ja kriittinen ymmärrys – tieto ja kriittinen itseymmärrys – tieto ja kriittinen ymmärrys kielestä ja viestinnästä – tieto ja kriittinen ymmärrys maailmasta: politiikka, laki, ihmisoikeudet, kulttuuri, kulttuurit, uskonnot, historia, joukkoviestimet, taloudet, ympäristö, kestävyys

Asiakirjan viimeisessä osassa 7 kirjataan kaksi malliin liittyvää toivetta: että se osoittautuisi hyödylliseksi kasvatukseen liittyvän päätöksenteon ja suunnittelun kannalta ja että se auttaisi voimaannuttamaan nuoria ja tekemään heistä itsenäisiä yhteiskunnallisia toimijoita, jotka pystyvät valitsemaan elämänsä päämäärät ja pyrkimään niitä kohti demokraattisten instituutioiden ja ihmisoikeuksien kunnioittamisen tarjoamissa puitteissa.

Yhteenvetoluettelo osaamistekijöistä, joiden avulla yksilö voi tosiasiallisesti ja asianmukaisesti olla osallisena demokratiakulttuurissa

ARVOT

Ihmisarvon ja ihmisoikeuksien arvostaminen

Tämä arvo perustuu yleiseen vakaumukseen siitä, että jokainen ihminen on samanarvoinen, hänellä on sama arvokkuus, hän ansaitsee saman kunnioituksen ja samat ihmisoikeudet ja perusoikeudet, ja häntä tulee kohdella tämän mukaisesti.

Kulttuurisen moninaisuuden arvostaminen

Tämä arvo perustuu yleiseen vakaumukseen siitä, että muihin kulttuuritaustoihin, kulttuurin erilaisuuteen ja monimuotoisuuteen sekä näkökulmien, näkemysten ja käytäntöjen moninaisuuteen pitäisi suhtautua myönteisesti, kunnioittaen ja niitä vaalien.

Demokratian, oikeusjärjestyksen, oikeudenmukaisuuden, yhdenvertaisuuden ja oikeusvaltion arvostaminen

Nämä arvot perustuvat yleiseen vakaumukseen siitä, että yhteiskuntien toiminnan ja hallinnon pitää perustua demokraattisiin prosesseihin, jotka kunnioittavat oikeusjärjestyksen, oikeudenmukaisuuden, yhdenvertaisuuden ja oikeusvaltion periaatteita.

ASENTEET

Kulttuurista toiseutta ja muunlaisia uskomuksia, maailmankatsomuksia ja käytäntöjä koskeva avoimuus

Avoimuus on asenne, joka kohdistuu eri kulttuuriryhmiin kuuluvina pidettyihin ihmisiin tai uskomuksiin, maailmankäsityksiin ja käytäntöihin, jotka poikkeavat omistamme. Siihen kuuluu toisia ihmisiä koskeva herkkyys ja uteliaisuus sekä halu olla tekemisissä muiden ihmisten ja muunlaisten maailmannäkemyksen kanssa.

Kunnioitus

Kunnioitukseen kuuluu myönteinen suhtautuminen ja arvostus toista ihmistä tai asiaa kohtaan, ja se perustuu ajatukseen, että heillä tai niillä on oma luontainen merkityksensä ja arvonsa. Toisenlaiseen kulttuuritaustaan kuuluvina pidettyjen tai omasta poikkeavaa uskoa, mielipiteitä tai tapoja tunnustavien ihmisten kunnioittaminen on keskeisen tärkeää kulttuurienvälisen vuoropuhelun ja demokratiakulttuurin kannalta.

Kansalaisasenne

Kansalaisasenne kohdistuu omaa perhe- tai ystäväpiiriä laajempaan yhteisöön tai yhteiskunnalliseen ryhmään, johon ihminen kokee kuuluvansa. Siihen kuuluu tunne ao. yhteisöön kuulumisesta sekä tietoisuus muista siihen kuuluvista ihmisistä ja omien tekojen vaikutuksesta heihin, solidaarisuus yhteisön muita jäseniä kohtaan ja tähän yhteisöön kohdistuva kansalaisvastuun tunne.

Vastuu

Vastuu on asenne, joka kohdistuu omiin toimiin. Siihen kuuluu omia tekoja koskeva pohdiskelu, moraalisesti asianmukaiseen toimintatapaan liittyvien aikomusten määrittäminen, näiden toimien tunnontarkka toteuttaminen sekä vastuun tunteminen toiminnan tuloksista.

Minäpystyvyys

Minäpystyvyys on itseä koskeva asenne. Se merkitsee myönteistä uskoa omaan kykyyn toteuttaa ne toimet, jotka ovat tarpeen tiettyjen päämäärien saavuttamiseksi, sekä luottamusta siihen, että pystyy ymmärtämään asioita, valitsemaan oikeat tavat tehtävien suorittamiseksi, esteiden voittamiseksi ja maailman muuttamiseksi.

Epävarmuuden sietokyky

Epävarmuuden sietokyky on asenne, joka koskee epävarmoja ja monenlaisia ristiriitaisia tulkintoja aiheuttavia tilanteita. Siihen kuuluu tällaisten tilanteiden myönteinen arviointi ja rakentava suhtautuminen niihin.

TAIDOT

Itsenäiset oppimistaidot

Itsenäiset oppimistaidot ovat niitä, joita tarvitaan oman oppimisen tavoitteluun, järjestämiseen ja arviointiin omien tarpeiden mukaisesti ja itseohjautuvasti ilman muiden kehotusta.

Analyttiset ja kriittiset ajattelutaidot

Analyttisiä ja kriittisiä ajattelutaitoja tarvitaan kaikenlaisten aineistojen (esim. tekstien, väittämien, tulkintojen, ongelmien, tapahtumien, kokemusten jne.) järjestelmällisessä ja loogisessa analysoinnissa, punnitsemisessä ja arvioinnissa.

Kuuntelu- ja havainnointitaidot

Kuuntelu- ja havainnointitaitoja tarvitaan sen huomaamisessa ja ymmärtämisessä, mitä sanotaan ja miten asia sanotaan sekä muiden sanattoman käytöksen huomaamisessa ja ymmärtämisessä.

Empatia

Empatia on joukko taitoja, joita tarvitaan muiden ihmisten ajatusten, uskomusten ja tunteiden ymmärtämiseen ja niihin samaistumiseen sekä maailman näkemiseen toisten ihmisten näkökulmasta.

Joustavuus ja sopeutumiskyky

Joustavuus ja sopeutumiskyky ovat taitoja, joita tarvitaan omien ajatusten, tunteiden ja käyttäytymisen sopeuttamiseen ja säätelyyn siten, että ihminen pystyy reagoimaan tehokkaasti ja asianmukaisesti uusiin asiayhteyksiin ja tilanteisiin.

Kielelliset, viestinnälliset ja monikielisyystaidot

Kielellisiä, viestinnällisiä ja monikielisyystaitoja tarvitaan tehokkaassa ja asianmukaisessa kommunikaatiossa joko samaa tai toista kieltä puhuvien ihmisten kanssa sekä toimittaessa välittäjänä eri kieltä puhuvien ihmisten välillä.

Yhteistyötaidot

Yhteistyötaitoja tarvitaan siihen, että voi menestyksellä osallistua muiden kanssa yhteisiin toimiin, tehtäviin ja hankkeisiin ja rohkaista muita tekemään yhteistyötä koko ryhmän tavoitteiden saavuttamiseksi.

Konfliktinratkaisutaidot

Konfliktinratkaisutaitoja tarvitaan ristiriitojen rauhanomaiseen käsittelyyn, hallintaan ja ratkaisuun ohjaamalla kiistan osapuolet mahdollisimman hyvään ja kaikkien osapuolten hyväksyttävissä olevaan ratkaisuun.

TIETO JA KRIITTINEN YMMÄRRYS

Tieto ja kriittinen itseymmärrys

Tämä kattaa tiedon ja kriittisen ymmärryksen omista ajatuksista, uskomuksista, tunteista ja motivaatioista sekä omasta kulttuuritaustasta ja maailmankuvasta.

Tieto ja kriittinen ymmärrys kielestä ja viestinnästä

Tämä pitää sisällään tiedot ja kriittisen ymmärryksen sosiaalisesti soveliaista puheviestinnän ja sanattoman viestinnän tavoista asianomaisen omassa tai hänen puhumassaan tai puhumisissaan kielessä tai kielissä, eri kommunikaatiotyylien vaikutuksesta muihin ihmisiin sekä siitä, miten jokainen kieli ilmaisee kulttuurisesti yhteisiä merkityksiä omalla ainutlaatuisella tavallaan.

Tieto ja kriittinen ymmärrys maailmasta

Tämä sisältää laajan ja monimutkaisen tietämyksen ja kriittisen ymmärryksen monilta alueilta, kuten politiikka, laki, ihmisoikeudet, kulttuuri, kulttuurit, katsomukset, historia, joukkoviestimet, taloudet, ympäristö ja kestävyys.

OPETTAJAN OPAS VÄKIVALTAISEN ÄÄRILIIKEHDINNÄN TORJUNTAAN

Sisällysluettelo

ESIPUHE	56
KIITOKSET	57
1. JOHDANTO	58
2. VÄKIVALTAISEN ÄÄRILIIKEHDINNÄN MÄÄRITTELYÄ	59
2.1 Väkivaltainen ääriliikehdintä ja radikalisoituminen	59
2.2 Väkivaltainen ääriliikehdintä ja koulutus	60
2.3 Paikalliset ääriliikehdinnän ilmentymät	61
2.4 Yhteisön, perheen ja tiedotusvälineiden rooli	62
3. OPETUSKESKUSTELUJEN HALLINTA	64
3.1 Tavoitteet	64
3.2 Valmistautuminen	64
3.3 Keskustelu	65
3.4 Aiheita, joiden kautta väkivaltaista ääriliikehdintää voidaan käsitellä	68
3.5 Jälkipuinti ja jatkotehtävät	69
4. TÄRKEIMMÄT VIESTIT	71
4.1 Yhteenkuuluvuus	71
4.2 Moninaisuuden kunnioittaminen	71
4.3 Ihmisoikeudet	72
4.4 Opitaan elämään yhdessä	72
4.5 Nuorten osallistumismahdollisuudet	73
LIITE	74
LÄHTEET	77

ESIPUHE

Tämä on Unescon ensimmäinen *opettajan opas väkivaltaisen ääriliikeshdinnan torjuntaan* koulutuksen keinoin. Opas on laadittu vastauksena Unescon jäsenvaltioiden tarpeisiin, jotka tuotiin esiin Unescon hallintoneuvoston lokakuussa 2015 tekemässä käänteentekevässä päätöksessä 197 EX/46¹. Päätöksessä kehoitetaan järjestöä lisäämään valmiuksiaan tarjota tukea jäsenvaltioille, jotka pyrkivät kehittämään koulutusjärjestelmiensä toimia väkivaltaisen ääriliikeshdinnan torjumiseksi, mukaan lukien ihmisoikeuksiin perustuvien globaalikasvatuksen (Global Citizenship Education, GCED) ohjelmien kautta, ottaen huomioon kansalliset erityistilanteet.

Tämä opas on myös Unescon ensimmäinen askel väkivaltaisen ääriliikeshdinnan ehkäisemistä koskevan YK:n pääsihteerin toimintasuunnitelman² täytäntöönpanemiseksi, sillä toimintasuunnitelma koskee myös koulutusalaä.

Oppaan lisäksi Unesco kehittää parhaillaan teknistä neuvontaa koulutusministeriöiden päättäjille. Neuvonnan tavoitteena on tarjota jäsenvaltioille resursseja, joiden avulla ne voivat rakentaa ja vahvistaa kansallisia valmiuksia puuttua väkivaltaista ääriliikeshdintää synnyttäviin tekijöihin käyttäen kokonaisvaltaisia ja käytännöllisiä koko koulutusalan kattavia ratkaisuja.

Jotta opettajan opasta voitaisiin hyödyntää maantieteellisistä ja sosiokulttuurisista olosuhteista riippumatta, sen valmisteluvaiheessa järjestettiin laaja kuuleminen, johon osallistui asiantuntijoita ja opettajia eri maantieteellisiltä alueilta, ja se testautettiin kentällä toimivilla koulutusalan sidosryhmillä valituissa maissa.

Opasta voidaan hyödyntää sellaisenaan tai sitä voidaan käyttää lähtökohtana, jota sovelletaan, muokataan ja käännetään oppijoiden erityistarpeiden mukaisesti.

1 Päätös 46, hyväksytty Unescon hallintoneuvoston 197. istunnossa (197 EX/päätös 46), <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002351/235180e.pdf>

2 Plan of Action to Prevent Violent Extremism. YK:n pääsihteerin raportti (A/70/674) http://www.un.org/en/sc/ctc/docs/2015/SCR%202178_2014_EN.pdf

KIITOKSET

Väkivaltaisen ääriliikeddinnän torjuntaa koskevan opettajan oppaan laatimista on valvonut Soo-Hyang Choi, Unescon päämajassa osallisuutta, rauhaa ja kestäväää kehitystä käsittelevän osaston johtaja, ja sitä ovat koordinoineet osaston puolesta Chris Castle, Karel Fracapane, Alexander Leicht, Alice Mauske, Joyce Poan, Lydia Ruprecht ja Cristina Stanca-Mustea. Helen Bond, Howard Universityn kasvatustieteen apulaisprofessori, Washington DC, Yhdysvallat, osallistui oppaan kirjoittamiseen ja laati sen ensimmäisen luonnoksen. Kirjallisia huomioita toimittivat seuraavat vertaisarvioijat: Lynn Davies, kansainvälisen kasvatustieteen emeritusprofessori, University of Birmingham, Iso-Britannia; Felisa Tibbitts, lehtori, Columbia Universityn opettajankoulutuslaitos, New York, Yhdysvallat; Sara Zeiger, vanhempi tutkija, Hedayah Center, Arabiemiirikunnat; Feriha Peracha, johtaja, Sabaoon Centre, Pakistan; ja Steven Lenos radikalisoitumisen torjunnan EU-verkostosta. Lisäksi huomioitaan ovat ystävällisesti esittäneet Unescon edustajat eri puolilta maailmaa: Justine Sass (Unescon Bangkokin toimisto), Jorge Sequeira ja Elspeth McOmish (Unescon Santiagon toimisto), Hegazi Idris ja Maysoun Chehab (Unescon Beirutin toimisto) ja Florence Migeon (Unescon päämaja). Unesco haluaa kiittää hyödyllisestä palautteesta kaikkia opettajia ja oppilaita, jotka ovat osallistuneet kenttätestausvaiheeseen, erityisesti Columbia Universityn opettajankoulutuslaitosta (New York, Yhdysvallat) sekä ASPnet-verkoston koordinaattoreita Kazakstanissa ja Jordaniassa.

Unesco haluaa esittää kiitoksensa Yhdysvaltain hallitukselle sen avokätisestä taloudellisesta tuesta tälle julkaisulle.

Kiitos myös Aurelia Mazoyerille, joka teki julkaisun ulkoasun ja taiton, ja Martin Wickendelle, joka tarjosi tukea julkaisun painamiseen.

1. JOHDANTO

Väkivaltainen ääriliikehdintä ja sen taustalla piilevät radikalisoitumisen voimat ovat yksi nykyajan laajimmalle levinneistä haasteista. Väkivaltainen ääriliikehdintä ei rajoitu tiettyyn ikään, sukupuoleen, ryhmään tai yhteisöön, mutta nuoret ovat erityisen alttiita väkivaltaisten ääri-liikkeiden ja terroristijärjestöjen viesteille.

Tällaisten uhkien edessä nuoret tarvitsevat asianmukaisia ja oikea-aikaisia oppimistilaisuuksia kehittääkseen tietoja, taitoja ja asenteita, jotka auttavat heitä vastustamaan ääri-liikkeiden propagandaa.

Näiden osaamistekijöiden kehittymistä voivat tukea itseensä luottavat, hyvin valmistautuneet ja arvostetut opettajat, jotka ovat tiiviissä yhteydessä nuoriin.

Tämä opas on laadittu tukemaan perusasteen ja toisen asteen opettajia tässä tehtävässä. Oppaan toivotaan tukevan sekä muodollisissa että epämuodollisissa opetusympäristöissä toimivien opettajien työtä.

Tarkemmin sanoen oppaan tavoitteena on

- tarjota käytännön neuvoja siihen, milloin ja miten väkivaltaisesta ääriliikehdinnästä ja radikalisoitumisesta voidaan keskustella oppijoiden kanssa,
- auttaa opettajia luomaan oppimisilmapiiri, joka on osallistava ja edistää kunnioittavaa vuoropuhelua, avointa keskustelua ja kriittistä ajattelua.

2. VÄKIVALTAISEN ÄÄRILIIKEHDINNÄN MÄÄRITTELYÄ

2.1 Väkivaltainen ääriliikehdintä ja radikalisoituminen

Käsite ”väkivaltainen ääriliikehdintä” viittaa sellaisten henkilöiden käsityksiin ja toimintaan, jotka tukevat tai käyttävät ideologisesti motivoitua väkivaltaa radikaalien ideologisten, uskonnollisten tai poliittisten näkemysten toteuttamiseksi³.

Väkivaltaiseen ääriliikehdintään liittyvät näkemykset voivat koskea monia eri aiheita, kuten politiikkaa, uskontoa ja sukupuolten välisiä suhteita. Mikään yhteiskunta, uskonnollinen yhteisö tai maailmankatsomus ei ole immuuni väkivaltaiselle ääriliikehdinnälle⁴.

Väkivaltaiseen ääriliikehdintään kuuluu poikkeavien näkemysten kieltäminen, omien näkemysten pitäminen ainoina oikeina, erilaisuuden mahdollisuuden kieltäminen ja omien näkemysten ajaminen tarvittaessa väkivaltaa käyttäen.⁵

Vaikka ”radikalisoituminen” on joidenkin mukaan kiistanalainen käsite, sitä käytetään nykyään tarkoittamaan prosessia, jonka kuluessa yksilö tai ryhmä alkaa pitää väkivaltaa perusteltuna ja toivottavana toimintatapana.

Radikaalia ajattelua, jossa ei suvaita väkivallan käyttöä omien poliittisten tavoitteiden ajamiseksi, voidaan pitää normaalina ja hyväksyttävänä ja sitä voivat ajaa laillisesti toimivat ryhmät.

Radikalisoitumisella ei ole tiettyä henkilöprofiilia tai tietä ja se voi kehittyä äkillisesti tai vähitellen.⁶ Koulutustaso ei ole luotettava tapa ennustaa henkilön alttiutta radikalisoitumiselle. On kuitenkin havaittu joitain sosioekonomisia, psykologisia ja institutionaalisia tekijöitä⁷, jotka voivat johtaa väkivaltaiseen ääriliikehdintään. Asiantuntijat jakavat nämä tekijät kahteen pääryhmään:

”**Työntekijät**” ajavat yksilöitä kohti väkivaltaista ääriliikehdintää. Niitä ovat esimerkiksi syrjäytyminen, eriarvoisuus, syrjintä, vaino tai kokemus vainotuksi tulemisesta, riittämättömät mahdollisuudet saada laadukasta ja sopivaa koulutusta, oikeuksien ja kansalaisvapauksien kieltäminen sekä muut ympäristöön, historiaan ja sosioekonomisiin epäkohtiin liittyvät tekijät.

”**Vetotekijät**” lisäävät väkivaltaisen ääriliikehdinnän vetovoimaa. Niitä ovat esimerkiksi hyvin järjestäytyneet väkivaltaiset ääriliikkeet, jotka esittävät asiansa vakuuttavasti ja tarjoavat tehokkaiden ohjelmien avulla jäsenilleen palveluita, tuloja ja/tai työtä. Ryhmät voivat houkuttaa uusia jäseniä myös tarjoamalla helpotuksia epäkohtiin sekä lupaamalla seikkailuja ja vapautta. Lisäksi ryhmät väittävät tarjoavansa hengellistä turvaa, yhteenkuuluvuuden tunnetta ja kannustavan sosiaalisen verkoston.

3 www.livingsafetogether.gov.au ja www.dhs.gov/topic/countering-violent-extremism

4 Seuraavalla sivustolla annetaan esimerkkejä väkivaltaisesta ääriliikehdinnästä: www.livingsafetogether.gov.au

5 Davies, L. 2008. *Educating Against Extremism*, Stoke on Trent ja Sterling. Trentham Books. <https://www.oise.utoronto.ca/cld/UserFiles/File/DAVIESeducationagainstextremism.pdf>

6 Davies, L. 2008. *Educating Against Extremism: Towards a Critical Politicisation of Young People*. *International Review of Education*, 55 (2/3), s. 183–203. doi:10.1007/s11159-008-9126-8

7 USAID, *Summary of Factors Affecting Violent Extremism*. http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PBAAA929.pdf; Zeiger, S. and Aly, A. 2015. *Countering violent extremism: developing an evidence-base for policy and practice*. Curtin University, Hedayah.

Väkivaltaisten ääriliikkeiden syntyemiselle tarjoavat suotuisan maaperän taustatekijät, kuten epävakaa valtiorakenne, oikeusvaltioperiaatteen puuttuminen, korruptio ja rikollisuus.

Esimerkkejä väkivaltaisista ääriliikkeistä

Uusnatsit, Ku Klux Klan, ekoterrorismi, Irakin ja Levantin islamilainen valtio (Isis), Boko Haram.

Ensimmäiset merkit

Seuraavat käyttäytymisen muutokset voivat olla merkkejä radikalisoitumisesta. Jos useita niistä havaitaan, asiasta on ilmoitettava perheelle ja lähipiirille.

- Äkillinen suhteiden katkaiseminen perheeseen ja pitkäaikaisiin ystäviin
- Äkillinen koulun lopettaminen ja konfliktit koulun kanssa
- Ruokaa, pukeutumista, kielenkäyttöä ja rahankäyttöä koskevat äkilliset käyttäytymisen muutokset
- Muutokset suhtautumisessa ja käyttäytymisessä toisten ihmisten suhteen: epäsosiaaliset kommentit, auktoriteettien halveksunta, kieltäytyminen sosiaalisesta kanssakäynnistä, merkit vetäytymisestä ja eristäytymisestä.
- Radikaaleja ja äärimmäisiä näkemyksiä tukevien internetsivustojen ja sosiaalisen median verkostojen säännöllinen käyttö
- Viittaukset apokalyptisiin ja salaliittoteorioihin

Lähde: <http://www.stop-djihadisme.gouv.fr/>

2.2 Väkivaltainen ääriliikehdintä ja koulutus

Koulutuksen rooli väkivaltaisen ääriliikehdinnän torjunnassa ja nuorten radikalisoitumisen vähentämisessä on saanut kansainvälisen hyväksynnän vasta hiljattain.

Tärkeä askel hyväksymisen suuntaan oli YK:n pääsihteerin joulukuussa 2015 julkistama toimintasuunnitelma väkivaltaisen ääriliikehdinnän torjumiseksi⁸, jossa tunnustetaan laadukkaana koulutuksen merkitys väkivaltaista ääriliikehdintää lisäävien tekijöiden torjunnassa.

Myös YK:n turvallisuusneuvosto painotti tätä asiaa päätöslauselmissa 2178⁹ ja 2250, joissa korostetaan erityisesti tarvetta laadukkaalle rauhankasvatukselle, joka antaa nuorille valmiudet osallistua kansalaisyhteiskuntaan ja osallistaviin poliittisiin prosesseihin rakentavalla tavalla, ja kehoitettiin kaikkia asianomaisia toimijoita pohtimaan mekanismeja, jotka edistävät rauhan kulttuuria, suvaitsevaisuutta sekä kulttuurien- ja uskontojenvälistä vuoropuhelua, joihin nuoret voisivat osallistua ja jotka vähentäisivät nuorten ajautumista väkivallantekoihin, terrorismiin, muukalaisvihaan ja erityyppiseen syrjintään.¹⁰

8 Plan of Action to Prevent Violent Extremism. Report of the Secretary-General (A/70/674) http://www.un.org/en/sc/ctc/docs/2015/SCR%202178_2014_EN.pdf

9 Yhdistyneiden kansakuntien turvallisuusneuvoston päätöslauselma 2178, hyväksytty syyskuussa 2014, http://www.un.org/en/sc/ctc/docs/2015/SCR%202178_2014_EN.pdf

10 Yhdistyneiden kansakuntien turvallisuusneuvoston päätöslauselma 2250, hyväksytty joulukuussa 2015, <http://un.org/wp-content/uploads/SCR-2250.pdf>

Unescon hallintoneuvosto hyväksyi lokakuussa 2015 päätöksen¹¹, joka vahvistaa yksiselitteisesti koulutuksen tärkeän aseman terrorismin ja väkivaltaisen ääriliikkeen sekä rasismien ja uskonnollisen suvaitsemattomuuden, kansanmurhien, sotarikosten ja ihmisyyttä vastaan tehtyjen rikosten torjunnassa kansainvälisesti. Koulutus, joka voidaan saada yhtä hyvin koulun, kerhon, yhdistyksen tai kodin välityksellä, on tunnustettu tärkeäksi osaksi yhteiskunnan pyrkimyksissä torjua väkivaltaisen ääriliikkeen leviämistä.

Edellä mainituissa asiakirjoissa korostetaan, että koulutuksen avulla

- nuoret voivat kehittää viestintä- ja ihmissuhdetaitoja, joita he tarvitsevat käydäkseen vuoropuhelua, käsitelläkseen ristiriitoja ja oppiakseen rauhanomaisia lähestymistapoja muutokseen,
- oppijat voivat kehittää kriittistä ajattelukykyään, minkä ansiosta he voivat tutkia väitteitä, tarkistaa huhuja ja asettaa ääriliikkeiden käsitysten oikeutuksen ja vetovoiman kyseenalaiseksi,
- oppijat voivat kehittää vastustuskykyä ääriliikkeiden kertomuksille ja omaksua sosiaalisia ja emotionaalisia taitoja, joiden ansiosta he voivat voittaa epävarmuutensa ja osallistua yhteiskuntaan rakentavalla tavalla turvautumatta väkivaltaan,
- voidaan kasvattaa asioista perillä olevia kansalaisia, jotka kykenevät osallistumaan rakentavalla tavalla rauhanomaiseen yhteistoimintaan.
- Unesco pyrkii tähän tavoitteeseen erityisesti globaalikasvatuksella,
- jossa pyritään vaalimaan koko ihmiskunnan yhteenkuuluvuuden tunnetta
- sekä aitoa kunnioitusta kaikkia ihmisiä kohtaan.

Mitä on maailmankansalaisuus?

Maailmankansalaisuus tarkoittaa tunnetta kuulumisesta maailmanlaajuiseen yhteisöön ja yhteiseen ihmiskuntaan, jonka jäsenet kokevat yhteenkuuluvuutta, jakavat kollektiivisen identiteetin ja tuntevat yhteistä vastuuta maailmanlaajuisella tasolla.

Maailmankansalaisuutta edistävä globaalikasvatus on nouseva koulutuksen lähestymistapa, jossa keskitytään kehittämään oppijoiden tietoja, taitoja, arvoja ja asenteita siten, että he voivat osallistua aktiivisesti yhteiskuntiansa rauhanomaiseen ja kestäväan kehittämiseen. Globaalikasvatuksessa tarkoituksena on juurruttaa oppijoiden mieliin kunnioitus ihmisoi-keuksia, yhteiskunnallista oikeudenmukaisuutta, tasa-arvoa ja ekologista kestävyttä kohtaan; nämä ovat perusarvoja, jotka suojelevat rauhaa väkivaltaista ääriliikettä vastaan.¹²

2.3 Paikalliset ääriliikkeen ilmentymät

Koska monet oppijat eivät välttämättä koe kansainvälisiä tapahtumia itselleen merkitykselliseksi tai eivät omaa riittävästi oikeaa tietoa kansainvälisistä tapahtumista, väkivaltaista ääri-
liikettä voi olla hyödyllistä käsitellä sen paikallisten ilmentymien kautta kansainvälisten tapahtumien lisäksi tai niiden sijaan.

11 Päätös 46, hyväksytty Unescon hallintoneuvoston 197. istunnossa (197 EX/päätös 46) <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002351/235180e.pdf>

12 Global Citizenship Education - Topics and Learning Objectives, UNESCO, 2015, <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002329/232993e.pdf> ja Global Citizenship Education - Preparing learners for the challenges of the twenty-first century, UNESCO, 2014, <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002277/227729e.pdf>

Väkivaltaisen ääriliikeshinnän paikallisten ilmentymien käsitteleminen...

- auttaa oppijoita ymmärtämään paikallisten ja globaalien haasteiden välisiä yhteyksiä,
- auttaa oppijoita ymmärtämään väkivaltaisen ääriliikeshinnän todellisia riskejä ja seurauksia,
- osoittaa nuorille, että he voivat vaikuttaa tekemällä oikeita valintoja lähiympäristössään.
- Paikallisista kiistanalaisista aiheista keskustelemiselle on kuitenkin **joitain tärkeitä edellytyksiä**:
- Väkivaltaisen ääriliikeshinnän aihe on liitettävä paikallisen opetussuunnitelman sisältöön.
- Paikallisen ympäristön sosiaalinen, kulttuurinen, etninen ja uskonnollinen moninaisuus on tunnettava.
- Keskusteluihin on sisällytettävä vähemmistöryhmien näkökulmia tai on vähintäänkin huolehdittava, että vähemmistöjen näkemykset ovat edustettuina, jotta nuoret saavat aiheista tasapuolisen kuvan.
- Opettajan on kerrottava oppijoille hyvin selvästi, mikä hänen roolinsa keskustelussa on (esim. objektiivinen ääni, "paholaisen asianajaja" tai puolueeton puheenjohtaja).
- Keskustelu on ajoitettava oikein, sillä kiistanalaisista aiheista ei pidä keskustella sattumanvaraisena ajankohtana.

Joissain tapauksissa paikallisista ääriliikeshinnän ilmentymistä keskusteleminen voi olla liian vaikeaa ja arkaluonteista. Tällöin väkivaltaista ääriliikeshintää voi olla rakentavampaa käsitellä sellaisen esimerkin kautta, joka on kaukana paikallisten oppijoiden kokemista haasteista.

Esimerkki

Unesco ja Yhdysvalloissa sijaitseva holokaustimuseo (United States Holocaust Memorial Museum) kehittivät vuonna 2015 uuden koulutusalan ohjelman nimeltä *Conference for International Holocaust Education*. Ohjelma auttaa koulutusalan toimijoita ympäri maailmaa kehittämään uusia opetusmenetelmiä käyttäen holokaustia koskevaa opetusta peilinä, jonka kautta voidaan käsitellä paikallisia kansanmurhaan ja ihmisyyttä vastaan tehtyihin rikoksiin liittyviä traumaattisia kokemuksia. Tämä lähestymistapa on osoittautunut erittäin tehokkaaksi yhteisöissä, jotka ovat kokeneet laajoja julmuuksia.

2.4 Yhteisön, perheen ja tiedotusvälineiden rooli

Koulutuksen lisäksi myös perheen, yhteisön ja tiedotusvälineiden pitäisi osallistua toimiin väkivaltaisen ääriliikeshinnän ehkäisemiseksi. Näitä alueita vahvistavien tuki- ja hoitoverkoston rakentaminen lisää myönteisen vaikutuksen todennäköisyyttä ja kehittää yhteisön hyvinvointia ilman keskittymistä pelkkään valvontaan.

Esimerkkejä monialaisista yhteisöhankkeista:

- **Project Exit** on Norjan hallituksen rahoittama hanke, jolla oli kolme päätavoitetta: luoda paikallisia verkostoja tukemaan rasistisiin tai väkivaltaisiin ryhmiin kuuluvien lasten vanhempia, auttaa nuoria irtautumaan näistä ryhmistä sekä kehittää ja levittää menetelmiin liittyvää tietoa ammattilaisille, jotka työskentelevät väkivaltaisiin ryhmiin kuuluvien nuorten parissa. Hankkeeseen sisältyi vanhempien, lastensuojeluviranomaisten, poliisin, opettajien ja paikallisten nuorisotyöntekijöiden yhteistyötä.
<https://www.counterextrBmism.org/resources/details/id/665/project-exit-leaving-violent-groups>

- **Women Without Borders** on itävaltalainen kansalaisjärjestö, joka auttaa äitejä ja perheitä eri maissa tunnistamaan radikalisoitumisen varhaisia merkkejä ja puuttumaan tekijöihin, joiden vaikutuksesta nuoret voivat ajautua väkivaltaiseen ääriliikkeeseen.
www.women-without-borders.org
- **Connect Justice** on Iso-Britanniassa toimiva riippumaton yhteiskunnallinen yritys, joka luo yhteisöpohjaisia ratkaisuja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden edistämiseksi. Toiminnan painopisteenä on rakentaa luottamusta ja yhteistyötä yhteisöjen, kansalaisyhteiskunnan, valtion viranomaisten ja yksityisen sektorin välille ääriliikehdintää ja hyväksikäyttöä koskevilla asioilla.
<http://www.connectjustice.org>

3. OPETUSKESKUSTELUJEN HALLINTA

3.1 Tavoitteet

Väkivaltaista ääriliikettä koskevassa keskustelussa tulisi pyrkiä vahvistamaan mahdollisimman paljon kaikkia niitä taitoja, joiden avulla oppijat voivat osallistua yleisemmin yhteiskunnalliseen elämään asioihin perehtyneinä maailmankansalaisina.

Tämä edellyttää, että oppimistavoitteet kattavat seuraavat kolme oppimisaluetta: kognitiivisen, sosioemotionaalisen ja behavioraalisen alueen.

ESIMERKKEJÄ OPPIMISTAVOITTEISTA OPPIMISALUEITTAIN		
OPPIMISALUEET	KESKUSTELUN OPPIMISTAVOITTEET Oppijoiden pitäisi	OPPIJAN TAIPUMUKSET tai piirteet ja vahvuudet, joita keskustelulla halutaan vahvistaa
KOGNITIIVINEN	- Kehittää kriittisen ajattelun ja analyysin taitoja- Omaksua tietoa ja ymmärrystä paikallisista, kansallisista ja globaaleista ongelmista sekä eri maiden ja niiden väestöjen välisistä sidoksista ja keskinäisestä riippuvaisuudesta	- Tunnistaa manipuloinnin tapoja- On tietoinen stereotyyppioista, ennakkoluuloista ja ennakkokäsityksistä sekä niiden vaikutuksesta- Osaa erottaa tosiasiat mielipiteistä ja kyseenalaistaa niiden lähteet- Tuntee väkivaltaisen ääriliikkeen ja muiden globaalien ongelmien eri puolet- Ymmärtää näiden ongelmien olevan monimutkaisia
SOSIO-EMOTIONAALINEN	- Kokea yhteenkuuluvuutta koko ihmiskunnan kanssa sekä kokea jakavansa samat ihmisoikeuksiin perustuvat arvot ja velvollisuudet- Kehittää myötätunnon, yhteenkuuluvuuden sekä erilaisuuden ja moninaisuuden kunnioituksen asenteita- Kehittää kulttuurien välisen toiminnan taitoja	- Jakaa ihmisoikeuksiin perustuvat perusarvot- Kunnioittaa moninaisuutta- Kykenee tunnistamaan toisen ihmisen ilmaisemia tunteita- On kiinnostunut ymmärtämään erilaisia ihmisiä, elämäntapoja ja kulttuureita- Kykenee olemaan tehokkaassa ja asianmukaisessa vuorovaikutuksessa kielellisesti ja kulttuurisesti erilaisten ihmisten kanssa¹³
BEHAVIORAALINEN	- Toimia keskustelun aikana tehokkaasti ja vastuullisesti- Ilmaista itseään varmasti ja puuttua konflikteihin myönteisellä tavalla- Kehittää motivaatiota ja halukkuutta ryhtyä tarvittaviin toimiin	- Kykenee kuuntelemaan erilaisia näkemyksiä kunnioittavasti, ilmaisemaan omia mielipiteitään ja arvioimaan molempia- Ilmaisee haluavansa toimia vastuullisesti

3.2 Valmistautuminen

Miksi valmistautua?

- Etukäteen valmistautuminen tekee kiistanalaisten aiheiden käsittelemisestä vähemmän pelottavaa, kun tilaisuus keskusteluun avautuu.
- Valmistautumisessa on tärkeää laatia keskustelulle perustelu, josta pedagoginen tarkoitus käy selkeästi ilmi.

13 Intercultural Competences - Conceptual and Operational Framework,

Miten valmistautua?

- Keskustelun oppimistavoitteet, aihe tai lähtökohta, keskustelun lähestymistapa ja oppijoille välitettävät sisällön pääviestit olisi määritettävä hyvissä ajoin.
- On hyvä pyytää keskustelulle tarvittavat luvat, sillä koulun rehtori ja hallintohenkilöstö voivat tukea kiistanalaisten aiheiden käsittelyä ratkaisevalla tavalla. Tapauksesta riippuen voi olla tarpeen kysyä oppilaiden mielipidettä tai jopa heidän hyväksyntänsä keskustelun järjestämiselle.
- Ennen keskustelua voi olla myös hyvä tutustua aihetta koskeviin materiaaleihin, jotta väärinkäsitykset tai myytit voidaan murtaa faktojen avulla

Vinkkejä

- Ennakoi keskustelun haasteet ja mahdollisuudet.
- Voi olla hyvä keskustella muiden kouluun tai paikallisyhteisöön kuuluvien aikuisten, kuten vanhempien tai muiden opettajien, kanssa siitä, miten väkivaltaista ääriliikehdintää voi käsitellä.
- Älä ryhdy keskusteluun, jos et koe olevasi emotionaalisesti ja ammatillisesti valmis.
- Visualisoi joku oppilaistasi ja kuvittele keskustelu etukäteen.
- Kouluyhteisön koostumuksesta riippuen voi olla hyvä kutsua luokkaan ihmisiä, jotka edustavat tyypillisistä oppilaista ja kouluhenkilökunnasta poikkeavia taustoja.
- Jos keskustelunaihe on erityisen arkaluonteinen, voi olla hyvä kutsua luokkaan opettajan tueksi sovitteluun erikoistunut ammattilainen.

3.3 Keskustelu

Keskustelun ajankohta

Oikean hetken ja lähtökohdan valitseminen väkivaltaista ääriliikehdintää koskevalle keskustelulle vaatii valmistelua ja ennakkointia.

Oppitunnit ja keskustelut voivat olla ennalta suunniteltuja ja kuulua koulupäivän ohjelmaan mutta keskustelu voi syntyä myös hetkellisistä lähtökohdista. Nämä ovat niin sanottuja ”opetukselle otollisia hetkiä”. Ne voivat syntyä, kun niitä vähiten odottaa. Ne ovat suunnittelemattomia tilaisuuksia, joihin on tartuttava selittämällä jokin vaikea käsite tai aloittamalla keskustelu, jossa vaikea käsite liitetään oppijoiden omiin kokemuksiin.

Opetukselle otolliset hetket voivat mennä hukkaan, jos opettaja ei ole valmistautunut sekä henkilökohtaisesti että ammatillisesti hyödyntämään niitä.

Vinkkejä

Yksi opettajan tärkeimmistä taidoista on kyky tunnistaa opetukselle otollisia hetkiä ja kehittää niiden avulla turvallista ja luottavaista ilmapiiriä. Opetukselle otollinen hetki on ihanteellinen

tilaisuus opettaa tärkeitä asioita¹⁴. Opetukselle otollisia hetkiä voi syntyä melkein missä ja milloin tahansa: koulumatkalla, välitunnilla, ruokalassa tai luokahuoneessa.

- Opettajalla ei välttämättä ole aikaa kerrata sääntöjä ja suuntaviivoja, jotka koskevat opetukselle otolliseen hetkeen liittyvää opettajan ja oppilaiden välistä keskustelua. Opetukselle otolliseen hetkeen liittyvä keskustelu seuraa usein tapahtumaa, josta otollinen hetki sai alkunsa. Voit auttaa oppilaita valmistautumaan näihin odottamattomiin inspiraation hetkiin pitämällä luokassa yllä säännöllistä keskustelua ja vuoropuhelua.
- Opetukselle otolliseen hetkeen liittyvässä keskustelussa voidaan keskittyä yhtä hyvin arvoihin tai akateemisiin oppimistaitoihin.
- Ole tarkkaavainen ja kuuntele oppilaita. Kaikki opetukselle otolliset hetket eivät itsestään selvästi esiin.
- Ole luova. Opetukselle otolliseen hetkeen liittyvä keskustelu voi lähteä myös kielteisistä kokemuksista. Jos lapsi nimittelee toista "terroristiksi" tai käyttää muuta halventavaa nimitystä, käytä tilaisuus hyväksesi ja kerro heille nimittelystä, kunnioituksesta ja väkivaltaisesta ääriliikehännästä.
- Opettaja voi käynnistää luokassa opetukselle otolliseen hetkeen liittyvän keskustelun käyttämällä seuraavanlaisia keskustelun aloituksia:
 - a. "Mitä äsken tapahtui? Miksi niin kävi?"
 - b. "Joku teki tänään jotain mukavaa jollekulle toiselle. Kuka osaa arvata, mitä se oli?"
 - c. "Tänään voisimme puhua kunnioituksesta."
 - d. "Miksi luulette, että meidän on tärkeää keskustella siitä, mitä luokassa tänään tapahtui?"
- Päätä opetukselle otolliseen hetkeen liittyvä keskustelu:
 - a. "Mitä me opimme tänään? Miksi meidän oli tärkeää käydä tämä keskustelu?"
 - b. Siirrykää keskustelun jälkeen johonkin hauskaan toimintaan, kuten liikunta- tai draama-tuokioon, joka vahvistaa toverillisuutta ja yhteishenkeä, erityisesti, jos opetukselle otolliseen hetkeen liittyvä keskustelu sai alkunsa kielteisestä kokemuksesta.
 - c. Ole keskustelun jälkeen oppilaiden ja vanhempien käytettävissä, mikäli heille on jäänyt keskustelusta käsittelemättömiä tunteita, kysymyksiä tai kommentteja.

Pelissäännöt

Riippumatta siitä, onko keskustelu etukäteen suunniteltu vai improvisoitu, sen sujuminen turvallisuudessa ja kunnioittavassa oppimisympäristössä edellyttää yhteisiä pelisääntöjä.

Yksi tapa rakentaa yhteisöllisyyttä luokahuoneessa on se, että opettaja ja oppijat laativat yhdessä listan säännöistä, joita keskusteluissa on noudatettava.

Kaikki sääntöehdotukset kirjoitetaan ylös mutta vain ne säännöt, joiden puolesta luokan enemmistö äänestää, hyväksytään. Kertaa pelisäännöt ennen keskustelua ja laita ne näkyville.

Esimerkkejä keskustelun pelisäännöistä

1. Kuuntele tarkasti ja avoimin mielin, älä tuomitse.
2. Pyydä tarkentamaan, kun et ymmärrä jotain.
3. Kritisoi tai kyseenalaista kommentteja, ajatuksia tai kantoja, älä ihmistä, joka esittää niitä.
4. Ota vastaan palautetta tai kritiikkiä ajatuksistasi.

¹⁴ Ballenger, C. 2009. Puzzling moments, teachable moments: Practicing teacher research in urban classrooms. New York, Teachers College Press (Practitioner Inquiry Series, 1. painos.)

5. Osoita suvaitsevaisuutta omista näkemyksistäsi poikkeavia näkemyksiä kohtaan.
6. Käytä kunnioittavaa, ei-loukkaavaa kieltä. Vältä poliittisesti latautuneita tai merkitykseltään väkivaltaisia sanoja.
7. Pohdi toisten esittämiä kantoja, tunteita ja näkökulmia.
8. Puhu omalla vuorollasi, älä keskeytä muita.
9. Ota kaikki mukaan keskusteluun, erityisesti ne, jotka eivät ehkä uskalla tai halua puhua.
10. Pysy asiassa ja pidä kommenttisi lyhyinä.

Kysymysten esittäminen

Keskustelun vetäjänä sinun on näytettävä kysymysten esittämisessä ja vastaamisessa esimerkkiä, jota oppijat voivat noudattaa. Esitä tutkivia ja kriittisiä kysymyksiä, jotka auttavat oppijoita tarkastelemaan vaihtoehtoisia näkökulmia.

Jos näytät esimerkin tällaisesta kysymysten esittämisestä, oppijat alkavat todennäköisesti pikkuhiljaa seurata esimerkkiäsi ilman eri kehotusta.

Esimerkkejä kysymyksistä, joilla voidaan tarkentaa oppilaiden väitteitä

1. Voitko selittää, mitä tarkoitat tuolla, sillä en oikein ymmärtänyt?
2. Voitko antaa tuosta esimerkin?
3. Mikä tuossa väitteessä on tosiasiaa ja mikä mielipidettä?
4. Mistä tiedät, että....? Mihin perustat tuon arviosi?
5. Mitä voisi loogisesti seurata tuosta väitteestä?
6. Miten esimerkkisi suhteutuu siihen, mitä opimme tänään?
7. Mitä eroa on asioilla ... ja ...?
8. Voitko selittää, miksi tämä on mielestäsi tärkeää?
9. Voisiko tähän asiaan ottaa toisen näkökulman?

Kuunteleminen tuomitsematta

Nuoret janoavat tilaisuuksia keskustella sellaisen kuuntelijan kanssa, joka ei tuomitse heidän näkemyksiään. Heidän mielensä pulppuaa ajatuksia; osa niistä on järkeviä, osa ei. He tarvitsevat jonkun, joka kuuntelee heidän ajatuksiaan, ehdottaa toisenlaisia ajattelutapoja ja auttaa näkemään perusteltuja päätöksiä, joissa on huomioitu merkittävät pitkäaikaiset seuraukset.

- Vältä arvostelemasta tai tuomitsemasta oppijoiden näkemyksiä, huolia, tekoja tai aikomuksia keskustelun aikana ("ei noin voi sanoa"; "ei noin voi ajatella").
- Vältä asettumasta asiassa korkeimmaksi auktoriteetiksi. Pysyttele sen sijaan keskustelun vetäjänä ja huolehdi, että keskustelussa pääsevät esiin monenlaiset näkemykset ja väitteet.
- Älä keskeytä oppilaita, kun he selittävät väitteitään. Auta heitä sen sijaan löytämään oikeat sanat ilmaistakseen ajatuksiaan.
- Esitä järkeviä ja kunnioittavia ehdotuksia huomioitavista asioista, myös päätösten moraalisista ja eettisistä seurauksista.
- Älä ylitulkitse kiistanalaisia tai rasistisia kommentteja merkiksi kiinnostuksesta väkivaltaiseen ääriliikehdintään.

Vinkkejä

- **Pysy asiassa** – Huolehdi, että keskustelu pysyy aiheessa ja oppimistavoitteissa. Jos keskustelu eksyy muille alueille, sen laatu kärsii. Keskustelun vetäjän tehtävänä on ohjata keskustelu takaisin oikeaan suuntaan sen lähtiessä harhateille, jotta oppimistavoitteet saavutetaan.
- **Näytä esimerkkiä kunnioittavasta ja kohteliaasta käytöksestä** – Oppijat tarkkailevat käytöstäsi ja mukauttavat käytöstään sen mukaisesti. Jos keskustelun vetäjä puhuu keskustelussa kunnioittavasti ja huolellisesti, oppijat jäljittelevät hänen käytöstään. Noudata keskustelun sääntöjä. Hymyile aina kun se on sopivaa. Vältä keskeyttämästä puhujia ja vaadi, että oppilaat ja oppijat antavat edellisen puhujan puhua loppuun ennen seuraavan aloittamista. Älä syyttele, älä ole avoimesti eri mieltä äläkä nuhtele.
- Ole keskustelun aikana varuillasi aggressiivisen kielellisen tai ei-kielellisen käytöksen varalta.
- Jos havaitset aggressiivisuutta, reagoi siihen sovittujen sääntöjen ja seuraamusten mukaisesti. Jos käytös jatkuu, keskustelua voi olla parempi jatkaa toisen kerran. Aggressiivisuuteen on paras reagoida ennakoivasti. Auta oppijoita visualisoimaan toimiva keskustelu roolileikin ja aktiivisen kuuntelemisen strategioihin liittyvän mallioppimisen avulla.
- **Kannusta ja palkitse rakentavaa osallistumista** vuoropuheluun.
- **Kannusta oppilaita kirjoittamaan tunteistaan ja kokemuksistaan** – joko päiväkirjaan tai kirjeeseen –, jotta he voisivat pohtia keskustelun aiheita syvällisemmin ja kirjata ylös tunteitaan.

Eri näkökulmien huomioiminen

- Keskustelu on ehdottoman tärkeää jäsentää niin, että jokainen saa tilaisuuden puhua ja että kukaan yksittäinen henkilö tai mikään ryhmä tai näkökulma ei hallitse keskustelua. Aktivoimalla oppilaita keskusteluun voit välttää liiallista opettajan puhumista ja varmistaa, että kaikkia kuullaan. Vastaa oppijoiden sinulle esittämiin kysymyksiin tai väitteisiin, mutta heitä pallo sitten nopeasti takaisin yhdelle tai useammalle oppijalle.
- On tärkeää huolehtia, että mikään ryhmä ei jää keskustelun ulkopuolelle ja että kaikki tytöt ja pojat ja vähemmistöryhmät osallistuvat keskusteluun ja tuntevat olonsa turvalliseksi.
- On tärkeää auttaa oppijoita ymmärtämään, että monet maailman ongelmista ovat monimutkaisia ja monitahoisia. Esiin tuleviin kysymyksiin ei välttämättä ole selkeää ”oikeaa tai väärää” vastausta, vaan niihin liittyy monia pulmia, merkityksen eri sävyjä ja monitulkintaisuutta.

3.4 Aiheita, joiden kautta väkivaltaista ääriliikehdintää voidaan käsitellä

Väkivaltaisesta ääriliikehdinnästä voidaan keskustella hedelmällisesti monien oppiaineiden ja aiheiden yhteydessä. Haasteena on rajata oppiaine tai aihe niin, että oppijat voivat tarkastella omia arvojaan ja mielipiteitään sekä hallita tunnereaktioitaan oppien samalla ymmärtämään paremmin ääri-ideologioiden taustalla olevia narratiiveja.

Sopivia oppiaineita ja aiheita voivat olla esimerkiksi seuraavat:

- **Kansalaisuus** – Oppijat pääsevät tarkastelemaan oikeuksia ja velvollisuuksia moninaisissa yhteiskunnissa sekä oikeutta, identiteettiä ja yhteenkuuluvuuden käsitettä. Kansalai-

suuden yhteydessä voidaan myös keskustella ihmisoikeuksien peruseriaatteista, kuten sananvapaudesta, sekä oppia tunnistamaan vihapuhetta ja vastaamaan siihen.

- **Historia** – Erityisesti kansanmurhia ja laajoja julmuuksia, kuten holokaustia, koskevan opetuksen yhteydessä oppilaita voidaan kannustaa pohtimaan vihapropagandan voimaa sekä rasismia, antisemitismia ja poliittisen väkivallan juuria. Samalla oppijat voivat tutkia, miten historiallisia kertomuksia rakennetaan ja miten ne voivat pitää yllä konflikteja ja ennakkoluuloja heidän omassa yhteiskunnassaan.
- **Uskonnot ja katsomukset** – Lisätään oppijoiden tietoisuutta yhteisön sisällä vallitsevasta moninaisuudesta ja kunnioitusta sitä kohtaan sekä tarjotaan tilaisuus tarkastella erilaisia arvoja ja katsomuksia, mikä auttaa haastamaan ennakkoluuloja ja rasismia. Tähän pitäisi sisällyttää keskustelu maallistumisesta ja humanismista, jotta voidaan murtaa virheellinen käsitys siitä, että maallistuneisuus olisi sama asia kuin ateismi¹⁵, sekä vähentää epäluottamusta uskonottomia kohtaan. On korostettava, että tietyn uskonnon kannattajia ei pidä leimata keskenään samanlaisiksi, sillä yhden uskonnon sisällä on usein enemmän moninaisuutta kuin kahden uskonnon välillä. On tärkeää ottaa keskusteluun mukaan myös ne oppilaat, joilla ei ole uskonnollista vakaumusta.
- **Kielet** – Oppilaat pääsevät tutustumaan laajaan kulttuurien ja arvojen sekä maailmanhistoriaan ja ajattelua koskevien näkemysten kirjoon. Perustaitojen – kirjoitustaidon ja suullisen argumentointitaidon – lisäksi voidaan kehittää myös medialukutaitoa.
- **Sananvapaus ja internet** – Oppijoiden kanssa voidaan tutkia, miten tietoa tarjotaan, jaetaan ja välitetään, miten sitä voidaan manipuloida väkivaltaisessa tarkoituksessa ja miten uudet tietolähteet kilpailevat ammattimedian kanssa. Verkkomedioiden lukutaidon kehittäminen auttaa oppijoita käyttämään internetiä ja sosiaalista mediaa turvallisesti ja tehokkaasti. Tämä voidaan yhdistää kansalaisuuskasvatukseen ihmisoikeuksista sekä laillisen vapaan ilmaisun ja vihapuheen välisistä eroista.
- **Sukupuolten tasa-arvo ja sukupuoleen perustuva väkivalta** – Oppilaat pääsevät pohtimaan ongelman perimmäisiä syitä ja kyseenalaistamaan joitain naisten asemaa ja roolia koskevia asenteita; sekä poikia että tyttöjä kannustetaan vastustamaan rakentavalla ja väkivallattomalla tavalla ääriliikkeiden väitteitä, jotka puoltavat väkivaltaa ja erityisesti tyttöihin ja naisiin kohdistuvaa väkivaltaa.
- **Taide** – Tuetaan erilaisten kansojen, kulttuurien ja taiteellisten ilmaisutapojen ymmärtämistä ja arvostamista. Taide voidaan nähdä universaalina kielenä, joka yhdistää yhteisöjä ja kulttuureita ajasta ja paikasta riippumatta. Se tarjoaa tilaisuuden keskustella siitä, mikälainen menetys väkivaltaisen ääriliikkeen aiheuttama kulttuurisen ja taiteellisen perinnön kieltäminen ja tuhoaminen on koko ihmiskunnalle.

3.5 Jälkipuinti ja jatkotehtävät

Väkivaltaista ääriliikkeitä koskevan keskustelun päätteeksi opettajan on varmistettava, että keskustelusta ei ole jäänyt väärinkäsityksiä tai oppijoiden välisiä jännitteitä. Opettajan on pohdittava yhdessä oppijoiden kanssa, mitä nämä oppivat ja ymmärsivät keskustelusta. Tämä on myös hyvä tilaisuus huomata ratkaisemattomia ongelmia, jotka edellyttävät tarkempaa käsittelyä ja/tai jatkotehtäviä.

15 Katso Davies, L. 2014. *Unsafe Gods: Security, secularism and schooling*. London, IOE/Trentham.

Kysymyksiä jälkipuintiin:

Mitä opit? Mitä kysymyksiä sinulle jäi? Ymmärrämmekö nyt yhtään paremmin kehityskulkuja, jotka johtavat nuorten radikalisoitumiseen? Mitä muuta meidän tarvitsisi tietää ymmärtääksemme väkivaltaista ääriliikettä paremmin? Miten tätä keskustelua voisi jatkaa?

Jos keskustelu oli erityisen kiivas, voi olla tarpeen jatkaa käsittelyä kunkin oppijan kanssa kahden kesken, kiittää kutakin oppijaa keskusteluun osallistumisesta ja vakuuttaa hänelle, että hänellä on oikeus omiin näkemyksiinsä, kunhan hän suhtautuu kunnioittavasti muihin.

JATKOKYSYMYKSET voivat auttaa oppijoita pohtimaan keskustelua.

Miten ihmiset osoittavat kunnioitusta muiden ajatuksia kohtaan ollessaan eri mieltä? Aiotko tehdä tämän keskustelun seurauksena jotain toisin?

Opettaja voi harkintansa mukaan järjestää joitain lisätehtäviä, joissa oppijat pääsevät jatkaamaan keskustelua.

Esimerkkejä lisätehtävistä

- Järjestä pienryhmä- tai parikeskusteluja, joita on seurattava hyvin tarkasti ja joissa on noudatettava samoja sääntöjä kuin koko ryhmän keskustelussa.
- Ole oppijoiden ja perheiden käytettävissä, mikäli nämä haluavat keskustella kahden kesken.
- Paneelikeskustelu: Tämä jatkotehtävä edellyttää, että oppijoilla on jonkin verran taustatietoa väkivaltaisesta ääriliikettä. Tavoitteena on, että oppijat osaavat esittää omasta kannastaan poikkeavia näkemyksiä. Valitse ensin vapaaehtoisia, jotka pääsevät esittämään television paneelikeskustelun osallistujia; keskustelussa käsitellään väkivaltaista ääriliikettä nuorison näkökulmasta. Kullekin oppijalle olisi ihanteellista antaa rooli, jossa hän joutuu puoltamaan omalle näkemykselleen vastakkaista kantaa. Luokka esittää paneelin keskustelijoille kysymyksiä, ja opettaja toimii keskustelun vetäjänä. Tehtävän aluksi panelistit esittelevät itsensä ja kantansa.

4. TÄRKEIMMÄT VIESTIT

Kiistanalaisia aiheita käsittelevän keskustelun jälkeen on tarpeen vahvistaa ja välittää myönteisiä viestejä, joiden avulla jakaantunut luokkayhteisö saadaan koottua yhteisten arvojen ympärille. Tämä on tärkeää, jotta luokan ilmapiiri säilyy hedelmällisenä ja oppijat tuntevat olonsa turvalliseksi.

4.1 Yhteenkuuluvuus

Oppijoita voidaan kannustaa ajattelemaan kriittisesti ja kyseenalaistamaan nykytilanteita ja vallitsevia olosuhteita, keksimään uusia ja luovia lähestymistapoja yhteisiin/globalaaleihin ongelmiin sekä etsimään tapoja toimia väkivallattomasti ja rakentavasti osoittaakseen yhteenkuuluvuutta muita kohtaan. Tällaisia toimintatapoja voivat olla muun muassa vapaaehtoistyö tai lisätietojen hankkiminen sellaisilta arvostetuilta laitoksilta, valtiosta riippumattomilta järjestöiltä ja kansalaisjärjestöiltä, jotka tekevät työtä vaikeassa tilanteessa olevien ja tukea tarvitsevien henkilöiden auttamiseksi.

Yksi globaalikasvatuksen perusajatuksista on yhteenkuuluvuus, joka ei riipu iästä, sukupuolesta, kansalaisuudesta tai etnisestä alkuperästä ja joka ei rajoitu vain lähiyhteisön jäseniin, vaan ulottuu myös sen ulkopuolella oleviin ihmisiin. Oppijat saattavat ymmärtää tämän käsitteen paremmin, jos opettaja esittelee heille esimerkkejä nykytapahtumista, jotka osoittavat, että maailman eri alueet ovat sidoksissa toisiinsa, että yhtä maailman aluetta koettelevat ongelmat voivat vaikuttaa myös muihin alueisiin ja että joku muualla asuva ihminen saattaa kokea samoja haasteita tai ongelmia kuin he.

4.2 Moninaisuuden kunnioittaminen

Kulttuurinen moninaisuus on yhteinen piirre useimmissa, joskaan ei kaikissa, maailman yhteiskunnissa. Se on yhtä välttämätön asia ihmiskunnalle kuin biodiversiteetti on luonnolle¹⁶.

Moninaisuuden luontaisen arvon tunnustaminen juontuu toisten ihmisten universaalien ihmisoikeuksien ja perusvapauksien tunnustamisesta.¹⁷

Moninaisuuden kunnioittaminen on siis eettinen velvoite, joka on erottamaton osa ihmisarvon kunnioittamista.

Moninaisuuden kunnioittaminen auttaa myös ymmärtämään erilaisia näkemyksiä ja kehittää empatiaa ja myötätuntoa.

16 Expert meeting - International Decade for the Rapprochement of Cultures, <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002346/234607e.pdf>

17 Declaration of Principles on Tolerance, 1995

Nämä taidot ovat moninaisissa nyky-yhteiskunnissa välttämättömiä, jotta ihmiset voivat rakentaa välilleen merkityksellisiä siteitä ja löytää kollektiivisia yhteiskunnan hyvinvointia ja kestävyttä lisääviä ratkaisuja.¹⁸

4.3 Ihmisoikeudet

Ihmisoikeuksista oppiminen edistää väkivallattomuuden ja syrjimättömyyden kulttuuria sekä kunnioitusta ja suvaitsevaisuutta. Koulutus, joka tukee ihmisoikeuksien parempaa ymmärtämistä mahdollistaa myös kriittisen oppimisen ja väkivaltaista ääriliikehdintää koskevan keskustelun.¹⁹ Osa seuraavassa selitetyistä käsitteistä on monimutkaisia ja niitä ei välttämättä ole syytä käsitellä nuorimpien oppijoiden kanssa.

Ihmisoikeudet ovat perustavanlaatuisia ja universaaleja turvatakuita. Ne koskevat kaikkia ihmisiä riippumatta kansalaisuudesta, asuinpaikasta, sukupuolesta, alkuperästä, uskonnosta, kielestä tai mistään muusta taustatekijästä. Toisin kuin kansallisen lainsäädännön nojalla tietyssä valtiossa tunnustetut oikeudet, ihmisoikeudet koskevat kaikkia ihmisiä kaikista maista yli kansallisten rajojen.

Ihmisoikeuksiin kuuluu sekä oikeuksia että velvollisuuksia. Niihin sisältyy ajatus siitä, että jokaisella ihmisellä on velvollisuus kunnioittaa toisten oikeuksia. Ihmisten on esimerkiksi kunnioitettava toinen toistensa mielipiteen-, sanan- ja katsomusvapautta.

Nuorten on siis tärkeää ymmärtää, että yksilöt (tai yksilöiden muodostamat ryhmät) eivät voi perustella jonkun toisen oikeuksien rikkomista vetoamalla omiin oikeuksiinsa.

Kun oppijat tietävät, mikä kuuluu ja mikä ei kuulu kansainvälisissä yleissopimuksissa määritettyihin ihmisoikeuksiin, he pystyvät kyseenalaistamaan virheellisiä väitteitä ja ymmärtävät, mikä on oikein ja mitä on suojeltava. Ihmisoikeudet eivät esimerkiksi suojaa ketään kritiikiltä; lisäksi uskonnoilla ei ole oikeuksia, ainoastaan ihmisillä ja uskonnollisilla ryhmillä on.

On myös hyvä tietää, että kansainvälisissä yleissopimuksissa määrätään toisaalta niin sanotuista luovuttamattomista oikeuksista eli ihmisoikeuksista, joita on sovellettava poikkeuksetta (kuten oikeus elämään ja oikeus välttyä kidutukselta), ja toisaalta ihmisoikeuksista, joita voidaan poikkeusoloissa rajoittaa (kuten sananvapaus, liikkumisvapaus ja oikeus yksityisyyteen). Tämä jaottelu auttaa oppijoita ymmärtämään monimutkaisia tilanteita hienovaraisemmin. Esimerkiksi jos ääriliike tekee väkivaltaisen hyökkäyksen, tiedotusvälineiden pääsyä tapahtumapaikalle voidaan rajoittaa ja niitä voidaan ohjeistaa rajoittamaan viestintää heti hyökkäyksen jälkeen turvallisuussyistä.

4.4 Opitaan elämään yhdessä

Se, että elämme yhteenliittyneessä maailmassa, jossa kaikki ovat riippuvaisia toisistaan, ei tarkoita, että yksilöt ja yhteiskunnat osaisivat automaattisesti elää yhdessä rauhanomaisesti.

¹⁸ Sama 16.

¹⁹ Learning: the Treasure Within, Report to UNESCO of the International Commission on Education for Twenty-First Century, 1996, http://www.unesco.org/education/pdf/15_62.pdf

Eläminen rauhanomaisessa yhteiskunnassa on pitkän aikavälin tavoite, joka edellyttää toisten ihmisten ja heidän historiansa, perinteidensä ja henkisten arvojen ymmärtämistä sekä kykyä toteuttaa yhteisiä hankkeita tai hallita väistämättömiä konflikteja älykkäästi ja rauhanomaisesti.²⁰ Unescon lähestymistapa yhdessä elämisen oppimiseen perustuu tähän määritelmään ja siihen liittyy kaksi toisiaan tukevaa oppimisprosessia:

- toisiin tutustuminen, josta oppilaiden vastavuoroisen ymmärryksen kehittäminen alkaa, ja
- jaettujen tavoitteiden kokemus, jossa oppilaat työskentelevät yhdessä yhteisten tavoitteiden saavuttamiseksi.

Yhdessä elämisen oppiminen auttaa kehittämään keskeisiä osaamistekijöitä ja taitoja, kuten empatiaa, muiden kulttuurien tuntemusta, kulttuurista herkkyyttä, syrjinnän ymmärtämistä, hyväksyntää ja viestintää.

4.5 Nuorten osallistumismahdollisuudet

Nuoria voidaan kannustaa kanavoimaan energiansa ja intonsa myönteisten ideoiden ja innovatiivisten ratkaisujen luomiseen ja kehittämiseen nykypäivän haasteiden ja globaalien ongelmien ratkaisemiseksi. Nuoret osaavat verkostoitua sosiaalisessa mediassa, joten he voivat jakaa kokemuksiaan reaaliaikaisesti ja ne voivat levitä laajalle.

Osallistumalla aktiivisesti nuorisojärjestöjen ja epävirallisten ryhmien toimintaan nuoret voivat vaalia toivon, identiteetin, toveruuden ja yhteenkuuluvuuden kokemuksia, jotka vahvistavat heidän siteitään ympäröivään yhteisöön.

Myös paikallisen tai kansallisen tason päätöksentekoprosesseihin tai vapaaehtoishankkeisiin osallistuminen kasvattaa nuorten halua ja pyrkimystä muutokseen.

Koulut voivat tukea nuorten osallistumista opettamalla kannatustyöhön, kampanjointiin, budjetointiin, organisaation rakentamiseen ja johtajuuteen liittyviä taitoja.

Vaaleihin liittyvät demokraattiset menettelyt ovat nuorille usein liian hitaita, sillä he haluavat toimia välittömästi. Siksi on tärkeää löytää nopeita tapoja saada aikaan muutoksia ja vaikuttaa myönteisesti omaan yhteisöön.

20 Learning to Live Together, UNESCO Bangkok Office, 2014, 20, <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002272/227208e.pdf>

Usein kysytyt kysymykset:

K: Mitä teen, jos minulla ei ole vastauksia oppilaiden kommentteihin ja kysymyksiin?

V: Myönnä asia mutta älä jätä keskustelua siihen. Käytä kysymystä lähtökohtana keskustelun jatkamiselle seuraavalla tunnilla. Voit myös kannustaa oppilaita tekemään avoimeksi jääneestä kysymyksestä tutkielman. On tärkeää tunnustaa, että sinulla opettajana ei ole vastauksia kaikkiin kysymyksiin ja että myös sinun on opittava lisää. Rehellinen käytös on parhaita tapoja opettaa rehellisyyttä. Asettumalla elinikäisen oppijan asemaan voit rakentaa entistä myönteisempää suhdetta oppilaisiin. On tärkeää, että aiheen käsittelemistä ei jätetä kesken, vaan että oppilaille tarjotaan uusi tilaisuus käsitellä ongelmaa syvällisemmin. Tarkista ja kerää tarvittavat tiedot oppitunnin jälkeen ja keskustele kollegoiden ja koulun johdon kanssa siitä, miten ongelmaa olisi paras käsitellä. Älä epäröi kehittää ammattitaitoasi, jos katsot sen tarpeelliseksi.

K: Pitäisikö minun ottaa puheeksi arkaluonteisia tai tabu-aiheita?

V: Tieto- ja viestintäteknologian ollessa yhä useampien saatavilla lapset kuulevat jo nyt arkaluonteisista aiheista paljon enemmän kuin opettajat ja vanhemmat arvaavatkaan ja ovat yllättävän hyvin perillä kiistanalaisista maailman tapahtumista. Opettajien ei pidä vältellä näiden aiheiden käsittelemistä. Jos opettajat eivät ota aiheita puheeksi, oppilaat ryhtyvät hankkimaan kysymyksiinsä vastauksia itse ja saattavat löytää harhaanjohtavia tietolähteitä ja lähestymistapoja. Vaikeita aiheita ei siis pidä kierrellä. Opettajien pitäisi rakentaa luokkaan turvallinen ja rakentava keskusteluilmapiiri ja varmistaa, että oppilaat voivat kokea ja luottaa opettajien ja koulun kuulevan ja huomioivan heidän kysymyksensä ja huolenaiheensa. Tällaisessa ilmapiirissä oppilaat voivat ottaa ongelmansa ja kysymyksensä esiin opetuskeskusteluissa. Luottamuksen rakentaminen on ratkaisevan tärkeää käsiteltäessä tabu-aiheita ja se auttaa ehkäisemään marginalisoitumista.

K: Luokassani on vähemmistöryhmään kuuluvia oppilaita, jotka voivat leimaantua väkivaltaista ääriliikehdintää käsiteltäessä. Onko aiheesta keskusteleminen siitä huolimatta sopivaa?

V: On, kunhan keskustelu on tasapuolista. Ensinnäkin on erittäin tärkeää, että luokassa olevia vähemmistöryhmään kuuluvia oppilaita ei yhdistetä väkivaltaisten ääriliikkeiden kannattajiin, jotka kuuluvat samaan vähemmistöön tai etniseen ryhmään. Korosta yksilöllisiä tai henkilökohtaisia identiteettejä ryhmäidentiteettiä enemmän ja muistuta, että jokaista yksilöä tulee kunnioittaa omana itsenään. Toiseksi on hyvä keskustella epäoikeudenmukaisesta leimaamisesta, jonka kohteeksi kokonainen vähemmistöryhmä voi joutua, jos yksi tai kaksi ryhmään kuuluvaa yksilöä on syyllistynyt väkivaltaisiin ääritekoihin. Oppilaiden on ymmärrettävä, että he saattavat itse tahattomasti kohdella viattomia ihmisiä epäoikeudenmukaisesti leimaamalla tai syrjäyttämällä heidät. Kolmanneksi opettajan on keskustelun alusta lähtien painotettava, että väkivaltaisen ääriliikehdintä ei rajoitu mihinkään yhteen rodulliseen, uskonnolliseen, etniseen, sukupuoliseen tai poliittiseen ryhmään. On tärkeää antaa esimerkkejä eri taustoista tulevien henkilöiden toteuttamista väkivaltaisista ääriteoista.

K: Onko luokassa syytä käsitellä väkivaltaista ääriliikehdintää, jos ilmiö ei koske oppilaita suoraan, mutta sitä käsitellään tiedotusvälineissä?

V: Väkivaltaisen ääriliikehdinnän vaikutuksia koskevalla opetuksella ja sen ehkäisyä koskevalla avoimella keskustelulla ei pyritä vain lievittämään ääriliikehdinnän välitöntä vaikutusta. Väkivaltainen ääriliikehdintä liittyy ennen kaikkea universaalien perusarvojen, kuten ihmisoikeuksien, väkivallattomuuden ja syrjimättömyyden, rikkomiseen. Väkivaltaista ääriliikehdintää voidaan ehkäistä muun muassa opettamalla oppilaille myönteisiä arvoja ja auttamalla heitä rakentamaan vahvoja omia näkemyksiä, jotta he eivät hyväksy ääriliikkeiden narratiiveja ja vaikutteita, joille he saattavat altistua, vaikka näyttäisikin, että ilmiö ei toistaiseksi kosketa heitä.

Gloaalikasvatuksessa, joka on yksi tärkeimmistä väkivaltaisen ääriliikehdinnän ehkäisyssä käytetyistä käsitteistä, korostetaan, että oppilaiden on opittava myötätuntoa ja vastuuntuntoa sellaisia ihmisiä kohtaan, joita he eivät tunne eivätkä ehkä koskaan tule tuntemaankaan. Nuorten valmentaminen kunnioittamaan ihmisyyttä sen moninaisuudessa ja ainutlaatuisuudessa on yksi väkivaltaista ääriliikehdintää ehkäisevän laadukkaan opetuksen perustavoitteista.

K: Pitäisikö keskusteluissa keskittyä tiettyyn paikalliseen väkivaltaisen ääriliikehdinnän tyyppiin/tapaukseen/esimerkkiin?

V: Paikallista ääriliikehdintää koskevien esimerkkien ottaminen mukaan keskusteluihin voi tuoda aiheen lähemmäs oppilaita mutta se voi myös johtaa liian suureen tunnelataukseen ja aiheuttaa ahdistuneisuutta. Lisäksi jotkin oppilasryhmät saattavat leimaantua. Asiaa on siis tärkeää käsitellä tasapuolisesti. Keskustelussa voi käyttää väkivaltaisen ääriliikehdinnästä esimerkkejä, jotka on luettu oppikirjasta tai jotka ovat tapahtuneet toisessa maassa tai omassa yhteisössä. Opettajan pitäisi mahdollisuuksien mukaan käyttää monenlaisia esimerkkejä, jotta oppilaat eivät muodosta väkivaltaisen ääriliikehdinnästä stereotyyppistä kuvaa liittämällä sen johonkin tiettyyn ryhmään tai väestön osaan. Kun aiheena ovat väkivaltaisen ääriliikehdinnän paikalliset ilmentymät, opettaja voi käsitellä niitä käsitteellisellä tasolla pohtien ääriliikehdinnän mahdollisia syitä ja aiheuttajia sekä vaikutuksia. Näin oppilaat saavat tarkasteltavaan aiheeseen hiukan etäisyyttä eivätkä koe sitä niin henkilökohtaisena, että avoimen ja rakentavan keskustelun käyminen olisi vaikeaa.

K: Miten estän oppijoita, joilla on keskenään erilaiset näkemykset, ottamasta yhteen opetuskeskustelun aikana ja sen jälkeen?

V: Väkivaltaista ääriliikehdintää käsiteltäessä on hyvin tärkeää käydä läpi kaikki käsittelyn vaiheet. Sekä opettajat että oppilaat tarvitsevat valmisteluvaiheen. Perussäännöt on sovittava heti alussa, ja opettajan on asetettava selvät rajat sille, mikä on sallittua ja mikä ei ole. Varsinaisen keskustelun jälkeen oppilaille ei saa jäädä tunnetta, että heidän ajatuksiaan ei kuultu tai että syvällistä keskustelua välteltiin tai se keskeytettiin äkisti. Jälkipuinti- ja päätöskeskustelut ovat tästä syystä yhtä tärkeitä kuin valmistelu.

Tunne ja kokemus siitä, että keskustelu on demokraattinen ja avoin prosessi, jossa kaikkia oppilaita kohdellaan tasapuolisesti, on yhtä merkityksellinen kuin keskustelun varsinaisen sisältö. Jos kaikki oppilaat tietävät, että heidän ajatuksiaan kuultiin ja kunnioitettiin, on pienempi todennäköisyys, että he liittoutuvat jälkeensä jotakuta vastaan. Keskustelun aikana voi lisäksi olla hyvä tilaisuus muistuttaa oppilaita siitä, että kiusaamista ja väkivaltaa ei hyväksytä koulussa missään.

olosuhteissa. Opettaja voi tarvittaessa panna merkille ratkaisemattomat ongelmat, jotka edellyttävät syvällisempää tarkastelua ja/tai jatkotehtäviä, ja jatkaa keskustelua myöhemmin²¹.

K: Miten voin käsitellä verkossa olevaa ääriliikkeiden propagandaa?

V: Väkivaltaista ääriliikehdintää koskevassa keskustelussa on erittäin tärkeää käsitellä avoimesti verkossa olevan propagandan ongelmaa. Propaganda ei ole uusi tapa levittää ääriliikkeille ominaisia ja haitallisia ajatuksia, mutta sillä on nykypäivänä enemmän vaikutusta, sillä se on internetin kautta laajasti saatavilla. Propagandan ongelmaan on siis entistä tärkeämpää puuttua varhain kehittämällä kriittisen ajattelun taitoja sekä kannustamalla oppilaita kyseenalaistamaan tietolähteitä ja niiden ihmisten motiiveja, jotka julkaisevat ääriliikkeiden materiaalia verkossa. Koulun väkivaltaisen ääriliikehdinnän vastaiseen ohjelmaan on sisällytettävä muun muassa ”digikansalaisuuden” käsitteeseen tutustuminen ja vastuullisen käytöksen korostaminen sekä todellisessa maailmassa että verkossa. Opettaja voi hyödyntää väkivaltaisen ääriliikehdinnän ehkäisyä koskevia rakentavia verkko-opetusmateriaaleja, joiden avulla voidaan herätellä oppilaiden huomiota ja mielenkiintoa (katso Lähteet-osio).

21 Stopping Violence in Schools: A guide for teachers, UNESCO 2009, <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001841/184162e.pdf>

LÄHTEET

Laaja valikoima lähteitä ja opetusmateriaaleja on löydettävissä *APCEIU:n isännöimältä Unesco Global Citizenship Education Clearinghouse -sivustolta* osoitteesta <http://gcedclearinghouse.org/>

Tärkeimpiä lähteitä:

Maailmanlaajuinen terrorisminvastainen foorumi.

The Abu Dhabi Memorandum on Good Practices for Education and Countering Violent Extremism.
https://www.thegctf.org/documents/10162/159880/14Sept19_GCTF+Abu+Dhabi+Memorandum.pdf

Hedayah. 2013. The Role of Education in Countering Violent Extremism.
<http://www.hedayah.ae/pdf/role-of-education-in-countering-violent-extremism-meeting-report.pdf>

Etyj/ODIHR/YAD VASHEM. 2007. Addressing Antisemitism: Why and How? A Guide for Educators. <http://www.osce.org/odihr/29890>
Oxfam. 2015. Global Citizenship Education, a guide for teachers.
<http://www.oxfam.org.uk/education/global-citizenship/global-citizenship-guides>

Oxfam. 2006. Teaching controversial issues, a guide for schools.
<http://www.oxfam.org.uk/education/teacher-support/tools-and-guides/controversial-issues>

Radikalisoitumisen torjuntaverkosto. 2015. Preventing Radicalisation to Terrorism and Violent Extremism.
http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/networks/radicalisation_awareness_network/ran-best-practices/docs/ran_collection_approaches_and_practices_en.pdf

Unesco. 2015. Global Citizenship Education. Topics and Learning Objectives. <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002329/232993e.pdf>

Unesco. 2014. Teaching Respect For All: Implementation Guide.
<http://www.unesco.org/new/en/education/themes/leading-the-international-agenda/human-rights-education/resources/projects/teaching-respect-for-all/>

Unesco. 2013. Intercultural Competences - Conceptual and Operational Framework.
<http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002197/219768e.pdf>

Unesco. 2009. Stopping Violence in Schools.
<http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001841/184162e.pdf>

Unesco Bangkok, Fostering Digital Citizenship through Safe and Responsible Use of ICT: A review of current status in Asia and the Pacific as of December 2014. http://www.unescobkk.org/fileadmin/user_upload/ict/SRU-ICT/SRU-ICT_mapping_report_2014.pdf

Yhdistyneen kuningaskunnan lastensuojelusta, opetuksesta ja perheasioista vastaava ministeriö. 2008. *Learning Together to be Safe. A toolkit to help schools contribute to the prevention of violent extremism.*

Verkkajulkaisu
ISBN 978-952-13-6415-0
ISSN 1798-8969